

T.C.
İSTANBUL TİCARET ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
AİLE DANIŞMANLIĞI VE EĞİTİMİ ANA BİLİM DALI
AİLE DANIŞMANLIĞI VE EĞİTİMİ
YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

ZİHİNSEL ENGELLİ ÇOCUĞU OLAN
ANNELERİN KARŞILAŞABİLECEKLERİ
GÜÇLÜKLERLE BAŞ ETME DURUMLARININ
İNCELENMESİ: BİR AİLE DESTEK EĞİTİM
PROGRAMININ UYGULANMASI

Yüksek Lisans Tezi

MELEK AKSOY

200007014

İSTANBUL, 2020

T.C.
İSTANBUL TİCARET ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
AİLE DANIŞMANLIĞI VE EĞİTİMİ ANA BİLİM DALI
AİLE DANIŞMANLIĞI VE EĞİTİMİ YÜKSEK LİSANS
PROGRAMI

ZİHİNSEL ENGELLİ ÇOCUĞU OLAN
ANNELERİN KARŞILAŞABİLECEKLERİ
GÜÇLÜKLERLE BAŞ ETME DURUMLARININ
İNCELENMESİ: BİR AİLE DESTEK EĞİTİM
PROGRAMININ UYGULANMASI

Yüksek Lisans Tezi

Danışman: Prof. Dr. Cihad Demirli
Eş Danışman: Dr. Öğr. Üyesi: İtir Kaşıkçı

MELEK AKSOY

200007014

İSTANBUL, 2020

T.C. İSTANBUL TİCARET
ÜNİVERSİTESİ

**T.C.
İSTANBUL TİCARET ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ ONAY FORMU

Aile Danışmanlığı ve Eğitimi Yüksek Lisans programı öğrencisi Melek AKSOY'un **Zihinsel Engelli Çocuğu Olan Annelerin Karşılaşabilecekleri Güçlüklerle Baş Etme Durumlarının İncelenmesi: Bir Aile Destek Eğitim Programının Uygulanması** başlıklı tez çalışması, Enstitümüz Yönetim Kurulu **19.08.2020** tarih ve **2020-512/14** sayılı kararıyla oluşturulan jüri tarafından o.ybirliği/oyçokluğu ile Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir..

UNVANI, ADI SOYADI

ÜNİVERSİTE

TEZ DANIŞMANI	: Prof. Dr. Cihad DEMİRLİ	İstanbul Ticaret Üniversitesi
JÜRİ ÜYESİ	: Doç. Dr. Hanifi PARLAR	İstanbul Ticaret Üniversitesi
JÜRİ ÜYESİ	: Prof. Dr. Ahmet ŞİRİN	Marmara Üniversitesi

(*) Yüksek lisans tez savunma jürileri en az biri kurum dışından olmak üzere danışman dahil en az üç öğretim üyesinden oluşur. Jürinin üç kişiden oluşması durumunda eş danışman jüri üyesi olamaz. Eş tez danışmanının jüri üyesi olması durumunda asıl jüri beş üyeden oluşur.

ÖZET

Bu araştırmada 3-14 yaş arası hafif düzeyde zihinsel yetersizlik tanısına sahip bireylerin annelerine uygulanan aile destek eğitim programının, programa katılan bireylerin karşılaşılabilecek güçlüklerle baş etme durumları incelenmiştir. Araştırmada nitel araştırma desenlerinden durum çalışması modeli kullanılmıştır. Araştırmanın çalışma grubunu, İstanbul'da Sultangazi Fahri Aygün Rehberlik ve Araştırma Merkezi'nde hafif düzeyde zihinsel yetersizlik tanısına sahip çocuğu bulunan ve programa katılmaya gönüllü olan 18 anne oluşturmaktadır. Çalışma grubunun yarısına araştırmacı tarafından geliştirilen aile destek eğitim programı uygulanmış, diğer yarısına herhangi bir çalışma yapılmamıştır. Verilerin toplanmasında yarı yapılandırılmış görüşme ve aile destek eğitim programı değerlendirme formu kullanılmıştır. Verilerin çözümünde içerik analizi yöntemi kullanılmıştır. Elde edilen bulgular doğrultusunda programa katılan ailelerin bilgi ve farkındalık düzeyinin arttığı tespit edilmiştir. Ailelerin ortak paylaşım yaptığı ve bilgi ve becerilerini arttırdığı aile eğitim programlarının ya da grup toplantılarının düzenlenmesi fayda sağlayacaktır.

Anahtar Kelimeler: Aile, Aile Eğitim Programı, Zihinsel Yetersizlik,

ABSTRACT

In this study, the family support education program applied to mothers of individuals with mild mental disability diagnosis between the ages of 3-14 was examined and the status of the individuals participating in the program to cope with the difficulties they may face. A case study model from qualitative research patterns was used in the study. The study group consists of 18 mothers who have children with mild mental impairment diagnosis at Sultangazi Fahri Aygün guidance and Research Center in Istanbul and who are willing to participate in the program. Half of the study group underwent a family support training program developed by the researcher, while the other half did not carry out any studies. Semi-structured interview and family support training program evaluation form were used to collect the data. Content analysis method was used to analyze the data. In line with the findings, it was determined that the level of knowledge and awareness of the families participating in the program increased. Organizing family education programs or group meetings where families share in common and increase their knowledge and skills will benefit.

Key words: Family, Family Education Program, Mental Disability

ÖNSÖZ

Bu çalışma İstanbul Sultangazi ilçesinde 3-14 yaş arasında hafif düzeyde zihinsel yetersizliğe sahip çocuğu bulunan ailelere yönelik planlanmıştır. Araştırmanın uygulandığı ilçede daha önceki yıllarda herhangi bir çalışma yapılmamış olması ve ailelerin yoğun ihtiyaç duydukları alanlar göz önüne alınarak çalışma tasarlanmıştır. Çalışmamın uygulanmasında bana yardımcı olan herkese ayrı ayrı teşekkür etmek isterim.

Tez çalışmam boyunca bana yol gösteren, desteğini ve bilimsel katkılarını esirgemeyen değerli hocam ve tez danışmanım Prof. Dr. Cihad Demirli' ye sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Araştırmaya katılmayı kabul eden ve yapılan çalışmalara zaman ayıran tüm annelere teşekkürlerimi sunarım. Çalışmamın uygulanmasında her türlü idari düzenlemeyi sağlayan ve çalışmanın duyurulmasında yardımcı olan Sultangazi Fahri Aygün Rehberlik ve Araştırma Merkezi Müdürü Mehmet Dağ'a teşekkür ederim. Çalışmanın son oturumuna katılarak katılımcıları kutlayan ve katılımcı belgelerini sunan İstanbul Ticaret Üniversitesi Sürekli Eğitim Merkezi Müdürü Selma Demirdağ'a teşekkür ederim. Çalışmamda geliştirdiğim aile destek eğitim programının değerlendirmesi için görüş ve önerilerini esirgemeyen değerli hocam Prof. Dr. Oya Özkardaş'a teşekkür ederim. Geliştirdiğim programı uygularken oturumlara katılıp bilgilerini paylaşan, annelerin her türlü sorularını içtenlikle cevaplayan değerli meslektaşlarım ve çalışma arkadaşlarım Ahmet Aşkan ve Derya Mumcu'ya, ayrıca aileleri özel eğitim konusunda bilgilendiren değerli çalışma arkadaşım Zehra Özdoğan'a sonsuz teşekkür ederim. İyi ki varsınız.

Son olarak, bana tez yazım sürecinde en büyük desteği veren, her zaman arkamda olan, beni sürekli motive eden aileme ve sevgili eşim Mehmet Aksoy'a çok teşekkür ederim. İyi ki varsınız..

Melek AKSOY

İÇİNDEKİLER

Özet.....	iii
Abstract.....	iv
Önsöz.....	v
İÇİNDEKİLER.....	vi
TABLO LİSTESİ.....	ix
KISALTMALAR.....	x

1.BÖLÜM

GİRİŞ.....	1
1.1.Problem Durumu.....	3
1.2.Araştırmanın Amacı.....	6
1.3.Araştırmanın Önemi.....	6
1.4.Sınırlılıklar.....	7
1.5. Sayıtlılar.....	7
1.6. Tanımlar.....	8

2.BÖLÜM

KAVRAMSAL ÇERÇEVE VE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR.....	9
2.1. Zeka.....	9
2.1.1. İki Faktör Teorisi.....	9
2.1.2. Çoklu Zeka Teorisi.....	9
2.1.3. Üçlü Zeka Teorisi.....	10
2.2. Zihinsel Yetersizlik.....	10
2.3. Zihinsel Yetersizliğe Sahip Çocukların Özellikleri.....	11
2.4. Zihinsel Yetersizlik Türleri.....	12
2.4.1. Hafif Düzeyde Zihinsel Yetersizlik.....	12
2.4.2. Orta Düzeyde Zihinsel Yetersizlik.....	12
2.4.3. Ağır Düzeyde Zihinsel Yetersizlik.....	12
2.4.4. Çok Ağır Düzeyde Zihinsel Yetersizlik	12
2.5. Yayınlık	13

2.6. Zihinsel Yetersizliğin Nedenleri	13
2.7. Zihinsel Yetersizliğe Çocuğu Olan Ailelerin Özellikleri.....	15
2.8. Zihinsel Yetersizliğe Sahip Çocuğu Olan Aileler ve Karşılaştıkları Güçlükler.....	16
2.9. Zihinsel Yetersizliğe Sahip Bireylerin Eğitimi.....	18
2.10. Yetişkin Eğitimi.....	20
2.11. Aile Eğitimi.....	21
2.12. Ülkemizde Zihinsel Yetersizliğe Sahip Bireylerin Ailelerine Yönelik Yapılan Eğitimler.....	23

3.BÖLÜM

ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ.....	25
3.1. Araştırmanın Modeli.....	25
3.2. Verilerin Toplanması.....	26
3.3. Çalışma Grubu.....	27
3.4. Aile Destek Eğitim Programı.....	31
3.5.Verilerin Çözümlemesinde Güvenirlik İçin Yapılan Çalışmalar.....	33
3.6. Verilerin Çözümlemesinde Kullanılan Temalar.....	33

4. BÖLÜM

BULGULAR.....	35
4.1. Programa Katılan Annelerin Çocuklarının Tanısına ve Gelişim Özelliklerine Yönelik Bilgi ve Farkındalık Düzeyine İlişkin Tespitler.....	35
4.2. Programa Katılan Annelerin Karşılaşabilecekleri Güçlüklerle Baş Etme Durumlarına İlişkin Tespitler.....	40
4.3. Programa Katılan Annelerin Çocuklarının Eğitim ve Engelli Haklarıyla İlgili Bilgi ve Farkındalık Düzeyine İlişkin Tespitler.....	52
4.4. Annelerin Aile Destek Eğitim Programıyla İlgili Görüş ve Önerileri.....	57

5. BÖLÜM

TARTIŞMA, SONUÇ ve ÖNERİLER.....	59
5.1. Tartışma ve Sonuç.....	59
5.2. Öneriler.....	62
 KAYNAKÇA.....	 64
EKLER.....	71

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1. Programa Katılan Annelerin Bilgileri.....	28
Tablo 2. Programa Katılmayan Annelerin Bilgileri.....	29
Tablo 3. Çalışma Grubunun Demografik Özellikleri.....	30
Tablo 4. Aile Destek Eğitim Programı İçeriği.....	32
Tablo 5. Verilerin Çözümlemesinde Kullanılan Ana Temalar.....	33
Tablo 6. Programa Katılan Annelerin Çocuklarının Tanısına ve Gelişim Özelliklerine Yönelik Bilgi ve Farkındalık Düzeyine İlişkin Tespitler.....	35
Tablo 7. Programa Katılan Annelerin Karşılaşabilecekleri Güçlüklerle Baş Etme Durumlarına İlişkin Tespitler.....	40
Tablo 8. Programa Katılan Annelerin Çocuklarının Eğitim ve Engelli Haklarıyla İlgili Bilgi ve Farkındalık Düzeyine İlişkin Tespitler.....	52
Tablo 9. Aile Eğitimine Katılan Ebeveynlerin Aile Destek Eğitim Programı Değerlendirme Formu Frekans Değerleri.....	57

KISALTMALAR

HBOGM	:Hayat Boyu Öğrenme Genel Müdürlüğü
HEM	: Halk Eğitim Merkezi
MEB	: Milli Eğitim Bakanlığı

GİRİŞ

Günümüzde toplumun en önemli yapı taşlarının başında aile kurumu gelmektedir. Aileye yeni katılan birey ile birlikte bir takım farklılıklar ve değişimler meydana gelir. Aile içinde rollerde, görev ve sorumluluklarda değişimler yaşanır, beklentiler değişir. Ebeveynlerin birbirlerinden, hayatlarından, sosyal çevrelerinden ve toplumdan beklentileri değişim gösterir. Tüm bu süreç, beraberinde olumlu ya da olumsuz bazı durumlar oluşturur (Özşenol, ve diğerleri, 2003). Aile sistemi insan yaşamında çok önemli bir yere sahiptir. İnsanın hayatı bir çok yönüyle öğrenmesi, kendini geliştirmesinin ve bir birey olarak toplumun bir üyesi haline gelmesinin ilk temelleri ailede atılmaktadır (Nazlı , 2016).

Aile, insanlık tarihinin her döneminde toplumun vazgeçilmez bir parçası olmuştur. Aile kurumu geçmişten günümüze tüm dil, inanç ve felsefi yaklaşımlarla kutsal görülmüştür. Ailenin varlığı toplumda düzeni, disiplini, huzur ve devamlılığı sağlar. Aile kurumunun en önemli görevlerinin başında da çocuk sahibi olmak ve çocuğun topluma uygun yetiştirilmesi gelmektedir. Ebeveynlerin en temel görevlerinin başında çocuğu her yönden sağlıklı bir birey haline getirip topluma kazandırmak gelmektedir. Bu süreç sanıldığı kadar aksine hiç te kolay bir süreç değildir. Anne ve babaların sabrı ve özverisi ile çocuğun gelişim evreleri ile algılama şekillerinin iyi tanınması bu süreci kolaylaştırmaktadır (Güneş, 2011).

Aile üyelerinin birbirleriyle olan iletişim şekilleri, çocuğa rol model olmakta ve çocuğun bir birey olarak toplum içinde yaşam şeklini, tutum ve davranışlarını etkilemektedir. Aile içi iletişim şekilleri çocuğa, toplumun üyesi olduğu bilincini aşılır ve çocuğun topluma uyumuna yön verir (Yavuzer, 2017). Aileler sadece bir arada yaşayan bireylerin var olduğu bir birim değil, aynı zamanda bireyleri bir arada tutan bir çok faktörü de içinde barındıran sosyal bir yapıdır. Aile içinde tüm bireyler etkileşim içindedir. Ailenin etkileşime dayalı bir sistem olması dolayısıyla bu sisteminde belli işlevleri bulunmaktadır. Bunlar ekonomik ihtiyaçları temin etmek, çocuklarının eğitiminin planlanması, din ve değerlerle ilgili eğitimin verilmesi, boş zamanın değerlendirilmesi için etkinliklerin düzenlenmesi, aile üyeleri arasına sevgi

ve saygı ortamının oluşturulması ve aile üyelerinin birbirlerini koruyup desteklemesinin sağlanması, güvenli aile ortamının oluşturulması gibi bir çok işlevi bulunmaktadır. Bu işlevler sayesinde aile bireyleri topluma kazandırılmasında önemli rol oynar (Kaya, ve diğerleri, 2010).

Aileye yeni katılan birey bazen ailenin beklentisi ve isteği yönünde olmayabilir. Aileye yeni katılan bireyin gelişim farklılığının olması aile bireylerinde özellikle ebeveynlerde bazı hayal kırıklıklarına, beklentiye ulaşamamanın verdiği hüzne neden olabilir. Çocuk doğmadan önce olumlu aile ilişkilerine sahip olunmaması, engelli bireyin katılımı ve getirdiği sorumluluklarla daha çok çatışmakta ve aile içinde sağlıklı bir iletişim kanalının oluşmasına neden olmaktadır. Engelli bireyin doğumundan önce kopuk aile ilişkilerine sahip olunması, ebeveynler arası diyalogun az olması, diğer çocuklarla ilgili problemler, iş ve çevresel etmenler yeni doğacak çocuğa yaklaşımda bir takım etkilere sebep olmaktadır (Özşenol, ve diğerleri, 2003). Aileye gelişim farklılığı olan bir bireyin katılımı ile aile içinde belli değişimler olmaktadır. Ebeveynler, yeni duruma alışmak ve aile içi düzenlemeleri yapabilmek için belli aşamalardan geçerler. Ebeveynler bu durumla karşı karşıya kaldıklarında ilk olarak şok aşamasını yaşar, anne babalar içinde oldukları durumu anlamakta direnirler. İkinci aşamada inkar aşamasıdır, anne babalar çocuğunun bu durumunun geçici olduğuna ya da çocuğunda böyle bir durumun var olabileceğine inanmamaktadırlar. Üçüncü aşamada acı çekme ve depresyon evresidir. Anne babalar bu evrede çocuğun durumunu kabullenirler fakat bu durumla baş etmek yerine derin üzüntü ve depresif bir tavır sergilerler. Dördüncü aşamada utanma aşamasıdır. Ebeveynler çocuğunun engelinden dolayı utanma ve toplumdan uzaklaşma gibi davranışlar sergilerler. Suçluluk duyma olarak adlandırılan beşinci aşamada anne babalar çocuğun var olan durumundan dolayı kendilerini suçlarlar (Bayram ve Görkem, 2019). Tüm bu aşamalar düşünüldüğünde ailelerin bilgi eksikliklerinin giderebilmesi, çocuk yetiştirme konusunda zorluklarla baş edebilmeleri için formal ve informal eğitimlere ihtiyaç duymaktadırlar. Geçmiş zamanlarda daha çok sosyal çevreden gözlem ile edinilen bilgilerin çocuk yetiştirme konusunda yetersiz kalması, engelli bir bireyin yetiştirilmesinde ihtiyacı karşılayamaması daha planlı ve kapsamlı aile eğitimlerine ihtiyaç olduğunu göstermiştir (Alpaydın ve Canel, 2011).

1.1.Problem Durumu

İnsan yaşamı boyunca bebeklik, okul öncesi ve okul çağı, ergenlik, yetişkinlik ve yaşlılık gibi farklı dönemlerden geçer. Sözü geçen bu dönemlerde bireyin fiziksel, sosyal, ruhsal, dil ve bilişsel gelişimi ile ilgili her dönemin kendine özgü sayılabilecek belirli özellikleri vardır. Bireyin yaşamı boyunca her dönemde yerine getirilmesi gereken davranışları başarı ile tamamlaması normal gelişim olarak kabul edilmektedir. Normal gelişim gösteren çocuğun yaşam dönemleri boyunca ne tür özellikler göstermesi gerektiği bilinmektedir. Bu normal davranışların dışında kalan ya da gelişim dönemlerini başarı ile tamamlayamayan bireyler normal gelişim dışında kabul edilmektedir (Baykoç, ve diğerleri, 2017).

Çocuğun ailedeki yeri ve önemi her toplumda en değerli kabul edilmektedir. Anne babalar için çocuğun var olması türün gelecek nesillere aktarılabilmesi, toplum tarafından evlilik için beklentilerin önemli bir kısmının karşılanmış olması, anne babanın yaşlılıkta kendilerini güvenceye almak istemeleri gibi bir çok açıdan önemli kabul edilmektedir. Tüm bu beklentiler içinde ailelerin aslında ilk beklentisi çocuğun sağlıklı olarak dünyaya gelmesidir. Daha çocuk sahibi olma fikri akıllara ilk geldiği andan itibaren anne babalar çocuğun normal gelişim sürecinin hayallerini kurarlar. Bu beklentiler neticesinde çocuğun engelli olarak dünyaya gelecek olması ya da engelli doğmuş olması ailede yıkıma sebep olur. Ailenin çocuktan ve hayattan beklentileri değişir ve ailede yeni bir düzenleme yapılması gerektiğinin farkına varılır. Ailede engelli bir bireyin varlığı ile ailenin aile yapısı, ailenin sosyal çevresi de değişim gösterir. Ailede tüm bireylerin hayattan beklentilerinin değiştiği ve ailede hayal kırıklıkları ile yoğun kaygı düzeyi görülmektedir (Çetin, 2018). Özel gereksinimli bir çocuğa sahip olmak anne babaların kendilerinin seçtikleri bir rol değilken, engelli bir bireyle yaşamayı bilmeyen bir toplumda aileler bir çok zorlukla karşılaşır. Hem kendilerini hem de özel gereksinimli çocuklarını topluma kabul ettirmek için mücadele etmek durumunda kalırlar. Aileler bir yandan özel gereksinimli çocuğun ihtiyaçlarına göre hareket ederken diğer yandan toplumsal rol ve beklentileri de karşılamak durumunda kalırlar (Özmen ve Çetinkaya, 2012).

Zihinsel engelli çocuğa sahip ailelerin karşılaştığı güçlüklerle bakılacak olursa ailelerin engel durumu ile ilgili bilgi eksiklikleri, anne babanın çalışma

koşulları, gelecek kaygısı, çocuklarının kaza yada yaralanma riski ile sosyal desteğin kısıtlı olması sayılabilir (Kurt, ve diğerleri, 2008). Zihinsel yetersizliğin tamamen düzeltilemez olması aileleri birçok sorunla karşılaştırmaktadır. Çocuğa tanının ilk konulmasından itibaren duygusal, sosyal ve ekonomik birçok problemle yüz yüze gelirler. Baş etmeleri zor olan bu durumlarda en önemli desteği kendi sosyal çevrelerinde ararlar. Zihinsel engelli bir çocuğa sahip bir ailede genellikle tüm sorumluluğu anneler aldığı ve yapılan bir çok çalışma sonucuna göre bu durumun annelerin fiziksel ve ruhsal sağlığını olumsuz etkilediği bulunmuştur. Bu süreçler göz önüne alındığında ailelerin bilgi eksiklerini gideren, farkındalıklarını artıran ve kendileri gibi ailelerin varlığı ile güç bulan aile eğitimlerinin uygulanması ihtiyacı doğmuştur (Çalışkan ve Bayat, 2016).

Çocuğun gelişiminde ve sosyalleşmesinde en önemli rolü aileler oynamaktadır. Çocuğu her yönüyle tanıyan aileler, onun gelişimini en iyi bilen ebeveynlerin eğitim hayatında var olduklarının kabul edilmesi uzun yıllar göz ardı edilmiştir. Eğitim ortamlarında anne babalar daha çok bilgi veren çocuğun durumunu anlatan konumda olmuştur. Fakat günümüz eğitim anlayışı değişim göstermiş ve anne babaların uzun saatler boyunca çocukla vakit geçiriyor olması, çocuğunu daha yakından takip edebilmesi ve onu her yönüyle tanıyor olması ve çocukları arasında ilişkinin daha yoğun olması sebebiyle anne babalarında eğitim alması önem kazanmıştır. Anne babalarında eğitim almaya gönüllü olması ve okulda öğrenilenlerin evde de uygulanarak pekiştirilmesi çocuğun eğitimden en üst sevide yararlanmasını sağlayacaktır. Bu nedenle özel eğitim konusunda ailelerin eğitim alması, eğitimlerin yaygınlaştırılması ve farkındalık kazandırılması çocuğun sosyalleşmesi ve gelişmesi için önem arz etmektedir (Kulaksızoğlu, ve diğerleri, 2003). Küçük yaşlardan itibaren ailenin çocuğun eğitiminde yer alması anne babaların çocuklarını daha iyi tanımlarına, çocuklarının güçlü ve zayıf yönlerini anlamasına ve ona uygun eğitim imkanları sunabilmesine katkıda bulunur. Aileler çocuğun eğitiminde yer aldıkça kendilerine güvenleri artar ve çocukla ilgili ön yargıları da daha çabuk ortadan kalkar. Eğitim hayatında anne babaların varlığı aile içi iletişimi de olumlu yönde etkiler (Bülbül, 2012).

Çocuğun zihinsel yetersizliğe sahip olması aileyi bir çok açıdan etkilemektedir. Aile fiziksel, sosyal, ekonomik açılardan etkilenirken bazı durumlarda

da çocuğa yanlış yönlendirmeler ya da kısıtlamalar getirebilmektedir. Bu yönlendirmelerin en önemlisi cinsel konularda gelmektedir. Cinsellik, insan yaşamında önemli bir yere sahiptir. Sağlıklı bir cinsel yaşam, sağlıklı bir cinsel gelişim ile mümkün olabilmektedir. Zihinsel yetersizliğe sahip bireylerde normal gelişim gösteren bireyler gibi cinsel yaşam ve dürtülere sahiptir. Fakat zihinsel yetersizliğe sahip bireyler bu konuda bir takım zorluklarla karşılaşır. Ailelerin çocukların cinselliği hakkında bilgi sahibi olmaması ve eksik bilgilere sahip olması ya da bu konuda bilgi vermekten kaçınması, bireyi cinsellik açısından kısıtlayıcı tutum içinde olmaları, çocuğun gelişim düzeyinin cinselliği anlayamayacak düzeyde olması başlıca sorunlar olarak sıralanabilir (Boyacıoğlu, Karaçam ve Özcan, 2018). Bu nedenle ailelerin çocuk gelişimi ve yetiştirilmesi konularında iyi eğitim almaları, eğitim alabileceklerin imkanların artırılması yararlı olacaktır.

Toplumun temel yapı taşı ailedir. Bu bağlamda anne babaların çocuk eğitiminde izledikleri yol ve yöntemler önem kazanmaktadır. Ailelerin eğitimle ilgili bilgi ve becerileri içinde yaşadıkları toplumdan etkilenmektedir. Anne babalar içinde yaşadıkları toplumun kültürünü, değerlerini, örf ve adetlerini, kendi yetiştirilme tarzlarını da göz önüne alarak çocuklarını yetiştirirler (Şeker, 2013). Tüm bu bağlamlar düşünüldüğünde aile eğitimlerinin önemi ve toplumda var olması gerektiği anlaşılmaktadır. Anne babalar aldıkları eğitimler, özel gereksinimli bir bireyin toplum içinde var olmasını kolaylaştırmaktadır. Aileler aldıkları eğitimle çocuklarına karşı tutum ve davranışları tekrar değerlendirmekte ve çocuk için en yararlı eğitici rolü kullanmaktadırlar. Aileler aile eğitimi yoluyla sorunları tanımlama ve çözüm yolu bulma konusunda daha pratik ve kullanışlı en önemlisi de çocuğun yararına dönük bir tutum içinde olmaktadır. Aldıkları eğitimi içselleştiren ebeveynler günlük yaşamlarında karşılaştıkları güçlüklerde de baş etme yöntemlerinden yararlanabilirler. Ailelerin eğitim alması onların engel durumlarına karşı bakış açılarını da değişmesine katkı sağlamaktadır. Öğrendikleri bilgi ve becerileri yeni oluşabilecek bir probleme karşı uyarlayabileceklerdir ve ayrıca çocuklarına karşıda daha yol gösterici olacaklardır. Çocuklarının hangi haklara sahip olduğunu öğrenebileceklerdir. Aileler eğitimde aldıkları bilgiler ışığında çocuklarıyla iletişim kurarken dikkat edilecek noktaları fark edeceklerdir. Tüm bu yararlar düşünüldüğünde aile eğitimlerinin önemi bir kez daha görülmektedir. Özel eğitimle ilgili araştırmalar incelendiğinde sadece

anne babaların eğitim almasının yeterli olmadığı ve bu alanda faaliyet gösteren tüm bireylerin eğitime ihtiyaç duyduğu görülmektedir (Cavkaytar, Adıgüzel, ve Ceyhan, 2017).

1.2.Araştırmanın Amacı

Bu çalışmanın amacı zihinsel engelli çocuğu olan annelere uygulanan aile destek eğitim programının karşılaşılabilecek güçlüklerle baş etme durumlarını incelemektir. Bu çalışma ile zihinsel engelli çocuğu olan ailelerin, bilgi düzeylerinin artırılması, aile içi iletişim becerilerinin geliştirilmesi ve ailelerin zihinsel engelli çocuklarıyla ilgili farkındalıklarını artırmak amaçlanmıştır. Uygulanan bu çalışma ile ailelerin günlük hayatlarında karşılaşılabilecekleri güçlüklerle baş etmelerinde rehber olması düşünülmüştür.

Bu amaç doğrultusunda yapılan çalışma ile aşağıdaki sorulara yanıt aranmıştır.

1. Ebeveynlere uygulanan aile destek eğitim programı, ailelerin günlük yaşamda çocuklarıyla ilgili karşılaştıkları güçlüklerle baş etmek durumlarını olumlu yönde etkiler mi?
2. Ebeveynlere uygulanan aile destek eğitim programı, ebeveynlerin hafif düzeyde zihinsel yetersizlik konusunda farkındalık kazanmasını ve bilgi düzeylerinin artmasını olumlu yönde etkiler mi?
3. Ebeveynlere uygulanan aile destek eğitim programı, ebeveynlerin çocuklarının eğitim ve engelli haklarıyla ilgili bilgi düzeylerini olumlu yönde etkiler mi?
4. Ebeveynlere uygulanan aile destek eğitim programı, ebeveynlerin sosyal destek ağlarının farkında olmasına olumlu etki eder mi?

1.3.Araştırmanın Önemi

Anne babalar çocuklarını en iyi tanıyan, çocuklarıyla en fazla etkileşim halinde olan yetişkinlerdir. Çocukların eğitim ortamında her şeyi en üst seviyede öğrenmeleri çoğu zaman normal çocuklar içinde zor olmaktadır. Zihinsel engelli çocuklara bakıldığında bakım verenlerinin desteğiyle çocuklar eğitim ortamında öğretilenleri evde uygulama fırsatı bulabilmekte, aileler çocuklarıyla birebirde daha çok vakit geçirebilmektedir. Aileler zihinsel engelli bireylerin eğitiminde önemli bir yöntem olan tekrar yöntemini uygulamada eğitimcilere büyük destek vermektedirler.

Çocuğun eğitim ortamında öğrendiklerini ev ortamında da uygulama fırsatı bulması, bunları tekrar etmesi gelişiminde önemli bir yer tutmaktadır. Bu süreçlerin sağlıklı bir şekilde yürütülmesi için ailelerin eğitim alması, çocuğunun özelliklerini tanınması ve ona göre doğru davranışlar göstermesi büyük önem kazanmaktadır. Aileler aldıkları eğitimle yeni bilgi ve beceriler öğrenmekte ve güçlüklerle karşılaştıklarında problem çözme yöntemlerini kullanabilmektedirler (Akça ve Özyürek, 2019). Özel gereksinimli bireylerin aileleri eğitim sürecine doğrudan katıldıklarında çocuklarının eğitimden yüksek yarar elde edebilmektedirler. Aileler aldıkları eğitimlerle bilinçlenmekte, çocuğunun özelliklerinin daha iyi farkında olmakta ve eğitimcileri de bu konuda daha iyi bilgilendirebilmektedir. Özel gereksinimli bireylerde erken eğitimin ne kadar faydalı olduğu yapılan birçok araştırma ile kanıtlanmıştır. Erken yaşta eğitim sadece zihinsel engelli bireyler için değil aynı zamanda özel gereksinimli bir çocuğa sahip anne babalar içinde çok önemlidir (Baykoç, ve diğerleri, 2017). Alanda yapılan bir çok araştırma özel eğitim alanında ailelerinde eğitim almasının çocukların eğitimden yarar sağlamasında etkili olduğunu göstermektedir. Anne babalar çocuğunu en iyi tanıyan ve eğitim eksiklerini en iyi gözlemleyen bireyler olarak eğitimde en önemli adım olarak değerlendirilebilir. Günümüzde erken yaşta eğitimin önem kazanması ile birlikte ailelerinde eğitim ortamlarına dahil edilmesi önem kazanmaya başlamıştır (Er, 2011).

1.4.Sınırlılıklar

1. Bu çalışma sadece İstanbul ili Sultangazi ilçesinde hizmet vermekte olan Sultangazi Fahri Aygün Rehberlik ve Araştırma Merkezi'ne başvuran 18 anne ile sınırlıdır.
2. Bu araştırma, Mart 2019- Mayıs 2019 arasında yapılan çalışmalarla sınırlıdır.

1.5. Sayıtlar

Bu çalışmada aşağıdaki sayıtlardan hareket edilmiştir.

1. Annelerin aile eğitimlerine gönüllü olarak katıldıkları varsayılmaktadır.
2. Annelerin aile eğitimlerinde öğrenecekleri bilgileri uygulamak için yoğun bir ihtiyaç ve ilgi duydukları varsayılmaktadır.

1.6. Tanımlar

Bu araştırmada sıklıkla kullanılan ifadelerin tanımları aşağıdaki gibidir.

Eğitim: En genel anlamıyla eğitim “bireyin davranışlarında kendi yaşantısı yoluyla belli bir amaç doğrultusunda istendik davranış oluşturma süreci” olarak ifade edilebilir (Gürol , ve diğerleri, 2004).

Özel eğitim: Gelişim özellikleri ile eğitim yeterlilikleri açısından yaşlılarından anlamlı düzeyde farklılık ile kendini gösteren bireylerin akademik ve sosyal ihtiyaçlarının karşılanması için bu alanda uzman bireylerin desteği ile sürdürülen eğitim ortamlarıdır (Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği, 2018).

Özel eğitim ihtiyacı olan birey: Bireysel ve gelişim özellikleri ve eğitim yeterlilikleri açısından yaşlılarından anlamlı düzeyde farklılığa sahip bireyler olarak tanımlanabilir. Gelişim düzeyi olarak farklı olan bireyler için alanyazında “özürlü, engelli, özel gereksinimli birey, gelişim geriliği, farklı gelişim gösterenler” gibi tanımlara da rastlanmaktadır (Baykoç, ve diğerleri, 2017).

Zihinsel yetersizlik: Gelişim ve uyumsal davranışlar açısından normal bireylerden anlamlı bir düzeyde gerilik ve topluma uyumda problem davranışlar gösterme durumudur. (Baykoç, ve diğerleri,a.g.e.,s. 159)

Aile: İki veya daha fazla bireyin varlığı ile oluşan doğum, evlilik, evlat edinme gibi nedenleriyle aralarında bağ olan ve aynı haneyi paylaşan bireyler olarak tanımlanmaktadır (Gladding, 2017).

Aile Eğitimi: Her tür ve kademedeki özel eğitim ihtiyacı olan öğrencilerin eğitimine katkı sağlamak amacıyla aileye verilecek her türlü rehberlik ve eğitim hizmetlerini içerir (Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği, 2018).

2. BÖLÜM

KAVRAMSAL ÇERÇEVE VE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

2.1. Zeka

En genel anlamıyla zeka mantık yürütme, yaşantılardan yararlanma ve çevresel koşullara uyum sağlama yeteneklerini bir arada bulunduran yetenek dizisidir (Bee & Boyd, 2009). Zeka geriliğinin tanımına bakılacak olursa zihinsel aktivitelerde, sosyal ilişkilerde, günlük yaşam becerilerinde ortalamanın altında bir performans sergileme durumudur (Plotnik, 2009). Birey sahip olduğu potansiyelin büyük bir kısmını kalıtımla getirirse de çevre koşullarından da önemli ölçüde etkilenir. Bireyin zihinsel gelişimi 16 yaşına kadar gelişme gösterirken bu yaştan sonra önemli bir değişim göstermediği kabul edilir (Yavuzer, 2015). Bu alanda çalışma yapan bilim insanlarına göre, zekanın gelişmesi ve ilerlemesinin sınırları yine kalıtsal özelliklere bağlıdır (Döğüşgen, 2010). İnsan yaşamında birçok önemli inceleme alanı vardır ve önemli inceleme alanlarından biri de bilişsel gelişimdir. Biliş, bireyin yaşamı anlamlandırması ve öğelerini gerçekleştirmesine yardımcı olan algılama, bellek, muhakeme etme, kavrama anlam çıkarma, yaşamı analiz ve sentez etme gibi süreçlerin dahil olduğu geniş bir kavramdır (Deniz, ve diğerleri, 2012).

Zekanın tanımlanmasında üç kuramdan yararlanılır:

İki faktör Teorisi: Spearman'ın geliştirdiği bu kuramda, zekanın iki boyutunun olduğu kabul edilir. Birincisi (g) olarak adlandırılan ve farklı zihinsel görevlerin ortak noktası olan zihinsel beceri faktörü, ikincisi (s) olarak ifade edilen bireyde zihinsel becerileri (matematik becerileri gibi) içine alan spesifik faktörler. Spearman, zekayı bu iki kavramın (g ve s'nin) birleşimi olarak kabul eder.

Çoklu Zeka Teorisi: Gardner zekayı tek bir boyut yerine bir çok boyutları içeren bir kavram olarak açıklamıştır. Ona göre zekanın bir çok farklı türü vardır ve bireyin hangi zeka türüne sahip olduğunun bilinmesi bireyin gelişimi için önemlidir. Gardner zekayı, sözel zeka, müzik zekası, mantıksal- matematiksel zeka, mekânsal

zeka, beden hareketi zekası, kişinin kendini anlama zekası ve başkalarını anlama zekası gibi zeka türlerine ayırmıştır.

Üçlü Zeka Teorisi: Stenberg'in üçlü zeka teorisi de zekanın üç farklı akıl yürütme sürecine bölünebileceğini ifade eder. Bunlardan ilki geleneksel zeka testleri ile ölçülen analitik düşüncenin kullanılması, ikincisi problem çözme becerilerini yürütülmesi, üçüncüsü ise sosyal çevreye uyumu kolaylaştıran pratik düşünme becerilerinin kullanılmasıdır. (Plotnik, 2009, s. 282-283)

2.2. Zihinsel Yetersizlik

Zihinsel yetersizlik, gelişimin ilk dönemlerinden başlayarak doğum öncesi, doğum sırası ya da doğum sonrası ortaya çıkan ve farklı nedenleri olan normal kabul edilen bireylerden büyük oranda daha geri bir performans sergileme ile uyum ve davranışlarda da problem yaşama durumudur (Kaya, 2019). Zihinsel yetersizlik bir gelişimsel yetersizlik türü olarak kabul edilir. Bireyin zihinsel, duygusal ve davranışsal, dil gelişimi ile çevreye uyum becerileri ile fiziksel alanda normal bireylerin çok daha gerisinde kalma ile kendini belli eder (Cavkaytar, ve diğerleri, 2014). Yavuzer'e(2015) göre zeka geriliği,

“gelişme dönemi sırasında ortaya çıkan biliş, dil, motor ve sosyal yetenekler gibi zekanın tüm boyutlarında bozulma ile zekanın yetersiz gelişimi ya da hiç gelişmemesidir. Bu gerilikle birlikte başka ruhsal ya da fiziksel bozukluklar olabilir veya olmayabilir.”

Zihinsel yetersizlik, zihinsel işleyiş ve uyumsal davranışlarda meydana gelen anlamlı düzeyde sınırlılıklarla kendini gösteren sosyal ve günlük yaşamı etkileyen ve birçok pratik beceriyi yerine getirememesi durumudur (Oktar ve Yıldız, 2019). Literatürde zihinsel yetersizlik, mental retardasyon, anlıksal yeti yitimi, zihinsel engel gibi farklı tanımlamalar yer almaktadır. Bu tanımların ortak noktasını üç ana kriter belirlemektedir. Bunlar; zihinsel işlevlerde belirgin düzeyde yetersizlik, uyumsal davranışlarda yetersizlik, yetersizliğin küçük yaşlardan itibaren meydana gelmesi sayılabilir (Var ve Aydoğan, 2017).

2.3. Zihinsel Yetersizliğe Sahip Çocukların Özellikleri

Zihinsel yetersizliğe sahip çocuklarda tıpkı normal gelişim gösteren çocuklar gibi yemek yeme, içme gibi biyolojik, sevmeye sevilme, kabul edilme gibi psikolojik ve sosyal gereksinimleri bulunur. Zihinsel yetersizliği olan çocuklar zihinsel, sosyal ve duygusal, dil ve iletişim becerilerinde yaşıtları gibi gelişim göstermezler onların gelişimleri kendi akranlarına göre daha yavaş ve geriden gelmektedir. Zihinsel yetersizlik ne kadar şiddetliyse öğrenme daha yavaş ve zordur. Zihinsel yetersizliği olan bireylerin eğitim imkanlarından en üst düzeyde yararlanabilmeleri için ailelerin ve eğitimcilerin bu özellikleri iyi bilmesi gerekmektedir (Megep, 2013).

Zihinsel Yetersizliği Olan Çocuklarda Bilişsel Özellikler;

Akademik olarak yaşıtlarına göre daha geç ve güç öğrenirler, dikkatlerini toplama ve odaklanma konusunda sorunlar yaşarlar. Soyut terimlerden anlam çıkarmada zorlanırlar. Yeniliklere uyum sağlamada güçlük çekerler. Zihinsel yetersizliğe sahip çocuklar, kendi yaşıtlarından çok daha küçüklerle arkadaşlık kurmak isterler ve onlarla oynamayı tercih ederler. Unutkanlık ve öğrendiğini hatırlama konusunda sıkıntı yaşarlar. Akranlarına göre tepkileri daha basittir.

Zihinsel Yetersizliği Olan Çocuklarda Sosyal ve Duygusal Özellikler;

Yakın ilişki kurmakta ve sürdürmekte sorun yaşarlar, grup içinde lider olmaktan çekinirler. Duygu ve düşüncelerini anlatırken zorluk yaşarlar. Yakın çevrelerinden genellikle onay ve yardım beklerler. Toplumsal kuralları anlamak ve uygulamak konusunda güçlük gösterirler. Akranlarına göre oyun ve toplum kurallarına uymakta zorluk yaşarlar.

Zihinsel Yetersizliği Olan Çocuklarda Dil ve Konuşma Özellikleri;

Yetersizliğe sahip çocuklar, konuşmayı başlatma ve sürdürme, olayları aktarabilme gibi konularda yaşıtlarına göre daha geridedir. Kekemelik ve artikülasyon bozukluğu, ses üretimi bozukluğu, geç konuşma gibi dil konuşma problemlerini yaşayabilirler. Zihinsel yetersizlikte yetersizliğin derecesi ne kadar düşük olursa çocukta dil ve konuşma problemleri daha yaygın görülmektedir. Hafif düzeyde yetersizliğe sahip çocuklar akranlarına göre daha geç konuşma, sesleri atlama, ses

ekleme gibi sorunlar yaşayabilirler. Bu konuda eğitime ve tedaviye diğer zihinsel yetersizlik türlerine göre en iyi cevap veren yetersizlik türüdür.

Zihinsel Yetersizliği Olan Çocuklarda Davranışsal Özellikler;

Zihinsel yetersizliğin türüne göre çocuklar farklı davranışsal özellikler göstermektedir. Zihinsel yetersizliğe sahip çocuklar normal gelişim gösteren yaşlılarına göre problem çözme becerileri daha geridedir. Yetersizliğin beraberinde getirdiği problem ile baş etme, anlama ve kavrama gibi alanlarda sınırlı kalmaları sosyal ortamlarda kuralları uygulama, uygun davranışları sergileyebilme gibi alanlarda sorunlar yaşarlar. Çoğu zihinsel yetersizlik yaşayan çocukta hırçınlık, inatçılık gibi uygun olmayan davranışlar yaygın görülmektedir.

Zihinsel Yetersizliği Olan Çocuklarda Fiziksel ve Sağlıkla İlgili Özellikler;

Hafif düzeyde zihinsel yetersizliğe sahip çocuklar yaşlılarından farklı görünüm yada psiko- motor beceriler sahip değilken, yetersizlik derecesi daha düşük olan çocuklarda bazı farklılıklar olabilmektedir. Down sendromu ya da hidrocefali gibi organik problemlerde zihinsel yetersizliğe neden olabilmekte ve bu çocuklarda bazı psiko-motor ve görünümde farklılıklar olabilmektedir. Hidrocefalide kafa akranlara göre daha büyük, alın çıkık, düz ve küçüktür. Down sendromlu çocukların ise genellikle birbirleriyle benzer fiziksel görünümleri mevcuttur. Kulak, baş, göz, parmak yapısı ve kasların yaşlılarına göre daha zayıf olması gibi kendilerine özgü özellikleri vardır. Daha ileriki zihinsel yetersizlik türlerinde fiziksel rahatsızlıklar daha yaygın görülmektedir. Yani Zihinsel yetersizlik düzeyi düştükçe ek hastalıklar çıkmakta ve bireyin sürekli tıbbi tedavisi de gerekmektedir (Cavkaytar, ve diğerleri, 2014).

2.4. Zihinsel Yetersizlik Türleri

Zihinsel yetersizlik genel anlamda, zeka testleri kullanılarak elde edilen sonuçların sınıflandırılması ile kategorize edilir. Amerikan Psikiyatri Birliği'nce yayınlanan DSM IV Tanı Ölçütleri El Kitabı'nda zihinsel yetersizlik dört grupta sınıflandırılmaktadır:

Hafif düzeyde zihinsel yetersizliği olan birey: Bilişsel işlevler ile sosyal ve davranışsal uyum konularında özel eğitim ve genel eğitim hizmetlerine diğer zihinsel yetersizlik

türlerinden daha az ihtiyaç duyan bireylerdir. Zeka testleri ile ölçülen IQ puanları 50-70 arasındadır.

Orta düzeyde yetersizliği olan birey: Bilişsel işlevler ile sosyal ve davranışsal uyum konularındaki sınırlılıkları nedeniyle günlük yaşam becerilerinde özel eğitim ve destek eğitim hizmetleri ile ailelerinin desteğine yoğun bir şekilde ihtiyaç duyan bireylerdir. Zeka testleri ile belirlenen IQ puanları 35-50 puan aralığındadır.

Ağır düzeyde yetersizliği olan birey: Bilişsel işlevler ile sosyal ve davranışsal uyum konularındaki eksikleri nedeniyle öz bakım becerileri de dahil bir çok temel yaşam becerisi konusunda yaşamının her alanında yoğun özel eğitim ve aile desteğine ihtiyaç duyan bireylerdir. Zeka testleri ile belirlenen IQ puanları 35'in altındadır.

Çok ağır düzeyde zihinsel yetersizliği olan birey: Bilişsel işlevler ile sosyal ve davranışsal uyum konularındaki eksikleri nedeniyle öz bakım, günlük yaşam ve temel yaşam becerileri konularında yaşam boyu bakıma ve gözetime ihtiyaç duyan bireylerdir. Çoğunlukla zihinsel yetersizliğin yanında başka bir yetersizlik türüne de sahiptir (Baykoç, ve diğerleri, 2017, s. 160-161).

Zihinsel yetersizliğe sahip çocukların kategorize edilmesi çocuğun ihtiyaçlarının belirlenmesinde ve ona uygun eğitim programlarını hazırlanmasında yol göstericidir. Zihinsel engelli çocukların sınıflandırılması ile çocuğa en etkili eğitim ortamlarının sunulması amaçlanmaktadır (Kanbaş, 2014).

2.5. Yaygınlık

Ulusal engelli veri tabanı sonuçlarına göre “Engelli Sağlık Kurulu Raporu” için hastanelere başvuran ve veri tabanına kayıtlı toplam 2.448.354 kişi bulunmaktadır. Bu sayı bedensel, işitme, zihinsel, görme, süregelen hastalık ve diğer tüm engel türlerini kapsamaktadır. Bu popülasyon içerisinde 518.279 zihinsel engelli birey bulunmaktadır. Bu sayı tüm engel türleri arasında %18 orana sahiptir (Engelli ve Yaşlı İstatistikleri Bülteni 2019, s. 53-54).

Zihinsel yetersizliğe sahip bireylerde sadece zeka puanı göz önüne alınarak (IQ skoru 70'in altında olanlar) bakıldığında zihinsel yetersizliğe sahip bireylerin genel nüfustaki oranı %2,3 olarak kabul edilmektedir. Bu oran sadece zeka puanı değerlendirilerek bulunmuştur fakat son yıllarda zeka puanının yanında davranış

ve uyumla ilgili becerilerinde değerlendirilmesi ön plana çıkmaktadır. Hem zeka bölümü hem de uyum ve davranış becerileri de değerlendirildiğinde bu oran düşmekte ve %1 oranına kadar gelmektedir. Bunun en önemli nedeni hafif düzeyde zihinsel yetersizliğe sahip bireylerin uyum ve davranış becerilerinde diğer zihinsel yetersizlik türlerine göre daha az güçlük göstermesidir. Zihinsel yetersizlik türlerinin kendi içindeki oranlarına bakıldığında %85 oranında ilk sırayı hafif düzeyde zihinsel yetersizlik almaktadır. İkinci olarak %10 oranı ile orta derece, %3-4 ile ağır derece, %1-2 ile de ileri düzeyde zihinsel yetersizlik takip etmektedir. (Baykoç, ve diğerleri, a.g.e.)

2.6. Zihinsel Yetersizliğin Nedenleri

Zihinsel yetersizlik türleri incelendiğinde buna neden olabilecek doğum öncesi ve doğum sonrasında bir çok etken olduğu görülmüştür.

Doğum öncesi dönemde; annenin hamile iken bulaşıcı bir hastalık geçirmesi, zehirlenmesi ya da travmatik bir kaza geçirmesi, bilinçli olmadan kullanılan ilaçlar, röntgen çektirmesi, beslenme konusunda yetersizlikler, akraba evliliği ve kan uyuşmazlığı, kromozom bozuklukları ve doğuştan metabolik bozukluklar sayılabilir.

Doğum sırasında; bebeğin oksijensiz kalması, bebeğe doğum sırasında bulaşan enfeksiyonlar, zor doğum nedeniyle kullanılan bazı malzemelerin bebeğe zarar vermesi, bebeğin normal zamanından erken ya da geç doğması sayılabilir.

Doğum sonrasında ise şu nedenler sayılabilir; çocuğun menenjit, havale gibi ateşli hastalıklar geçirmesi, beyinde probleme yol açabilecek kazalar yaşaması, zehirlenmeler, düzensiz ve yetersiz beslenme, çocuğun beyin gelişimindeki yapısal bozukluklar ve hormonal düzensizlikler, çocuğun yeterince uyarıcılara maruz kalmaması, aile yaşantısının çocuğun bilişsel gelişimi için yeterli düzeyde olmaması sayılabilir. Tüm bu nedenlere bakıldığında hafif düzeyde zihinsel yetersizliğe yol açabileceği düşünülmektedir (Kuzucu, 2008).

Santrock (2011) 'e göre zihinsel yetersizliğin nedeni organik, sosyal veya kültürel olabilir. Organik gerilik, genetik bir bozukluk veya beyin hasarı sonucu oluşmuş bir türdür. Örneğin Down sendromuna bağlı olarak oluşabilecek zeka geriliği bu türe örnek verilebilir. Kültürel ve ailesel gerilik ise, organik bozukluktan kaynaklı

olmayan daha çok uyarıcı eksikliği ve kültürel ya da ailesel eksiklerden kaynaklı yetersizlik türüdür. Sosyoekonomik düzeyi düşük çevrelerde uyarıcı ve bakım eksikliğinden ortaya çıkabilecek zihinsel yetersizlik türüdür.

2.7. Zihinsel Engelli Çocuğu Olan Ailelerin Özellikleri

Aile, temel ihtiyaçların yanında sevgi, saygı, ait olma, değer verme gibi psiko-sosyal ihtiyaçların sağlandığı bir yapıdır. Bir bebeğin dünyaya gelecek olması tüm aile bireylerinde heyecanlı bir bekleyiş oluşturur. Her ailenin beklentisi doğacak bebeğin sağlıklı olmasıdır. Ancak bebeğin engelli olarak dünyaya gelecek olması ya da daha sonradan engele sahip olması ailenin beklentisinde değişime neden olur. Engelli bireyin zihinsel bir duruma sahip olması ailede stres yaratan bir durum olarak karşılanmaktadır. Yapılan araştırmalar, engelli bir bireyin ailede varlığı ile ebeveynler arasında çatışma yaşandığının ve bunun boşanma olasılığını arttırdığını, annelerin çocukla ilgilendikleri için iş hayatından uzak kaldığını ve engelli bir bireye sahip ailelerin diğer ailelere göre sosyal yaşamlarında kısıtlamaya gittiklerini göstermektedir(Ak, 2020).

Ailede engelli bir bireyin varlığıyla, ebeveynlerde yoğun bir kaygı oluşur ve ailenin ruh sağlığı etkilenir. Anne babalar çocuğun geleceğini tam olarak güvence altına alamadıkları, eğitim ve diğer ihtiyaçlarını tam karşılayamadıkları için huzursuz ve stresli hissederler (Karakuş ve Kirlioğlu, 2019).

Çocuğun özel durumuyla birlikte aileler, yaşam şekillerini ve günlük yaşam rutinlerini değiştirmek durumunda kalırlar. Artan sorumlulukla birlikte stres düzeyleri de artmakta ve kişilerarası ilişkilerde probleme neden olmaktadır. Stres düzeylerinin artmasıyla, ebeveynlerin çocukları ile iletişim kuramamakta, çocukla ilgili gerçekçi olmayan beklentiye sahip olma, çocuğun duygusal ihtiyaçlarının ihmal edilmesi ya da çocuğun reddedilmesi gibi durumlarla karşılaşabilirler (Avşaroğlu ve Okutan, 2018).

Ailelerin yaşadığı süreçler ve çocuğa yansımaları göz önüne alındığında özel eğitim alanında uygulanan aile eğitimlerinin hem ailede hem de özel gereksinime sahip bireyde bilişsel, duygusal ve sosyal anlamda olumlu etkilerinin olduğu görülür (Doğan, 2015).

2.8. Zihinsel Yetersizliği Olan Çocuğa Sahip Aileler Ve Karşılaştıkları Güçlükler

Ailelerin var olma amaçlarından en önemlisi çocukların temel ihtiyaçlarının karşılanması ve çocuğun bir birey olarak topluma kazandırılmasıdır. Bu süreçte aileler bir takım zorluklarla karşılaşabilmektedir. Zihinsel engelli bir çocuğa sahip ailelerde de bu süreç yine bir takım zorlukları beraberinde getirmektedir. Bu durum aile yükü olarak tanımlanmaktadır. Aile yükü bir çok faktörden etkilenir. Engelli bir çocuğa sahip ailelerde aile yükü birebir bakım ile ilgili güçlükler, ev ortamında ve rollerle ilgili değişiklikler, ekonomik kaygılar, engelli çocuğun tıbbi giderleri, gelirin az oluşu ve duygusal olarak ailenin etkilenmesi sayılabilir. Zihinsel engelli bir çocuğa sahip aileler, yakın çevrelerinden sosyal destek alamadıkları içinde güçlüklerle baş etmekte zorlandıklarını ifade etmişlerdir (Altuğ, Özkahraman, ve Çallı, 2006).

Engelli bir bireyin varlığı ailede bazı değişikliklere neden olmaktadır. Ailenin gereksinimleri ve aile içi rollerde değişimler görülür. Aileler duygusal olarak da farklılıklar yaşarlar. Tüm bu süreçler yaşanırken engelli aileleri toplum tarafından da olumsuz bir tutumla karşılaşmakta ve duygusal olarak zarar görmektedirler. Aileler hem engelli bir bireye sahip olmakla ortaya çıkan durumlarla baş etmeye çalışırken bir yandan da toplumun olumsuz tutum ve davranışlarıyla baş etmek zorundadırlar. Ailelerin en temel gereksinimlerinin bilgi düzeylerindeki eksiklikler, duygusal ve sosyal desteğin yetersiz olması, ekonomik zorluklar ve çocuklarını geleceği ile ilgili kaygıları sıralanabilir (Demirbilek, 2013). Gelişim süreci normal olan çocuklarda bile aileler çocuğun yetiştirilmesinde ve eğitiminde bir takım zorluklar yaşarken, aileye yeni katılan bireyin engelli oluşu bu zorlukları bir derece daha artırmaktadır (Ünal, 2009).

Gürhopur ve Dalgıç (2017) yaptıkları araştırma da, çocuğun zihinsel yetersizlik tanısını almasıyla birlikte aile içinde en büyük sorumluluğu annenin aldığını belirtmektedir. Çocuğun zihinsel yetersizlik türü ailenin fiziksel, duygusal, ekonomik ve sosyal yükünü etkilediği zaman açısından da aileye daha fazla

sorumluluk düştüğünü göstermektedir. Meşe (2013) yaptığı araştırmaya göre bir çok nedenin bir araya gelmesiyle birlikte zihinsel yetersizliğe sahip çocukların annelerinin annelik deneyimi güçleşmektedir. Bu nedenler arasında yakın çevrenin ve toplumun olumsuz tutumları, çocuğun mizacının zor olması, kız ya da erkek olması, ergenlik çağında olması, eş desteğinin olmaması, ailede farklı travmatik olayların varlığı gibi nedenler zihinsel engelli çocuğu olan annelerin annelik deneyimini ve çocuklarla iletişimini etkilemektedir.

Daha önce engelli bir çocuğa sahip olmayan ebeveynler bu durumla karşılaşmadıkları için deneyimleri oldukça kısıtlıdır. Normal bir gelişim gösteren bir bebek beklerken engelli bir bebeğe sahip olan ailelerde bir takım hayal kırıklıkları yaşanır. Aileler ilk aşamadan başlayarak farklı süreçlerden geçerler. İlk şok etkisiyle başlayan bu süreç kabullenme ve uyum sağlama ile sona erer ve aileler engelli bir çocuk için neler yapabileceği arayışına girer (Kulaksızıoğlu, ve diğerkleri, 2003, s. 275). Ailede engelli bir bireyin varlığı, dönem dönem ailelerde farklı tepkilerin çıkmasına yol açar. Aileler tanının konması ile başlayan bu süreçte stres yaratabilecek aşamalardan geçerler. Bireyin okul yaşamı, gelişim dönemleri, meslek hayatına atılması, karşı cinsle olan ilişkiler ve evlilik gibi aşamalar ailelerin bu durumdan etkilenmelerine neden olmaktadır (Güler, 2018). Anne babalar öncelikle bu duruma alışmaya çalışırken bir yandan da günlük yaşamın verdiği streslerle baş etmeye çalışmaktadırlar. Aile üyeleri sosyal, psikolojik ve ekonomik açıdan etkilenirler. Engelli bir çocuğa sahip ebeveynlerde kimi zaman evlilik ve duygusal ilişkilerde de sorunlar oluşabilmektedir. Anne babalar maddi ve manevi olarak bir çok durumla karşılaşmakta ve bu durum onların stresle karşılaşmasına neden olmaktadır. Ülkemizde yapılan araştırmalara bakıldığında engelli bir çocuğa sahip ailelerin olmayan ailelere göre daha fazla depresif ve kaygı durumu yaşadıkları görölmektedir. Engelli bir bireye sahip ailelerde suçluluk, utanç duyma, gelecekle ilgili kaygılar yoğun bir şekilde görölebilmektedir (Köksal, 2011).

Engelli bir bireye sahip ailelerde genel olarak bazı tepkiler görölür. Anne babalar, sağlıklı bir birey dünyaya getirememenin verdiği hayal kırıklığını yaşarlar. Sonrasında bu duyguya üzüntü ve öfkede eşlik edebilir. Daha önce böyle bir durumla karşılaşmayan aileler, çocuklarının ilerde nasıl bir hayat süreceği ile ilgili yoğun bir kaygı yaşarlar. Engelli bir bireyin aile içinde varlığı ile aileler yaşamlarındaki en zorlu

ve beklenmedik bir deneyimin içinde bulurlar. Bu durumlar karşısında ailelerin bu süreci sağlıklı bir şekilde atlatabilmeleri için desteklenmesi önemlidir. Yurt içinde ve yurtdışında yapılan çalışmalar incelendiğinde aile bu süreçte desteklenmesi için aile eğitimleri ön plana çıkmaktadır (Çetin, 2018).

Stres; bireylerin günlük yaşamda karşılaştıkları çeşitli durumlar karşısında hem bedensel hem de ruhsal dengesinin bozulması ve sıkıntılı durum ile baş edememe durumudur. Stres yaşayan bireylerde bedensel ve ruhsal olarak bir takım değişiklikler olur. Kişi bedensel olarak baş ağrısı, terleme, kalp atışlarının hızlanması, nefes darlığı gibi değişimler yaşarken, ruhsal olarak da konsantre bozukluğu, aşırı tedirginlik hissi, yoğun kaygılı duygu durumu, olumsuz şeylere aşırı odaklanma sıralanabilir. Günlük yaşamda bireyler birçok stresli durumla karşılaşır. Aile, iş ve sosyal yaşam beraberinde bazı stresli durumlar getirebilir. Aile içinde engelli bir bireyin varlığı da bazen ailelerde stresli bir durum yaratabilir. Özellikle zihinsel engelli bir çocuğa sahip ebeveynler, çocuklarının gelecekte ne olacakları hakkında yoğun bir endişe ve stres yaşamaktadır (İstanbul Büyükşehir Belediyesi Engelliler Merkezi Bülteni, 2020).

2.9. Zihinsel Engelli Bireylerin Eğitimi

Geçmişten günümüze zihinsel yetersizliğe sahip bireylerin eğitimine bakıldığında doğa olaylarından, toplumun sosyo-ekonomik yapısından, inançlardan, toplumun değer yargılarından etkilendiği görülmektedir. Engelliler ile ilgili ilk eğitimlere bakıldığında modern dönem “sağır ve körler” eğitimi ile başlamıştır. Zihinsel yetersizliğe sahip bireylerle ilgili ilk eğitimler 18.yy da Fransızlar tarafından uygulanmaya başlanmıştır. Rönesans döneminde, hümanistik yaklaşımın ön plana çıkması ile yetersizliğe sahip bireylerle ilgili daha duyarlı bir dönem olmasını sağlamıştır. 20.yy’da bu alanda önemli adımların atıldığı görülmektedir. 20.yy başlarında Zeka ölçeklerinin geliştirilmesinde Alfred Binet ve Theodore Simon öncülük etmiştir. Zeka ölçeklerinin geliştirilmesi ile “hafif düzeyde yetersizliğin” tanımı yapılabilmektedir.

İkinci dünya savaşından sonra yetersizliğe sahip bireylerin, yetersiz olmayanlarla aynı ortamda eğitim alma fikri ön plana çıkmaktadır. Kaynaştırma olarak adlandırılan bu eğitim türünden ilk olarak görme engelli bireyler yararlanmaya

başlamıştır. 1970'lerden sonra zihinsel yetersizliğe sahip bireylere yönelik yasal haklar, ayrı eğitim kurumlarının açılması, farklı uygulamaların yaygınlaştırılması gibi çalışmalar görülmektedir. Son dönemlerde ise bütünleştirme kavramı ön plana çıkmakta, bireyler engel tür ve derecesine göre ayrılmaksızın yaşlılarıyla aynı eğitim ortamlarında eğitim alması gerektiği vurgulanmaktadır (Çetinkaya, 2010).

Dünya'da zihinsel yetersizliğe sahip bireylerin eğitimine bakıldığında en eski kayıtlar 300 yıl öncesine dayanmaktadır. 19. yy'dan önce zihinsel yetersizliğe sahip bireylerin eğitimine karşı çıkılmakta, 19. Yy da Fransız ihtilalinin etkisiyle bu konuda daha ılımlı bir hava oluşmuştur. Geçmişten günümüze özel gereksinimli bireylerin tanımına bakıldığında farklı bir çok tanımlamanın olduğu görülmektedir. Tarih boyunca yapılan tanımlamalarda bireysel farklar, anormal çocuklar, ayrıcalıklı çocuklar, engelli çocuklar, yetersizliği olan birey son olarak da günümüzde özel gereksinimi olan birey tanımı öne çıkmaktadır (Cavkaytar, Melekoğlu, ve Yıldız, 2014).

20. yy' dan itibaren yapılan çalışmalar incelendiğinde toplumun bakış açısında ve yasal düzenlemelerde daha ılımlı bir hava olduğu, zihinsel yetersizliğe sahip bireylerin yararına olacak şekilde düzenlemelerin yapıldığı anlaşılmaktadır. Özel gereksinime sahip bireylerle ilgili eğitim ve öğretim ortamlarının oluşturulması ve yaygınlaştırılması, aileleri her yönden destekleyecek sivil toplum kuruluşlarının kurulması ve engelli haklarının yasalar ile güvence altına alınması bu çalışmalara örnek gösterilebilir (Fenge ve Subaşıoğlu, 2020).

Ülkemizde özel eğitim alanında yapılan çalışmalar incelendiğinde verilerin Osmanlı dönemine dayandığı görülmektedir. 1889 yılında Grati Efendi tarafından İstanbul Ticaret Mektebi içerisinde işitme ve görme engelli bireyler için sınıf açılmıştır. Yine Osmanlı döneminde Enderun Mektebi içerisinde üstün yetenekli bireyler için çalışmalar yapıldığı bilinmektedir. Türkiye' de 1950 yılından sonra özel eğitim alanında köklü adımlar atılmıştır. 1951 yılında Özel Eğitim Hizmetleri 5822 sayılı kanun ile Milli Eğitim Bakanlığı kurumları arasında yerini almıştır. 1952 yılında Gazi Eğitim Enstitüsü'nde Özel Eğitim Bölümü, 1979 yılında MEB ve Ankara Üniversitesi işbirliği ile "Özel Eğitim Sertifikası" programı, 1983- 1984 eğitim-öğretim yılında Anadolu Üniversitesi Eğitim Fakültesi'nde Özel Eğitim Öğretmenliği programı açılmıştır. (Kara, 2017)

1983 yılından itibaren gelişmiş ülkelerde yapılan çalışmalar ışığında ülkemizde kaynaştırma programlarının uygulanması gündeme gelmiştir. (Tösten, 2010)

1990'lı yıllarda özel eğitim alanında personel sayısında artış olduğu görülmektedir. 2000'li yıllardan itibaren özel eğitim, rehberlik ve psikolojik danışma hizmetlerinde yaşanan sorunlar ve uygulamada yaşanan farklılıkların giderilmesi ve özel eğitim kurumlarının yeniden düzenlenmesi için Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği ve Rehberlik ve Psikolojik Danışma Hizmetleri Yönetmeliği geliştirilerek Özel Eğitim ve Rehberlik Hizmetleri Yönetmeliği taslağı hazırlanmıştır. 2013 yılında 7-19 Yaş Aile Rehberliği programı için eğitici eğitimleri düzenlenmiştir (Orhan ve Genç, 2015).

2.10. Yetişkin Eğitimi

En genel anlamıyla yetişkin, kanunlarla belirtilen reşit olma yaşını geçmiş, toplum sorumluklarını bilen genç birey olarak tanımlanabilir (Türk Dil Kurumu, 2019). Yetişkin kişi fiziksel ve psikolojik olarak olgunlaşmış, mecburi eğitimin dışında kalan bireydir (Avşaroğlu, 2019). Yetişkin bireylerin bilgi ve deneyimlerinden yararlanılarak, belli bir plan doğrultusunda belli bir aralıkta devam eden eğitimlere yetişkin eğitimi denir. Yetişkin eğitimlerine katılan bireyler sürece aktif katılırlar, burada eğitimci daha çok süreci yöneten kolaylaştıran bir görev üstlenir. Aktif olarak sürecin içinde yer aldıkları için yetişkinler eğitimden üst düzeyde yarar sağlarlar (MEB 7-19 yaş Aile Eğitimi Programı Eğitimci Kılavuzu).

Küreselleşen dünyada insanların ve toplumların değişimleri kaçınılmazdır. Yeni teknolojik ve bilimsel gelişmeler bireylerde uyumla ilgili sorunlar yaratabilmektedir. Bireylerin değişimlere uyum sağlayabilmeleri, değişimin olumsuz etkilerinden korunabilmeleri, gelişen teknolojiye gelişmelere ayak uydurabilmeleri için yetişkin eğitimlerinin var olması önemlidir. Yetişkin eğitimlerinin amaçlarına bakıldığında eğitimin yaşam boyu süren bir faaliyet olduğu görülmektedir (Miser, 2002).

2.11. Aile Eğitimi

Aile toplumu oluşturan en önemli birimdir. Bu nedenle aile eğitimlerinin toplumun gelişmesinde ve ilerlemesinde önemli bir yeri olmaktadır. Aile eğitimleri ile sadece bireyler ya da aileleri geliştirmez aynı zamanda bireylerin içinde yer aldığı toplumu da geliştirir. Eğitimler sayesinde bireyler etkili iletişim becerisi kazanır, beden ve ruh sağlığı olumlu yönde etkilenen ve topluma bağlı bireyler yetişir. Bu bakımdan bu eğitimlerin varlığı önemlidir (Avşaroğlu, 2019). Tönbul (2019)' a göre aile eğitim programları, ebeveynlerin anne babalık becerileri ve bilgilerini geliştirmeyi, çocuk yetiştirme konusunda daha donanımlı olabilmeyi, ailelerin karşılaştıkları güçlüklerle sorunlarla daha sağlıklı baş edebilmelerini sağlayan programlardır.

Her yaşam döneminde ailelerin baş etmesi beklenen bazı görev ve sorumluluklar bulunur. Bu dönemlerde ailelerin bu görevleri başarılı bir şekilde gerçekleştirmeleri ve problemlerine sağlıklı çözümler üretebilmeleri için bir takım bilgi ve becerilere sahip olması gerekmektedir. Evlilik ve aile danışmanlığı hizmet alanının kapsamı içinde olan bu durumlar, ailenin desteklenmesine ve bilgi ve becerilerinin geliştirilmesi gerektiğini önemsemektedir (Nazlı , 2016.a.g.e). Anne baba eğitimlerinin en önemli amacı, ebeveynlerin kendilerine olan güvenlerini kazanmaları, çocuklarının gelişim özelliklerini iyi tanımlarını, problem çözme becerilerinin geliştirilmesi, çocukların aileye ve topluma uyumunun kolaylaştırılması gibi bilgi ve becerilerin kazandırılmasını amaçlamaktadır. Aile eğitimlerinde önemli amaçlarından biri de babalarında bu sürece dahil edilmesidir. Bir çok ülke de olduğu gibi ülkemizde de babalar çocukların eğitiminde ya da aile içi görev ve sorumlulukları yerine getirmekte anneden çok daha geride kalmaktadır (Çağdaş, 2015).

Anne babalar, çocuklarının ilk öğretmenleridir. Doğum öncesinden başlayarak çocuk gelişimi ve eğitimi konusunda bilgi sahibi olan anne babalar, çocuğun ileri yaşlarında daha sağlıklı bir birey olarak yetişmesine katkı sağlarlar. Ülkemizde ve dünyada anne baba eğitimlerinin önemi ve program sayısı her geçen gün artmaktadır. Avrupa da İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra faaliyetlerine başlayan “Ana Baba Okulu” eğitimleri hala günümüzde de faaliyetlerine devam etmektedir (Özel ve Zelyurt, 2016). Çocuğun yaşamının şekillenmesinde ailenin özellikle anne

ve babanın etkisi önemlidir. Sosyo-kültürel şartların değişmesiyle çocuğun gelişiminde ve eğitiminde anneler kadar babalarında aktif yer almasının çocuğun zeka gelişimini, akademik başarısını, cinsiyet rollerini sağlıklı bir şekilde kazanmasını ve sosyal yaşam becerilerinin gelişmesini olumlu yönde etkilemektedir (Şahin ve Özbey, 2007).

Yapılan çalışmalar incelendiğinde aile eğitim programlarına anne katılım oranının babaların katılım oranına göre daha yüksek olduğu görülmektedir. Bunun nedenleri arasında kursların iş saatleri ile çakışması, babaların yeteri kadar ilgi göstermemesi, kursiyer kadın sayısının fazla olmasından dolayı erkeklerin katılmak istememesi ve babaların çocuk bakımını genellikle anneye bırakmaları sıralanabilir. 2013 yılında MEB tarafından yürütülen Baba Destek Eğitimi kurs programına 3974 baba katılmışken, aynı yıl Anne Destek Eğitim Programına 31007 anne katılmıştır. Bu verilere bakıldığında annelerin kurslara daha yoğun ilgi gösterdiği görülmüştür (Ay ve Şahan, 2018).

Ülkemizde 1993 yılından itibaren ulusal ve uluslararası işbirlikleri aracılığıyla çeşitli aile eğitimleri programları uygulanmaya başlanmıştır. 1993-2004 yılları arasında MEB-UNİCEF-Gazi Üniversitesi işbirliği ile 0-4 yaş Anne Çocuk Eğitim Programı, 2003-2005 yılları arasında MEB-UNİCEF İşbirliği ile 0-6 Yaş Aile ve Çocuk Eğitim Programı, 2005-2010 yılları arasında MEB-UNİCEF İşbirliği ile 0-6 Yaş Benim Ailem, 1993-2010 MEB-AÇEV İşbirliği ile 5-6 Yaş Anne Çocuk Eğitim Programı(AÇEP), 2007-2010 yılları arasında MEB-UNİCEF İşbirliği ile Aile İçin Temel Eğitim Programı(AİTEP), 2003-2010 yılları arasında MEB-AÇEV İşbirliği ile Baba Destek Eğitim Programı(BADEP) uygulanmıştır. 2008-2010 yılları arasında MEB ve çeşitli üniversitelerin işbirliği ile daha önce uygulanan aile eğitim programları tekrar revize edilmiş ve “Aile Eğitimi Kurs Programı (0-18 yaş) hazırlanmıştır (MEB Hayat Boyu Öğrenme, 2015).

MEB Hayat Boyu Öğrenme Genel Müdürlüğüne bağlı Halk Eğitim Merkezleri aracılığıyla dezavantajlı grupta yer alan anne babaların ve çocukların desteklenmesi için 1993 yılından itibaren çeşitli Ebeveyn Eğitimi Programları uygulanmaya devam etmektedir (Sırmabıyıklı, 2017). Ülkemizde doğrudan aile odaklı olmayan fakat aile yaşamında yeterlilikleri artıracak ilk eğitimlerin cumhuriyet döneminde Atatürk’ün önderliğinde “Halk Dersaneleri”, “Halk Evleri”, “Millet

Mektepleri” gibi okullarda yetişkinlerinde kendilerini geliştirebilecekleri imkanlar sağlanmıştır. 1982-1991 yılları arasında Prof. Dr. Çiğdem Kağıtçıbaşı, Prof. Dr. Sevdâ Bekman ve Prof. Dr. Diane Sunar’ın geliştirdiği İstanbul merkezli düşük gelirli çocukların ailelerine yönelik “Erken Destek Projesi” ile annelere çocukların gelişimleri hakkında eğitim verilmiştir. Daha sonra bu program AÇEV uzmanları tarafından geliştirilmiş ve 1993 yılından itibaren AÇEV bünyesinde uygulanmaya başlanmıştır (Alpaydın ve Canel, 2011).

Türkiye’deki sistemli ve programlı aile eğitim programlarına bakıldığında 1989 yılında İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Eğitim Bilimleri Bölümü tarafından geliştirilen “Ana Baba Okulu” modeli görülmektedir. Bu program ile bebeklik döneminden başlayarak yetişkinlik dönemine kadar çocuğun tüm gelişim evreleri, uyum ve davranış bozuklukları, çocuğun cinsel eğitimi ile ilgili eğitimler verilirken aynı zamanda eşler arasındaki iletişim sorunları, problem çözme, eşler arası ilişkiler gibi konulara da değinilmiştir (Çağdaş, 2015, s. 152)

Sevim ve Şen (2018), yaptıkları araştırma da, ülkemizde ailelere yönelik yapılan eğitimlerin ve çalışmaların 1980’lerden sonra öne çıktığını saptamışlardır. Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı tarafından Aile Eğitim Programı(AEP), Milli Eğitim Bakanlığı Hayat Boyu Öğrenme Genel Müdürlüğü tarafından yürütülen “Aile Eğitim Kurs Programı(0-18 Yaş)” ve Anne Çocuk Eğitim Vakfı(AÇEV) tarafından yürütülen aile eğitim programları öne çıkmaktadır. Yapılan bu çalışmalarla ailenin çocuk yetiştirme, aile içi iletişim, sorunlarla başa çıkabilme, evlilik ve eşler arası uyum gibi birçok konuda fayda sağlanması amaçlanmaktadır.

2.12. Ülkemizde Zihinsel Yetersizliğe Sahip Bireylerin Ailelerine Yönelik Yapılan Eğitimler

1999 yılında Cavkaytar tarafından üç anne ile “Zihin Engellilere Öz bakım ve Ev İçerici Becerilerin Öğretiminde Bir Aile Eğitim Programı” uygulanmış, aile toplantısıyla başlayan bu çalışma ev ziyaretleri ve telefon görüşmeleri ile desteklenmiştir. Ailelerin zihin engelli çocuklarının öz bakım ve ev içi becerileri konusunda program öncesine göre anlamlı bir değişim gösterdiği saptanmıştır.

Özcan (2004) tarafından üç anne ve zihinsel yetersizliğe sahip çocuklarına “Zihin Özürlü Çocuklara Tuvalet Becerisi Öğretimine Yönelik Aile Eğitim Programı” uygulanmış, bu çalışma sonucunda ailelerin zihinsel yetersizliğe sahip çocukların tuvalet becerisini bağımsız düzeyde öğrendikleri görülmüştür.

Er (2011) tarafından yürütülen “Aile Ve Kardeş Eğitimi Programının Engelli Çocuğa Yönelik Tutum Ve Davranışlara Etkisi” çalışması ile ebeveynlere ve kardeşlere engelli çocuk ve kardeş konusunda eğitimler verilmiştir. Bu çalışma sonucunda elde edilen bulgulara göre ebeveynlerin ve kardeşlerin engelli bireye karşı tutum ve davranışlarında değişim olduğu gözlenmiştir.

Özokçu ve Canpolat (2013) tarafından yürütülen “Grup Rehberliği Programının Zihinsel Yetersizliği Olan Çocuğa Sahip Annelerin Stres Düzeylerine Etkisi” çalışması 40 anne katılmış, çalışma sonucunda elde edilen verilere göre grup rehberliği programının zihinsel yetersizliğe sahip çocuğu bulunan annelerin stres düzeylerini azaltmada etkili olduğu saptanmıştır.

Beşer ve İnci (2014) tarafından yürütülen “Zihinsel Engelli Çocuğu Olan Ailelere Verilen Grup Danışmanlığının Etkinliğinin Değerlendirilmesi” adlı çalışmaya 36 anne katılmış ve altı oturumluk grup rehberliği sürecinden sonra ebeveynlerin problem çözme, aile içi iletişim, sosyal destek ağlarının farkında olma gibi alanlar olumlu yönde etkilenirken anksiyete ve depresyon belirtilerinde azalma olduğu bulunmuştur.

Şanlı ve Çelik (2015) tarafından yürütülen “Grup Rehberliğinin Engelli Çocuk Sahibi Annelerin İyimserlik Düzeyini Artırmaya Etkisi” adlı çalışmaya 16 anne katılmış, uygulanan sekiz haftalık grup rehberliği programından sonra annelerin iyimserlik düzeyinde anlamlı bir farklılık olduğu görülmüştür.

Yapılan bu çalışmalar ışığında, ailelerin özellikle ebeveynlerin aile eğitimlerine katılması yararlı olmaktadır. Ailenin eğitim ortamlarına dahil edilmesi, çocuk gelişimi ve eğitimi konusunda bilgi sahibi olacağı eğitimlerin düzenlenmesi olumlu etki yaratmaktadır. Aileler çocuk yetiştirme konusunda bilgi sahibi oldukça günlük yaşamlarında karşılaştıkları bir çok soruna karşı daha sağlıklı bir yol izleyebilmektedir.

3. BÖLÜM

ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Bu bölümde araştırmanın modeli, çalışma grubu, aile destek eğitim programı, veri toplama araçları ve teknikleri ile verilerin çözümlenme aşamaları ile ilgili konularda açıklamalara yer verilmiştir.

3.1. Araştırmanın Modeli

Nitel araştırma modeli gözlem, görüşme ve doküman analizi gibi tekniklerden yararlanılarak olayların ya da olguların derinlemesine incelendiği tüme varımsal bir araştırma yöntemidir (Fırat Üniversitesi, 2018). Nitel araştırma yöntemi ile tasarlanmış bir çalışmada incelenen olay ya da olgu ile ilgili derin bir inceleme gayreti vardır. Nitel araştırmalarda çoğunlukla gözlem, görüşme, doküman analizi gibi veri toplama tekniklerinden yararlanır (Baltacı, 2019). Nitel çalışmalarda, determinist yaklaşım göz ardı edilir ve olaylar arasında neden sonuç ilişkisine yer verilmez. Sayısal verilerden daha az söz edilirken sözlü ve nitel analizler sıklıkla kullanılır (Karataş, 2015). Nitel araştırma yöntemlerinde yaygın olarak kullanılan bilgi toplama yöntemlerinden biri görüşme tekniğidir. Görüşme tekniği ile kişilerin bakış açıları, tecrübeleri, duygu ve düşünceleri ile konu hakkında algıları da ortaya çıkar (Yıldırım, 1999). Berg ve Lune(2016)' a göre nitel araştırmalar, çalışmacıların diğer kişilerin anlayış ve algılarından yola çıkarak bireylerin kendileri ve diğer kişiler hakkında nasıl bilgi edinip nasıl anlamlandırdıklarını araştırır.

Nitel çalışmalarda daha önceden oluşturulan hipotezlerin test edilmesi amaçlanmaz. Burada amaç küçük bir örneklem grubuyla, belli bir olgunun tanımlanması, yorumlanması ve anlaşılmasına dayanır. Veriler toplanırken kodlama, kategorize etme, özetleme ya da sınıflama ön plana çıkar. Verilerin sayısallaştırılması söz konusu değildir (Tanyaş, 2014).

Bu çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden durum çalışması modeli kullanılmıştır. Durum çalışması modeli daha çok psikoloji, antropoloji ve ekoloji gibi alanlarda kullanılmakta olup nasıl ve neden sorularının araştırmaya yön verdiği, araştırmacının kontrol edemediği bir olayı ya da olguyu derinlemesine inceleme imkanı veren araştırma yöntemidir (Leymun, Odabaşı, ve Yurdakul, 2017).

Literatür incelendiğinde durum çalışmasının olay incelemesi, örnek olay çalışması, vaka çalışması gibi bir çok farklı ismi bulunmaktadır. Durum çalışması, bir kişi, olay, ortam ya da dokümanın ayrıntılı olarak incelenmesi imkanını verir. Araştırma yöntemi olarak siyasal bilimler, psikoloji, sosyoloji, örgütsel çalışmalar, sosyal bilim araştırmaları gibi alanlarda sıklıkla kullanılır. Durum araştırmasında veri analizi çalışmanın başında belirlenen alt problemler temel alınarak düzenlenir ve yorumlanır. Genellikle toplanan veriler betimsel analiz ve içerik analizi kullanılarak analiz edilir (Erginer, 2006).

Sosyal bilim araştırmalarında sıklıkla kullanılan içerik analizi, belli bir kural çerçevesinde oluşturulmuş kodlar ve temalarla kitap, kitap bölümü, dokümanlar, yazılı kaynaklar, görsel materyaller gibi belgelerin kategorize edilip özetlendiği sistemli ve yinelenebilir bir tekniktir. Bu teknikle, verilerin tanımlanması ve verilerin içerisinde yer alan gerçeklerin ortaya çıkarılması amaçlanır (Sert, Kurtoğlu, Akıncı ve Seferoğlu, 2012). İçerik analizinde benzer veriler, belirli kavram ve temalar çerçevesinde toplanır ve bu temalar araştırmacıların anlayabileceği bir şekilde organize edilerek yorumlanır (Selçuk, Kandemir, Palancı ve Dündar, 2014). Koçak ve Arun(2006)’a göre içerik analizi ile ilgili literatürde birçok tanımlama bulunmakla birlikte hepsinin ortak noktası bu yöntemin “sistematik” ve “tarafsız” olması gerektiğini vurgulamasıdır.

3.2. Verilerin Toplanması

Araştırma verilerinin toplanmasında araştırmacı tarafından hazırlanan yarı yapılandırılmış görüşme formu ile aile destek eğitimi değerlendirme formu kullanılmıştır. Yarı yapılandırılmış görüşmede araştırmacı görüşmeden önce araştırmaya ilişkin soruları hazırlar, katılımcıya genellikle kendini ifade edebileceği

açık uçlu sorular yer alır ve görüşme sırasında görüşme akışına göre değişiklik yapabilir ya da yanıtlarını daha kapsamlı açıklamasını isteyebilir. Yarı yapılandırılmış görüşme belirli düzeyde standartlık içerirken aynı zamanda esnekliğe de sahiptir (Şeker, 2013). Araştırmada kullanılan yarı yapılandırılmış görüşme formunda, katılımcıların demografik bilgileri(cinsiyet, eğitim durumu, meslek, medeni durum, aile yapısı, çocuk sayısı, ortalama gelir düzeyi) ve araştırmaya ilişkin bilgilerin (çocuğun engel türü, tanı aldığı yaş, engellilik nedeni, çocuğunuz destek eğitimden yararlanıyor mu?, engelli bireyin eğitimine ve bakımına ailenizde kimler destek olmaktadır?, Daha önce engelli çocuğunuzla ilgili herhangi bir eğitime katıldınız mı? vs.) yer aldığı formdur.

Aile destek eğitim formu, eğitim programının etkililiğini ölçmeye yönelik olarak araştırmacı tarafından hazırlanan ve programa katılan annelere son oturumda uygulanan formdur. Formda katılımcıların programın içeriği, grup lideri ile ilgili görüşleri, genel değerlendirme ve duygu, düşünce ve öneriler bulunmaktadır.

Verilerin çözümünde içerik analizi yöntemi kullanılmıştır. İçerik analizi; sosyal bilimlerde sıklıkla kullanılan, belirli kurallar esas alınarak kodlamalar oluşturup daha küçük içerik kategorileri ile özetlenen sistematik bir tekniktir. İçerik analizinde sadece metinler değil, resim, video, gazete, gazete başlıkları, konuşmalar, tartışmalar gibi bir çok kaynak kullanılabilir (Büyüköztürk, 2017).

3.3. Çalışma Grubu

Bu çalışma İstanbul ili Sultangazi İlçesi Sultangazi Fahri Aygün Rehberlik ve Araştırma Merkezinde tanılanmış olan bireylerin aileleri ile yürütülmüştür. Bu çalışmaya toplamda 18 aile katılmıştır. Çalışmaya katılacak ailelerin belirlenmesi için öncelikle ön görüşme formu oluşturulmuş, programın tanıtımı için afiş tasarlanmış ve Sultangazi ilçesinde bulunan okul ve rehabilitasyon merkezlerine bu afiş elektronik ortamda da paylaşılarak katılımcı olmak isteyenler davet edilmiştir. Ayrıca İstanbul Ticaret Üniversitesi gazetesinde de programın tanıtımı ve katılım şartları haber yazısı olarak çıkmıştır. Yaklaşık 2 ay sürecinde programa katılmak isteyen 53 kişi ile ön görüşme yapılmış, programın yapısı, özellikleri, katılımcının beklentileri hakkında konuşulmuştur. Aile destek eğitim

programına dahil olmak isteyen 53 katılımcıdan 15 anne programa katılmayı , 13 annede diğer grupta olmayı kabul etmiş geriye kalan 25 anne araştırmanın her iki grubunda da yer almak istememiştir. Bu nedenle çalışma 28 kişi ile planlanmıştır. Çalışmanın başlayacağı yer ve zaman belirlenip aileler bilgilendirildiğinde programa katılmak isteyen 3 aile çalışmaya katılamayacağını belirtmiş, çalışmanın yapılacağı grubun sosyokültürel yapısı nedeniyle (genellikle kadın katılımcıların olması ve erkek katılımcıların grupta kabul edilemeyeceği grup üyeleri tarafından belirtildiği için) 2 baba çalışmadan çıkarılmıştır. Diğer grupta da daha sonra ulaşılabilen 4 kişi de çalışmadan çıkarılmış, 1 kişi de daha sonradan çalışmaya devam etmek istemediğini söylemiştir. Geriye kalan 18 anne ile çalışma planlanmıştır.

Çalışma grubunda yer alan annelerin gerçek isimleri paylaşılmadan kod isimleri ve bilgileri aşağıda Tablo 1 ve Tablo 2 de paylaşılmıştır.

Tablo 1. Programa Katılan Annelerin Bilgileri

Kod İsim	Yaş	Eğitim Durumu	Meslek	Çocuk Sayısı	Aylık Gelir Düzeyi
K1	28	Okur yazar	Ev hanımı	3	Düşük
K2	32	İlkokul	Ev Hanımı	1	Düşük
K3	31	Ortaokul	Ev hanımı	2	Orta
K4	36	İlkokul	Ev hanımı	1	Düşük
K5	36	İlkokul	Ev hanımı	2	Düşük
K6	44	İlkokul	Ev hanımı	2	Düşük
K7	41	İlkokul	İşçi	2	Düşük
K8	38	Lise	Ev hanımı	4	Düşük
K9	38	Lise	Terzi	2	Düşük

*..... - 2500 TL = Düşük Gelir Düzeyi

2500 - 4000 TL = Orta Gelir Düzeyi

4000 - TL = Yüksek Gelir Düzeyi

Tablo 2. Programa Katılmayan Anne Bilgileri

Kod İsim	Yaş	Eğitim Durumu	Meslek	Çocuk Sayısı	Aylık Gelir Düzeyi
A1	32	Ortaokul	İşçi	2	Orta
A2	27	Ortaokul	Ev hanımı	3	Düşük
A3	30	Lise	Ev hanımı	3	Orta
A4	35	İlkokul	İşçi	3	Düşük
A5	36	İlkokul	Ev hanımı	3	Düşük
A6	44	Okur yazar	İşçi	3	Düşük
A7	41	İlkokul	Ev hanımı	4	Düşük
A8	38	Lise	Ev hanımı	4	Düşük
A9	33	Lise	Sekreter	3	Orta

*..... - 2500 TL = Düşük Gelir Düzeyi

2500 - 4000 TL = Orta Gelir Düzeyi

4000 - TL = Yüksek Gelir Düzeyi

Çalışma grubunun demografik bilgileri ile ilgili yüzdelik oranları Tablo 3 'te belirtilmiştir.

Tablo 3. Çalışma Grubunun Demografik Özellikleri

Değişken	Sıklık(f)	Yüzde(%)
<i>Yaş Aralığı</i>		
27-35	8	44.4
36-44	10	55.6
<i>Eğitim Düzeyi</i>		
Okur yazar	2	11.1
İlkokul	8	44.4
Ortaokul	3	16.7
Lise	5	27.8
<i>Sosyo-Ekonomik Düzey</i>		
Düşük	14	77.8
Orta	4	22.2
<i>Medeni Durum</i>		
Evli	18	100
Bekar	0	0
<i>Aile Yapısı</i>		
Çekirdek Aile	13	72.2
Geniş Aile	5	27.8
<i>Çocuk Sayısı</i>		
Tek Çocuk	2	11.1
2 Çocuk	6	33.3
3 Çocuk	7	38.9
4 Çocuk	3	16.7
<i>Çalışma Durumu</i>		
Evet	6	33.3
Hayır	12	66.7

Bu çalışmaya İstanbul’da yaşayan ve hafif düzeyde zihinsel yetersizlik tanısına sahip çocuğu bulunan 18 anne katılmıştır. Katılımcıların yaşları 27-44 yaş arasında değişmekte olup, yaş ortalaması 34.94 olarak hesaplanmıştır. Katılımcıların

büyük çoğunluğu(%44.4) ilkokul mezunu ve tamamı evli olduğunu belirtmiştir. Katılımcıların sosyo-ekonomik gelir düzeyine bakıldığında 14' ünün(%77.8) düşük gelire, 4' ünün(%22.2) orta gelir düzeyine sahip olduğu saptanmıştır. Katılımcıların çalışma durumu değerlendirildiğinde 12' sinin(%66.7) çalışmadığı, 6' sının(%33.3) düzenli bir işe sahip olduğu saptanmıştır. Katılımcıların çocuk sayısına bakıldığında tek çocuğa sahip 2(%11.1), iki çocuğa sahip 6(%33.3), üç çocuğa sahip 7(%38.9), dört çocuğa sahip 3(%16.7) kişi olduğu görülmektedir. Katılımcıların aile yapıları değerlendirildiğinde 13' ünün(%72.2) çekirdek ailede, 5'inin(%27.8) geniş ailede yaşadığı saptanmıştır.

3.4. Aile Destek Eğitim Programı

Araştırmacı tarafından geliştirilen bu program, sekiz oturum olarak tasarlanmış ve her bir oturumun 90 dakika sürmesi planlanmıştır. Programın içeriği oluşturulurken alan yazın çalışmaları yapılmış ve üç uzman değerlendirmesi sonrası programa son hali verilmiştir. Programın duyurulmasında afiş, broşür, haber yazısı ve elektronik kaynaklar kullanılmış, yaklaşık iki aylık başvuru sürecinden sonra gönüllü olarak 18 anne çalışmaya, 9 annede programa katılmayı kabul etmiştir. Diğer gruba herhangi bir çalışma yapılmamıştır. Annelerinde uygun olacağı bir saat ortak kararlar alınmış ve hafta da bir gün çalışma için toplanılacağı katılımcılara duyurulmuştur. Programın uygulama yeri olarak öncelikle her annenin rahatlıkla ulaşabileceği bir okul tercih edilmiş ve okul içinde, katılımcıların rahat iletişim kurabilmeleri ve grup liderini kolaylıkla takip edebilmeleri için sınıf içi düzenleme yapılmıştır. Programda gösterilen sunu, video, resim, yazı gibi görsel ve metin araçları için akıllı tahta kullanılmıştır. Katılımcıların yüz yüze iletişimlerini desteklemek için “U” oturma düzeni tercih edilmiştir. Program oturumlarında konuyu desteklemek ve uzman görüşünden de yararlanmak amacıyla 3. oturumda psikolojik danışman, 4. oturumda özel eğitim öğretmeni ve 6. oturumda psikolojik danışman olmak üzere 3 uzman grup liderine(araştırmacıya) eşlik etmiş ve görüşlerini paylaşmıştır. Çalışmaların sağlıklı yürütülmesi ve iletişim kurulması amacıyla annelerin ve grup liderinin dahil olduğu sosyal medya hesabı açılmış ve program içinde anlatılan konularla ilgili farklı kaynaklarda grup lideri tarafından paylaşılmıştır. Çalışmalar bittikten sonra da

katılımcılar isterlerse sosyal medya grubundan çıkabilecekleri paylaşılmıştır. Programı tamamlayan katılımcılara İstanbul Ticaret Üniversitesi Sürekli Eğitim Merkezi ve Sultangazi Fahri Aygün Rehberlik ve Araştırma Merkezi işbirliği ile katılımcı belgesi verilmiştir.

Sekiz haftalık program içeriği kısaca Tablo 4' te açıklanmıştır:

Tablo 4. Aile Destek Eğitim Programı İçeriği

1. OTURUM	Tanışma ve Amaç Belirleme
2. OTURUM	Sorunlarımın Farkındayım, Çözüm İçin Burdayım
3. OTURUM	Çocuğumun Özelliklerini Tanıyorum
4. OTURUM	Özel Gereksinimli Çocuklarda Problem Davranışlar ve Çözüm Yolları
5. OTURUM	Özel Gereksinimli Çocuklarda Ergenlik ve Cinsel Eğitim
6. OTURUM	Aile İçi İletişim
7. OTURUM	Özel Gereksinimli Bireyler İçin Yasal Düzenlemeler ve Sosyal Destek Ağları ile Gelecek Planlaması
8. OTURUM	Son Oturum- Eğitimin Değerlendirilmesi

- 3. Oturum grup lideri ve bir psikolojik danışman
- 4. Oturum grup lideri ve özel eğitim öğretmeni
- 6. Oturum grup lideri ve psikolojik danışmanın eş liderliğiyle yürütülmüştür.

Program içerisinde katılımcıların sürece dahil olacakları ve konuları daha iyi anlamalarını sağlayacakları etkinliklere yer verilmiştir. Programda konulara uygun olarak katılımcılara ev ödevleri ve çalışmalar verilerek süreci ev ortamına da taşımaları amaçlanmıştır.

3.5. Verilerin Çözümlemesinde Güvenirlik İçin Yapılan Çalışmalar

Verilerin çözümlemesinde içerik analizi yöntemiyle yarı yapılandırılmış görüşme formunda ve aile destek eğitim programı değerlendirme formunda yer alan görüşler incelenmiş, temalar ve kodlar oluşturulmuş ve nitel araştırma yöntemleri konusunda deneyimli iki uzman tarafından gözden geçirildikten sonra son hali verilmiştir. Uygulanan aile destek eğitiminin etkililiği arttırmak için de üç uzman belli oturumlara davet edilmiştir.

3.6. Verilerin Çözümlemesinde Kullanılan Temalar

Veriler çözümleme aşamasında yarı yapılandırılmış görüşme formlarına verilen cevaplar ve annelerin oturum sürecinde ifade ettikleri cümleler içerik analizi yöntemiyle incelenmiş, 15 kod ve bu kodlardan yola çıkarak üç ana tema oluşturulmuştur. Bu temalar, iki alan uzmanı tarafından gözden geçirilmiş ve verilerin çözümlemesinde kullanılması uygun görülmüştür. Aşağıda Tablo 5’ te temalara yer verilmiştir:

Tablo 5. Verilerin Çözümlemesinde Kullanılan Ana Temalar

Ana Temalar	Temalar
1. Programa Katılan Annelerin Çocuklarının Tanısına ve Gelişim Özelliklerine Yönelik Bilgi ve Farkındalık Düzeyine İlişkin Tespitler	• Çocuğun destek eğitim hizmetinden yararlanması • Çocuğun gelişimi için alınan eğitimler • Çocuk hakkında bilgi sahibi olurken bilgi kaynakları • Zihinsel engelli tanımı ile ilgili bilgi düzeyi • Çocuğun eğitimi ve gelişimi ile ilgili en son yararlanılan kaynak

2. Programa Katılan Annelerin Karşılaşılabilecekleri Güçlüklerle Baş Etme Durumlarına İlişkin Tespitler	• Zihinsel engelli tanısı konulduğunda ailelerin duygu ve düşünceleri • Günlük yaşamında ebeveyni rahatsız eden bir durum olduğunda verdiği tepkiler • Çocukla ilgili baş etmekte zorlandığı konular ve çözüm yolları • Engelli çocuğun eğitiminde ve bakımında aile içindeki destek kaynakları • Engelli bir çocuğun varlığının sosyal yaşama etkisi • Engelli bir çocuğun varlığının eşler arasındaki iletişime etkisi • Engelli çocuğun diğer kardeşleriyle iletişimi
3. Programa Katılan Annelerin Çocuklarının Eğitim ve Engelli Haklarıyla İlgili Bilgi ve Farkındalık Düzeyine İlişkin Tespitler	• Çocuğunuzun eğitim-öğretim ortamını ziyaret sıklığı • Çocuğun engel durumundan dolayı yasal hakları hakkında bilgi düzeyi • Engelli çocuğun varlığı ile evde yapılan düzenlemeler

**Kodlarla ilgili ayrıntılı açıklamalara bulgular bölümünde yer verilmiştir.*

4. BÖLÜM

BULGULAR ve YORUMLAR

Çalışma sonucuna göre elde edilen veriler üç ana temada toplanmış ve sonuçlar Tablo 6 , Tablo 7 , Tablo 8 ve Tablo 9 ‘da açıklanmıştır.

4.1. Programa Katılan Annelerin Çocuklarının Tanısına ve Gelişim Özelliklerine Yönelik Bilgi ve Farkındalık Düzeyine İlişkin Tespitler

Tablo 6. Programa Katılan Annelerin Çocuklarının Tanısına ve Gelişim Özelliklerine Yönelik Bilgi ve Farkındalık Düzeyine İlişkin Tespitler

<i>Program Öncesi</i>	<i>f</i>
Zihinsel yetersizlik tanımı ile ilgili bilgi eksikliği	7
Çocuğun destek eğitim hizmetlerinden yararlanması	9
Çocuğun eğitimi ve gelişimi için alınan eğitimler	3
Çocuğun eğitimi ve gelişimi hakkında bilgi sahibi olurken yararlanılan kaynaklar	4
<i>Program Sonrası</i>	<i>f</i>
Zihinsel yetersizlik tanımında farkındalık oluşması	8
MEB özel eğitim ve rehabilitasyon hizmetinden yararlanılması	9
Ailelere yol gösterici olacak kaynaklara erişim ve yararlanma	6

Hafif düzeyde zihinsel yetersizliğe sahip çocuğu olan annelere uygulanan bu çalışmada, katılımcıların bilgi ve farkındalık düzeylerini belirlemek amacıyla programın içeriğine uygun yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Her iki grup katılımcılarının genel olarak program öncesi bilgi ve farkındalık düzeyinin düşük olduğu gözlenmiştir. Aile destek eğitim programına katılan annelerin, çocuklarının engel durumuyla ilgili bilgi düzeyine ilişkin görüşlerini yansıtan Tablo 4.1'e bakıldığında annelerin katıldıkları eğitimden önce ve sonrasında bilgi düzeyleri ile ilgili görüşlerine yer verilmiştir. Programa katılan annelerden, çocuklarının engel durumu ve engelin tanımıyla ilgili bilgi düzeylerini yansıtan şu cümleler kaydedilmiştir. Katılımcılardan K1; *yaşıtlarına göre daha geride, yapabildikleri kısıtlı*, K2; *beynin bazı fonksiyonları çalışmıyor, geç algılıyor*, K3; *Kendi bakımını kendisi yapamayan, diğer çocuklardan farklı olan*, K4; *kendini ifade edemeyen kişi*, K5; *Saf, hiç kötü düşünmeyen, herkese iyi davranan* K6; *Okuduğunu anlamayan, harfleri karıştıran, büyük sayıları kavrayamayan*, K7; *Kendi içinde birçok tanı var, gelişim bozukluğu, akademik eksiklik*, K8; *Küçümseyici bakışlar, sanki sadece benim başıma gelmiş gibi bir durum, çok zor bir durum*. K9; *Hiçbir şey bilmiyorum*. Programa katılmayan annelerde programa katılan anneler ile benzer ifadeleri kullanmışlardır. Bilgi ve eğitim düzeyi diğer katılımcılara göre daha iyi seviyede olan A1 zihinsel yetersizlik tanımı ile ilgili şu ifadeleri kullanmıştır: *Az çok araştırmalarım göre genel olarak yaşıtlarına göre daha geriden takip eden demektir. Bazı becerileri kendi yaşıtlarının yaptığı zamanda yapamıyor*. Yine bir başka katılımcı daha önce bir eğitime katıldığını ve orada bu tanımlara da yer verildiğinden bahseden A2 *“Eğitimde hocamız bu tanıyı alan çocukları başka çocuklarla kıyaslamayın onların yapabildikleri ve yapamadıkları çok farklı diye bir şey demişti.”* Genel olarak iki grubun görüşlerine bakıldığında program öncesinde zihinsel yetersizliğin tanımı ile ilgili eksik bilgilerin olduğu görülmektedir. Program sonrasında zihinsel yetersizliğin tanımına ilişkin görüşlerine bakıldığında; K1; *Yaşıtlarına göre daha geriden gelen fakat eğitimle daha iyi bir seviyeye gelebilecek çocuklar*, K2; *akademik konularda zorlanan ve temel ihtiyaçlarında yardıma ihtiyaç*

duyan kişi, K3; Yaşıtlarıyla karşılaştırıldığında onları birkaç yaş geriden takip eden çocuklar, K4; Zeka geriliği, akademik eksiklikler, K8; Çok saf ve temiz, kötü düşünce taşımayan, bazen desteğe ihtiyaç duyan kişiler, K9: Hiçbir şey

Programa katılan annelerin program sonrasında konu ile ilgili görüşlerine bakıldığında genel anlamda zihinsel yetersizlik tanımıyla ilgili bilgi ve farkındalık düzeyinde değişim olduğu görölmektedir. Programa katılan 2 ebeveynde bilgi düzeyinde bir değişim olmadığı görölmüştür. Yine diğer grupta program sonrasında bilgi düzeyinde değişim olmadığı görölmüştür.

Program öncesinde çocuklarının MEB tarafından rehabilitasyon merkezleri aracılığıyla alabilecekleri destek eğitim hizmetlerinden yararlanıp yararlanmadığı sorulduğunda katılımcıların tamamı(her iki grup katılımcıları) destek eğitimden yararlandıklarını ifade etmiştir. Program sonrasında da bu durumda bir değişiklik görölmemiştir.

Katılımcıların bilgiye ulaşmak için kullandıkları bilgi kaynakları sorulduğunda program öncesinde genel bilgi kaynakları olarak ilk sırada internette araştırma yapmak ve öğretmenden bilgi almak gelmektedir. Katılımcıların büyük çoğunluğunun internet üzerinden araştırma yaptığı ve araştırma sonucunda ulaşılan bilginin güvenilir bir bilgi olup olmadığı konusunda ne tür bir eleme yaptıkları sorulduğunda K7 şu açıklamayı yapmıştır: *“Ben öğretmenlerine çok fazla bir şey soramıyorum bazen çekiniyorum bazen de o an aklıma gelmiyor. Bunun içinde çoğunlukla internette araştırıyorum ama ben orda yazılan her şeyin doğru olduğunu düşünerek okuyorum ayrı bir araştırma yapmadım.”* Konu ile ilgili K6 şu ifadeleri kullanmıştır: *Genellikle internet üzerinden bir şeyler okuyorum ama o da her zaman olmuyor. Çünkü bazen oturup bir şey okumaya bile vaktim yok.* Her iki grup katılımcılarının görüşleri değerlendirildiğinde programa katılmayan annelerin program öncesinde programa katılan anneler ile benzer ifadeleri kullandıkları görölmüştür. Bu konuda A2; *Bir şey merak ettiğimde okula gidince öğretmenine soruyorum.* A3; *evde internet olduğu için ilk ondan araştırırım.* Diğer katılımcılardan farklı olarak A1; *“Ben bu tanıyla ilgili kitaplar almıştım, merak ettiğimde oradan okuyorum.”*

Programa katılan ve katılmayan annelerin görüşleri değerlendirildiğinde internetten ulaşılan bilginin kolay erişilebilir olması, internetin

bilgi kaynağı olarak kullanılmasını cazip hale getirmektedir. Fakat katılımcıların görüşlerine bakıldığında interneti kullanırken güvenilir bilgi kaynaklarının neler olması gerektiği konusunda annelerin bilgi eksikliği olduğu görülmüştür. Konu ile ilgili bir başka bilgi kaynağı olarak öğretmenler gösterilmiş, özel eğitim konusunda uzman öğretmenlerin daha yol gösterici olduğu görülmüştür. Bu konuda Deney grubundan K4'ün görüşleri şu şekildedir: *Öğretmenlerimizden Allah razı olsun her zaman bizim yanımızda oluyorlar. Oğlum için merak ettiğim, bilmediğim bir çok konuyu özel eğitim merkezindeki öğretmeni sayesinde öğrendim. Hala da bir şey olduğunda hemen onu ararım.* Konu ile ilgili olumsuz bir deneyime sahip K5 şu cümleleri kurmuştur: *Maalesef biz öğretmen konusunda biraz şansız başladık. Özel eğitim merkezinde ve okulda sürekli öğretmenimiz değişti. Çocuğum tam birine alışıyor diyorum bakıyoruz o öğretmen başka yere gitmiş. Bu durumdan dolayı çok zorluk çektik.*

Aile destek eğitim programının en önemli amaçlarından biri katılımcılarda farkındalık düzeyinde olumlu bir değişim oluşmasıdır. Program sonrası annelerle tekrar görüşüldüğünde programa katılan annelerin, bilgi kaynağı olarak sadece internetin kullanılması yerine farklı kaynaklardan da yararlanabileceği konusunda farkındalık oluşmuştur. Bilgi kaynakları ile ilgili K2 şu şekilde ifade etmiştir: *Daha önce internette ne okusam doğru kabul ediyordum. Açıkçası kitap alıp okumaktan daha kolay geliyordu. Ama eğitimde önerilen kaynaklara da göz gezdirmeye başlayınca aslında ne kadar çok yararlanabilecek şey olduğunu gördüm. Artık internette araştırma yaparken özellikle güvenilir bilgi kaynaklarını takip ediyorum. Bunun dışında da kitap, dergi, seminer, uzman desteği gibi bilgi kaynaklarına da başvuracağım.* Bir başka katılımcı ise görüşlerini şu şekilde açıklamıştır. K1; *Daha önce internetten bile bir şey araştırmaya vakit bulamıyordum. Ama artık bunun için kendime vakit ayırmaya karar verdim. Özellikle grupta paylaşılan kaynakları takip ediyorum. Bazen takıldığım noktalarda da özel eğitim öğretmenimize danışıyorum.* Program sonrası diğer grupta yer alan anneler ile telefon üzerinden görüşmeler yapılmış ve aynı soru tekrar sorulmuştur. Katılımcıların görüşlerinde değişim olmadığı görülmüştür. Program öncesinde kullanılan ifadeler tekrar edilmiştir.

Çocuğun eğitiminde ve gelişiminde ailelerin bilgi düzeylerinin yüksek olması çocuklarının gelişiminde olumlu etkiye sahip olmaktadır. Aileler çocuğun gelişim özellikleri hakkında ne kadar bilgili olursa günlük yaşamda karşılaştıkları güçlüklerle baş etmekte daha önemli adımlar atabilecektir. Katılımcılara yarı yapılandırılmış görüşme de sorulan bir sonraki soru “Çocuğunuzun eğitimi ve gelişimi için en son okuduğunuz kitap, dergi, film ya da haber metninin ismi nedir? Kısaca bilgi verebilir misiniz” sorusu olmuştur. Bu konuda programa katılan dört anne cevaplamış, diğer katılımcılar görüş belirtmemiştir. Okuduğu kitaptan bahseden K3; *En son “Çocuğum ve Ben” kitabını okumuştum.* K2; *Çocuğunuza Sınır Koyma diye bir kitap okudum.* K4; *Hikaye kitabı okudum. Eşyalarını düzenli kullanması ile ilgili.* Yine konuyla ilgili olarak izlediği filminden bahseden K5; *Her Çocuk Özeldir Filmini izledim. Çok duygulandım.* Programa katılmayan annelerden üçü bu soruyu cevaplamış, diğer katılımcılar görüş belirtmemiştir. En son izlediği filminden bahseden A4; *“Eşimle çok güzel bir film izlemiştik Her Çocuk Özeldir diye, ikimizde çok etkilendik.”* A5; *“Keşke kitap okumak için zaman bulabilsem ama maalesef okuyamıyorum. Geçen haftalarda öğretmenimiz kısa bir kitapçık göndermişti onu okudum.”* A6; *“İnternette bazen videolara bakıyorum.”* Program sonrası annelere tekrar aynı soru sorulduğunda K8; *En son bu eğitimde bir video izledik çok duygulandım kendi yaşadığım süreçler geçti gözümün önünden ve oradaki çocuğun başarısıyla gurur duydum. Bizim çocuklarımızda neden yapamamışlar ki diye düşündüm. Bir de sizin eğitimden sonra Whatsapp grubumuza attığınız bilgi notlarını slaytları boş kaldıkça okuyorum. Artık internette bir şey araştırınca daha dikkatli davranıyorum.*

Konu ile ilgili K7 görüşlerini şu şekilde açıklamıştır: *Maalesef kitap okumakla ilgili hala kendime çok vakit ayıramıyorum fakat boş kaldıkça whatsapp grubumuzdan paylaşılan notları tekrar okuyorum. Bunlarda benim için yararlı oluyor.*

Program sonrası diğer grupta yer alan annelerle görüşüldüğünde genel olarak düşüncelerin değişmediği ancak daha önce görüş belirtmeyen bir katılımcının yeni okuduğu kitapla ilgili bilgi verdiği görülmüştür. A7; *“Geçenlerde büyük kızım kırtasiyeye gitmiş okuldaki öğretmenleri engelli çocuklarla ilgili bir kitap almalarını söylemiş, Mucize diye bir kitap o okuduktan sonra bende okudum çok etkilendim.”*

Diğer katılımcılar yakın zamanda her hangi bir şey okumadığını ya da izlemediğini belirtmiştir.

4.2. Programa Katılan Annelerin Karşılaşabilecekleri Güçlüklerle Baş Etme Durumlarına İlişkin Tespitler

Tablo 7. Programa Katılan Annelerin Karşılaşabilecekleri Güçlüklerle Baş Etme Durumlarına İlişkin Tespitler

<i>Program Öncesi</i>	<i>f</i>
Ailelerin zihinsel yetersizlik tanımını kabul ve uyum aşamasında güçlük yaşaması	9
Günlük yaşamda karşılaşılan güçlüklerle karşı olumsuz davranışlar sergileme	7
Engelli çocuğun varlığı ile eşler arası ilişki değişim	8
Ailelerin sosyal destek ağlarının eksikliği	9
Zihinsel engelli çocukla ilgili baş etmekte zorlanılan konular	
Öfke nöbetleri	5
Akademik sorunlar	8
İletişim sorunları	6
Toplumsal baskılar ve dışlanma	8
<i>Program Sonrası</i>	<i>f</i>
Problemlerle karşılaşıldığında çözüm odaklı tepkiler verme	5
Çocuğun eğitimine ve gelişimine odaklanma	7
Çocuğun çevresi ile olumlu ilişkiler kurması	4
Eşler arası ilişkide olumlu değişim	3
Ailelerin sosyal destek ağlarını farkında olması	5

Katılımcılar ile program öncesi yapılan görüşmelerde annelerin çocuğunun zihinsel yetersizlik tanısını alırken yaşadıkları duygu ve düşünceler sorulmuş, tüm katılımcılar bu süreçte zorlandıklarını ve durumu kabul etmekte sorun yaşadıklarını ifade etmişlerdir. Genel olarak her katılımcı şok duygusunu yaşadığını,

kendi çocuklarında böyle bir durumun nasıl olabileceği konusunda inkar aşamasına geçtiklerini ve durumu reddettiklerini açıklamıştır. Deney grubu ile yapılan görüşmelerde “ Çocuğunuzun özel gereksinimli bir çocuk olduğunu öğrendiğinizde neler hissettiniz?” sorusuna K2; *“Benim çocuğum daha anne karnındayken engelli olduğu söylendi. Dünyam başıma yıkıldı. Nasıl olurda benim başıma böyle bir şey gelir diye çok ağladım. Eşimde çok üzüldü bebeği aldıralım diye baskı yaptı ama ben kıyamadım. İyi ki de aldırمامışım her türlü zorluğuna rağmen kızımı çok seviyorum. Şuan durumu kabullendik tabi.”* Aynı soruya K1; *“ Biz öğretmenin yönlendirmesi ile hastaneye gittik ben dikkati ile ilgili bir sorun bekliyordum. Doktor zihinsel engelli dediğinde bayılacaktım nerdeyse. Çok ağladım ama zamanla kabullendim. Çocuğum için ne yapabilirim onu araştırmaya başladım.”* Çocuğunun tanı alması ile eşiyile arasında problemler yaşadığını K5 şu cümlelerle açıklamıştır: *“Küçüklüğünden beri çocuğumda bir farklılık olduğunu anlamıştım ama zihinsel bir problemi konduramadım açıkçası. Bir gün eşimden gizli hastaneye götürdüm. Çünkü duysa asla izin vermezdi. Testlerden sonra doktor zihinsel engelli dediğinde çok üzüldüm. Eşime söyleyemedim. Eğitime başlaması gerekiyordu mecbur söyledim. Kıyameti kopardı sadece o değil yakın çevremizde demediğini bırakmadı ama ben direndim çocuğum için. Şuan daha anlayışlı eşim.”*

Programa katılmayan annelerde benzer süreçlerden geçtiklerini ifade etmişlerdir. Katılımcılardan A6 yaşadığı durumu şu şekilde ifade etmiştir: *“ Benim çocuğum daha 1. Sınıfta, öğretmeni okuma yazmaya geçemeyince bizi hastaneye yönlendirdi. Ben böyle bir şeyi beklemiyordum eşimde öyle. İlk başlarda çok karşı çıktık öğretmenle bile kavga ettik ama bize hiçbir yararı olmadığını gördükçe durumu kabullendik.”* Çocuğu tanı aldıktan sonra yaşadığı duyguları ve çocuğun düzeleceği umuduyla denediği farklı yolları A8 şu cümlelerle açıklamıştır: *“Biz ilk doktora gittiğimizde hep bir şey çıkmayacak umuduyla gittik, hatta eşim yolda bile bir şey yok bizi boşuna yoruyorsun diye kızmıştı bana. Doktor bu durumu söylediğinde şok oldum asla kabul etmedim. Eşimde çok sinirlendi. Sonra aile büyüklerimiz muska yapan birine gönderdiler bizi çocuk korkmuştur ondan öyle davranıyordur diye. Ama o da çözüm olmadı 2 sene direndik kabul etmemek için. Ama çocukta hiçbir gelişme olmadığını görünce kabul ettik mecbur, eğitime başladı şimdi yapabildiklerini görünce*

keşke inat etmeseydim diye kendime kızıyorum.” Ailelerin eğitimden çok öncesinde bu süreçleri yaşadığı göz önüne alındığında, çalışmaya katıldıklarında zaten mevcut durumu kabul aşamasına daha önceden geçtikleri görülmektedir. Program sonrasında da her iki grupta da tekrar görüşüldüğünde katılımcı görüşlerinde farklılık olmadığı gözlenmiştir. Katılımcılar çocuğun mevcut tanısını kabul ettiklerini ve eğitimine odaklandıklarını belirtmişlerdir.

Annelerin karşılaştıkları güçlüklerle ilgili boyutlara bakıldığında katılımcıların büyük bir çoğunluğu ortak problemlere sahip olduğu görülmüştür. Her iki grup katılımcıları da karşılaştıkları güçlükler olarak eğitim sorunları, iletişim sorunları, toplumdan kendilerini izole etmeleri, çocuğun öfke problemleri, çocuğun okulda istenmemesi, çocuğun öz bakım ve genel ihtiyaçlarında yardımcı olacak kimsenin olmaması, çocuğun sosyal yaşamının yetersiz olması sıralanabilir. Katılımcıların genel olarak bu tür olaylarla karşılaştıklarında verdikleri tepkiler önemlidir. Verdikleri tepkiler ile çocuklarına da model olmaktadır. Programa katılan annelere program öncesinde sorulan “ İstedığınız şeyler yapılmadığında ya da sizi rahatsız eden bir olay/konuşma olduğunda nasıl tepkiler verirsiniz” sorusuna K7 şu cevabı vermiştir: *Genelde beni rahatsız eden bir şey olduğunda sert bir ifade kullanırım. Karşı tarafı kırarım.* K6; *Böyle durumlarda genelde içime kapanırım, kimseye bir şey söyleyemem, anlatamam.* K8 de diğer katılımcılar gibi problem yaratan bir durumla karşılaştığında öfkelenildiğini ya da bazen hiçbir şey yapamadan sessiz kalmayı tercih ettiğini belirten şu cümleleri kurmuştur: “ *Sinirlendiğimde bazen gözüm dönüyor ne söylediğimi ne yaptığımı bilmiyorum bazen de aşırı sessiz oluyorum, eşim böyle olduğumda çok korkuyor bana bir şey oldu sanıyor.*” Katılımcıların büyük bir çoğunluğu bu konuda ortak ifadeler kullanmıştır. Olumsuz bir durumla karşılaşıldığında genellikle baş etme yolu olarak sessizliği ve içine kapanmayı ya da öfkelenip etrafa zarar vermeyi tercih etmektedirler. Diğer gruptaki katılımcılarda benzer ifadeleri kullanmıştır. Program içerisinde bu konularla ilgili tekrar konuşulduğunda bazı annelerin bıkkınlık ve yılmışlık yaşadıklarını, konuşsalar da bir şeylerin düzeleceğine inanamadıklarını ifade etmektedir. Bu konuda K9 şunları dile getirmiştir: *Bazen kötü bir şey olduğunda susarım ve ağlarım. Başka yapabilecek bir şey bulamam. Önceleri daha serttim tepki gösterirdim ama artık bu özelliğimi de*

tamamen kaybettim

Program sonrası programa katılan annelere tekrar aynı soru sorulduğunda katılımcı görüşlerinde değişiklik olduğu gözlenmiştir. Konu ile ilgili K1 :*Eskiden bir şeyleri söylersem düzelmeyeceğine kendimi o kadar inandırmıştım ki asla konuşmak bir şey söylemek gelmezdi içimden. Ama artık doğru iletişim şeklinin bu olmadığını öğrendim. Öfkelendiğimde nasıl davranmam gerektiğini konusunda bilgi aldım. Aslında bir şeylere farklı gözden bakabilmek bile daha iyi hissetmemi sağlayacak.* Bu konuda kendinde hala değişim görmediğini ve dirençle karşılaştığı görülen K9 şunları dile getirmiştir: *Beni üzen bir şey olduğunda hala daha önceki gibi davranıyorum, kendi kendime ağlayıp içime atıyorum. Keşke daha farklı davranabilsem. Eğitimde öğrendiklerimizi uygulayabilsem.* Konu ile ilgili bir başka katılımcı da şu ifadeleri kullanmıştır. K3; *Eğer çocuğumla birlikte o ortamdaysam ilk olarak onu oradan uzaklaştırırım. Daha sonra kendimi sakın hissedersen içimdekileri söylerim, ama sakın değilsem biraz daha bekler öyle konuşurum.* Aile eğitim programına katılımından sonra kendinde değişim olduğunu fark eden başka bir katılımcı düşüncelerini şu ifadelerle açıklamıştır. K4; *Daha önceleri susuyordum, her şeyi içime atıyordum. Hatta bazen acısını çocuklardan çıkarıyordum sonra da pişman olup daha çok üzüliyordum. Ama eğitimde öğrendiğim öfke kontrolü sayesinde beni üzen durumlarda nasıl davranmam gerektiğini öğrendim. Bir yol olduğunu bilmek bile insanı rahatlatıyor.* K2; *Öfkelendiğimizde yapabileceklerimiz hakkında sizden bilgi aldık, ben bunları kullanmaya başladım, işe yaradığını gördükçe mutlu oluyorum.* K5; *Şimdi eskiden sinirlendiğim şeyleri düşünüyorum da sanki hep başka bir şeylere sinirlenip yanlış tepkiler vermişim. Biraz sakın kalmayı başarsam belki o kadar üzülmeme degecek şeyler bile değil. Bu eğitimde çok şey öğrendim. Teşekkür ederim size.* Programa katılan beş annede bu konuda yapılan çalışmaların işe yaradığı ve değişime yol açtığı görülmektedir. Katılımcılar öfke kontrolü konusunda aldıkları eğitimi yararlı bulmuştur. Dirençle karşılaşan bireyler için yapabilecekleri konusunda da eğitimde gerekli bilgilendirmeler yapılmıştır.

Diğer grup katılımcıları ile program sonrası görüşüldüğünde konu ile

ilgili bir katılımcı dışında diğer katılımcıların görüşlerinde değişim olmadığı görülmüş, katılımcılar kendilerini aynı şekilde ifade etmiştir. A3: “ Siz daha öncede sorduğunuzda aynı şeyi söyledim sanırım, keşke sinirlenmek yerine elimden bir şey gelse. En çok ta çocuklarıma karşı verdiğim tepkilere üzülüyorum.” Handan Hanım: Hoşuma gitmeyen bir şey olduğunda bunu hemen söylerim, karşımdakinin ne söylediğini çok umursamam. Annelerden sadece birinde değişim olduğu gözlenmiştir. Okuduğu kitaplardan çok şey öğrendiğini söyleyen ve eskisine göre daha sakın kalmayı başardığını söyleyen A1 şu cümleleri kurmuştur: “Çocuğumun bu durumundan dolayı çok kitap okumaya başladım. Okudukça da eskiden davranışlarımın ne kadar yanlış olduğunu gördüm, artık daha düşünerek hareket ediyorum.”

Katılımcılara program öncesinde yarı yapılandırılmış formlarda yöneltilen sorularda öne çıkan sorunlardan biri de akademik sorunlardır. Ailelerin hemen hemen hepsi çocuğun eğitim ve öğretiminde zorlandığını ve çocuğuna yeteri kadar destek olamadığını belirtmiştir. Programa katılan annelerden K5 okula uyum ve akademik konularda problem yaşadığını ifade etmiş ve şunları söylemiştir: *Çocuğum şuan 2. Sınıfta ve kaynaştırma öğrencisi olarak devam ediyor. Biz ilk tanımı 1. Sınıfa başladığında okuma yazmayı bir türlü öğrenememesi nedeniyle öğretmeninin yönlendirmesiyle aldık. Bir sene boyunca uğraştım gerçekten hiçbir şey öğrenemiyordu. 1. sınıfın sonlarına doğru raporunu alınca rehabilitasyon merkezine gönderdik. Şimdilerde yeni yeni okumaya başladı. Ama bunu bile hep benim zorlamamla yapıyor asla dersin başına oturtamıyoruz. Konu ile ilgili K7 şunları ifade etmiştir: Benim çocuğum hafif düzeyde zihinsel yetersizlik tanısını çok küçük yaşta aldı ve sonrasında hemen eğitime başladı. Maalesef biz okul derslerinde hep çok geri de kaldık. Kızımı dersin başına oturtmak imkansızdı sürekli oyun oynamak istiyordu. Şuan 7. Sınıfta derslerinde çok zorlanıyor bu konuda ne yapacağımı bilmiyorum.* Akademik sorunlarla ilgili programa katılmayan annelerde benzer ifadeleri kullanmış, katılımcılar en önemli problem olarak ders çalıştırma da yaşanan zorluklar ve öğrenme sorunlarından bahsetmiştir. Çocuğunun okula devam konusunda sorunlar yaşadığını ifade eden A6 “Çocuğum asla ders çalışmak istemiyor, çoğu zaman okula da gitmek istemiyor. Bazen bir gün gidiyorsa iki gün gitmiyor. Gerçekten çok üzülüyorum.”

ifadelerini kullanmıştır. Yine akademik problemlerle ilgili A9 “ *Hala okuma yazmayı öğrenemedik, özel eğitimde de ilerleme gösteremedi.* ” demiştir.

Katılımcıların ortak sorunlarına bakıldığında ilk sırada akademik sorunların geldiği görülmektedir. Özellikle eğitimine kaynaştırma eğitimi ile devam eden ve kalabalık bir sınıf ortamında eğitim alan çocukların aileleri bu konuda daha çok sorun yaşadığını belirtmiştir. Programa katılan annelerden K3; *Kızım 3. Sınıfa gidiyor. Daha öncesinden öğretmenimiz özel eğitim sınıfında devam etmesi gerektiğini söylediğinde kabul etmemiştim ama 2. Sınıftan sonra bu kararımın yanlış olduğunu gördüm. Sınıfı çok kalabalıktı ve o kadar öğrencinin içinde öğretmeni benim çocuğuma ayrı bir ilgi gösteremedi ve maalesef iki yılımız boşa gitti. Kızım hala birinci sınıf seviyesinde. Bu sene sınıfını da değiştirdiğimiz için hiç ders çalışmak istemiyor.*

Programa katılan annelerin görüşleri göz önüne alındığında akademik sorunların bir başka boyutu olarak ailelerin bilgi eksikliği göze çarpmaktadır. Anneler engelli bir çocuğun eğitiminde yetersiz kaldıklarını, ona bir şeyler öğretirken uygun davranışları sergileyemediklerini ve bu konuda çevrelerinden de yeteri destek alamadıklarını belirtmişlerdir. Konu ile ilgili K5 şu cümleleri kurmuştur: *Çocuğumun dersleri, ödevleri oluyor, eve geldiğinde tekrar etmesi gerekiyor. Ama ben nasıl yardımcı olacağımı bilmiyorum. Diğer çocuklarımla bir tutup bazen kızdığım oluyor nasıl kendi başına yapamaz diye. Sonra da bu davranışından dolayı üzülüyorum. Ama o kadar işin içinde ona çoğu zaman özel ilgi gösteremiyorum.* Özel eğitim konusunda bilgi eksikliğini vurgulayan K6 şunları ifade etmiştir: *Çocuğum bir şey yaptığında ya da ona bir şey öğretmem gerektiğinde nasıl bir yol izleyeceğim bilmiyorum. En basiti çocuğuma harfleri öğretirken çok zorlandım hatta ara ara ona kızdığımda oldu keşke başka yollar bilseydim ya da bu konuda daha eğitimli olsaydım.*

Ailelerin karşılaştığı bir başka önemli güçlük ise iletişim sorunlarıdır. Aileler kendi yakın çevreleri ve içinde bulundukları toplum ile bir takım sorunlar yaşarken bir yandan da çocuklarının eğitim- öğretim ortamında arkadaşları ve diğer bireylerle ilgili sorunlar yaşamaktadırlar. İçinde yaşanan toplumun engelli bir bireye sahip ailelere bakışı, okul idaresinin çocuğa ve aileye karşı tutumu, çocuğun içinde bulunduğu sınıfta arkadaşları ve öğretmeni ile uyum problemleri aileler tarafından

önemli görülen ve günlük yaşamlarında sorunlarla karşılaşabildikleri alanlar olmuştur. Özellikle yakın çevresinde iletişim problemleri ile karşılaşan K1 görüşlerini şu şekilde açıklamıştır: *Benim maalesef bu konuda yaşadığım bir çok olay oldu. İnsanlar bazen çok acımasız oluyor. Çocuğumun özel bir çocuk olduğunu kabul etmek istemiyorlar. Onlara göre ben fazla abartıyorum. Keşke biraz daha anlayışlı olsalar inanın işim daha kolay olur. Özel gereksinimli çocuğunun sınıf içinde uyum problemleri yaşadığını dile getiren K8 şunları söylemiştir: Benim kızım şuan 8. Sınıfta, ben neredeyse birinci sınıftan beri her gün okuldayım. Kızım sınıf arkadaşları ile anlaşamıyor, diğer çocuklar onunla dalga geçiyor diye sürekli kavga ediyor. Ne yapacağımı şaşırdım artık.* Progrma katılmayan annelerde de yine benzer sorunlardan bahsetmiş, çocuğunun sınıf içerisinde kabulünde sorunlar yaşayan A7 şu sözleri söylemiştir: *“1. Sınıftan itibaren çok problem yaşadık. Kimse benim çocuğumla oturmak istemedi. Biraz hareketli olduğu için veliler bile şikayete başladı. Hala da şikayetler devam ediyor. Çok üzülüyorum, bizim elimizden bir şey gelmiyor ki”* Katılımcılar iletişim sorunlarının bir başka boyutu olarak kardeşler arasındaki ilişkiden bahsetmiş, programa katılan annelerden tek çocuklu iki katılımcı dışında diğer yedi katılımcı da kardeşler arasında sorun yaşadıklarını ifade etmişlerdir. Bu konuda K9 şunları söylemiştir: *Benim 4 tane çocuğum var, 3. Sırada engelli oğlum geliyor. Oğlum ne büyükleriyle ne de kendinden küçükle anlaşabiliyor. Aslında beni diğerlerinden kıskanıyor. Bütün gün onla ilgileniyorum ama yine de bu kıskançlığı geçmedi. Kardeş kıskançlığından dolayı sorunlar yaşadığını dile getiren K7 şunları söylemiştir: Kızımla abisi hiç anlaşamıyor. Evde onları yalnız bırakmaya korkuyorum. Abisi daha uysal ama kızım ne yapıp edip onu çıldırtmayı başarıyor. Sürekli bir telefon kavgası var aralarında. Akşam hep birlikte oturduğumuzda mutlaka bir kavga oluyor.*

Diğer grupta ise tek çocuklu aile bulunmamakta, katılımcıların hepsi de kardeş ilişkilerinde yaşadığı zorluklardan bahsetmiştir. Katılımcılar genellikle özel gereksinime sahip çocuk dışında diğer çocuklarıyla yeteri kadar ilgilenemedikleri ve bununla ilgili problem yaşadıklarını dile getirmişlerdir. Bu konu da A5 şu problemlerden bahsetmiştir: *“ Engelli çocuğumla ilgilenmekten bazen diğerlerine vakit ayıramıyorum. Diğer iki kızım bu yüzden bana hep tavırlı davranıyorlar, onları sevmediğimi düşünüyorlar eşimin de desteğini görmeyince gerçekten işim çok zor.”*

Ailelerin günlük yaşamda karşılaştıkları bir başka güçlük ise toplumsal baskı ve dışlanmadır. Katılımcıların hemen hemen hepsi zihinsel engelli bir bireyin aile yaşamında var olması ile birlikte bir takım sorunlar yaşadıklarını, içinde bulundukları çevre tarafından dışlandıklarını ya da kendi istekleri ile toplumdan soyutlandıklarını ve yakın çevreleri tarafından baskıya maruz kaldıklarını ifade etmiştir. Programa katılan anneler ile yapılan görüşmelerde K6 yaşadığı zorlukları şu cümlelerle açıklamıştır: *Çocuğum ilk tanıyı aldığından beri eşimde dahil olmak üzere hem kendi ailem hem de eşimin ailesi çok üstüme geldi. Benim çocuğu yok yere hastaneye, eğitime götürüp getirdiğini söylüyorlar. Çok zaman bu durumdan dolayı ağladım. Hatta eşimin ailesi çocuğumun bu durumundan beni sorumlu tutuyor. Çok ilgilendiğim için çocuk nazlanıyormuş. Bende bu baskılardan dolayı bir çok kişiyle görüşmüyorum. Özel gereksinimli bir çocuğa sahip olmanın içinde yaşadığı toplumda da bazı problemlere neden olduğunu ve toplumun bakış açısından rahatsız olduğunu dile getiren K9 şu sözlerle kendini ifade etmiştir: Bizim belki de en zorlandığımız konu toplu taşıma olayıydı. Çocuğum bazen ağlama nöbetleri tutuyor eğer otobüste ya da tramvayda böyle bir şey oluyorsa insanlar bana kötü kötü bakıyor. Asla halimizden anlamıyorlar. Özel bir çocuğa sahip olmanın zorluğuyla ilgili bir başka açıdan kendini değerlendiren ve sosyal çevresinden kendini soyutlamak zorunda kalan K8 şunları söylemiştir: Ben ilk başlarda çok zorlanmadım çocuğum çok küçükken tanı aldı. Ama büyüdükçe ve sorunları arttıkça ister istemez kendimi eve hapsettim. En yakınlarıma bile gidemez oldum. Bir misafirlğe gittiğimizde çocuğumun orada sorun çıkarıp, ev halkını huzursuz etmesi beni de eşimi de çok rahatsız ediyor. Artık hep evdeyiz gelmek isteyen bize geliyor.*

Program öncesi diğer gruptaki katılımcılara uygulanan yarı yapılandırılmış görüşmelerde anneler, sosyal çevrelerinden destek görememekten yakınmakta ve paylaşım yapamadıkları için bir çok sorunu tek başlarına halletmek zorunda kaldıklarını ifade etmektedir. Özel gereksinimli çocuğunu bir yere bırakmadığını ve bunun günlük yaşantısında olumsuz sonuçlara neden olduğunu ifade eden A2 görüşlerini şu şekilde açıklamıştır: *“Çocuğum yalnız kalmaktan daha doğrusu benim dışımda biriyle kalmaktan çok korkuyor. Birkaç defa anneme bırakıp bir yere gittim gelene kadar kıyameti kopardı. O yüzden her yere onu da götürüyorum. Hatta bazen gitmiyorum da istediğim yerlere.”* Bir başka katılımcı da sosyal

çevresinden gördüğü baskıdan bahsederek, çocuğun ve kendisinin bundan olumsuz etkilendiğini şu cümlelerle ifade etmiştir. A3; “ *Çocuğum doğmadan önce çok güzel bir arkadaş çevrem vardı. Ama çocuğumdan sonra herkes bir bir benle ilişkiyi kesti. Çocuğumun huysuzluğundan rahatsız oldular. Bende zamanla gidip gelmemeye başladım. İyice ev kapanır olduk.*” Program sonrası katılımcıların bu konuda düşüncelerinde daha esnek davrandığı görülmektedir. Bilgi ve farkındalık düzeylerinin artması ile birlikte katılımcıların sosyal hayata katılımında daha cesaretli olduğu görülmüştür. Düşüncelerindeki değişimi K1 şu şekilde dile getirmiştir: “*Eğitilmeye geldikçe kendime güvenimin geldiğini fark ediyorum. Çocuğum için iyi bir şeyler yaptığımı düşünüyorum. Eskiden aman evde kalalım kimsenin tribini çekmeyelim diye düşünüyordum ama eğitime geldikçe aslında çocuğum için iyi bir şey yapmadığımı anladım. İnsanların bakışlarını, ne dediklerini umursamadan yaşamayı öğrenmeliyiz.*” Bir başka katılımcı ise konu ile ilgili şunları söylemiştir. K8; “*Kendimizi eve kapatmaya o kadar alıştırmışız ki dışarda ne olup bitiyor farkında bile değiliz. Bu eğitimin en güzel yanı burda arkadaşlarımdan çocukları için yaptıkları farklı şeyler olduğunu öğrenmem oldu. Bu haftasonu çocuğumu alıp bende bir yerlere götürmeyi düşünüyorum.*”

Program sonrası diğer gruptaki annelerden sadece A1 farklı bir görüş ifade etmiş, diğer katılımcılar düşüncelerinde değişim olmadığını belirtmişlerdir. Yaşadığı değişimi A1 şöyle açıklamıştır: “*Daha önceleri bende çalıştığım için çocuğu evden dışarı çıkarmıyordum ya da bazen izin günlerinde parka götürüyordum. Şimdi yeni bir işe başladım hafta sonları evde kalıyorum o yüzden çocuğumla daha çok sosyal aktivite yapabiliyoruz. Keşke daha işimi değiştirseydim çocuğum çok mutlu*”

Engelli bir bireye sahip olmak ebeveynlerin günlük yaşamlarında ve aile yaşantılarında sorunlara neden olabilmektedir. Aile yaşantısında özellikle eşler arasında zaman zaman sorunlar yaşanabilmektedir. Eşler çocuğun gelişimi ve bakımında çoğu zaman birbirlerini desteklemek yerine genelde bir tarafın daha çok sorumluluk aldığı bir konuma dönmektedir. Yapılan çalışmalara bakıldığında genellikle sorumluluk alan ve engelli çocuğun her türlü ihtiyacında yanında olan genellikle annenin olduğu görülmektedir. Program öncesi katılımcılara “Engelli bir çocuğun varlığının eşler arasındaki iletişime etkisi nedir?” sorusu yöneltilmiş ve programa katılan annelerden şu cevaplar alınmıştır. K1; “*Benim eşim en başından*

beri işimizi hep zorlaştırdı. Çocuğumu eğitime bile götürmeme izin vermiyordu hatta rapor aldığımı duyunca çok kavga ettik. Ama zamanla benim ne kadar kararlı olduğumu görünce artık ses çıkarmıyor ama çocuğumuza özel bir ilgide göstermiyor. Keşke biraz daha yardımcı olsa.” Aynı konu da zorluk yaşadığını şu cümlelerle ifade eden K5; “Eşimle ilk başlarda çok kavgalarımız oldu çocuğu hastaneye götürmeme bile izin vermezdi gizli götürmek zorunda kaldım. Rapor aldığımı duyunca neredeyse boşanacaktık. Araya büyükler girdi barıştık ama eşim maalesef kendini hiç değiştirmede kaç yıldır hala tepkili sanki çocuğumuzu ben bu duruma getirdim.” K4 ise eşinin bata karşı çıktığını ama zamanla durumun daha iyiye gittiğini şu sözlerle anlatmıştır. “Eşim çok sert biridir böyle bir şeyi duyunca çok kızdı sinirlendi ama zamanla duruma alıştı kabullendi artık.” Programa katılmayan annelerin konu ile ilgili görüşlerine bakıldığında genel olarak programa katılan anneler ile ortak sorunlara sahip olduğu görülmüştür. Katılımcıların hemen hemen hepsi özel gereksinimli bir çocuğa sahip olmakla birlikte eşler arasında problemlerin yaşandığını ifade etmişlerdir. Eğitim seviyesi daha yüksek olan katılımcılardan biri eşinin bu süreçte en başından beri destek olduğunu belirtmiştir. Konu ile ilgili A1 “Biz çocuğumuzu ilk hastaneye götürdüğümüzde engelli olacağı aklımızın ucundan geçmedi. Tabi ilk duyduğumuzda şok olduk ama çabuk toparladık, eşimde bu süreçte bana çok destek oldu elinden geldiğince çocuğumuzla ilgileniyor. Bu durum bizim aramızda sorun olmadı aksine daha da bağladı” Katılımcı görüşlerine bakıldığında babaların genellikle çocuğun durumunu kabullenmekte direndikleri ve anne ile bu konuda görüş ayrılıklarının olduğu görülmektedir. Program sonrası katılımcılara tekrar aynı soru yöneltilmiş ve programa katılan annelerden şu görüşler alınmıştır: K1: “Eğitime gidip geldikçe bende bazı konularda eşime fazla ısrarcı davrandığımı fark ettim. Zaten baştan beri karşı çıkıyordu sonradan sesini çıkarmamaya başladı bende öyle olunca her şeyi dört dörtlük yapmasını bekledim. Ama anladım ki daha küçük görevler vererek onu da bu sürece dahil etmem gerekiyormuş.” Program sonrası eşiyile arasındaki iletişimde farklılık olduğunu belirten K9 şu cümleleri kurmuştur: “Eğitimin bana kattığı en iyi şeylerden biri eşime sizin attığınız bilgileri okutmam oldu. En azından bu konuda bilgi sahibi olması bile iyi bir şey. Zamanla her şey daha iyi olacak.” Diğer gruptaki A9 eşinin aldığı psikolojik destekten sonra tavırlarının değiştiğini şu

cümlelerle ifade etmiştir. *“Eşim bir arkadaşının tavsiyesiyle psikoloğa gitmeye başladı bir aydır. Eskisine göre daha sakın çocukla da ilgilenmeye başladı.”*

Aile eğitim programı ile ölçülmek istenen bir başka sorun ailelerin çocuğun durumu ile ilgili sorunları paylaşmada yaşadığı zorluklardır. Annelerin tamamına yakını tanıyı almadan önce başlayan ve tanı ile birlikte farklı problemlere yol açan durumlarla karşılaşmışlardır. Ailelerin karşılaştıkları sorunları paylaşırken yaşadıkları en önemli sorun olarak yakın çevrelerinden destek görememe, sorunları paylaşırken çevrelerinden küçümseyici tavırlarla karşılaşma, yardım istendiğinde destek görememe sıralanabilir. Bu konuda programa katılan annelerden K2 karşılaştığı sorunları şu şekilde ifade etmiştir: *“ Bu süreçte en çok zorlandığım konulardan biri çocuğumla ilgili bir şey paylaşırken insanların beni umursamaması ya da çocuğuma hastalıklı biri gibi davranmalarıydı.”* Yakın çevresinden destek göremediğini anlatan K4 şu cümleleri kurmuştur: *“Bazen keşke bana yardım edecek biri olsa diye düşünüyorum. Çocuğumu bırakıp diğer işlerimi halletmeye gidebileceğim biri yok maalesef. Nereye gidersem engelli çocuğumu da kendimle sürüklüyorum. Bazen saatlerce yollarda gidip geliyoruz, çocuk eve gelince daha da huzursuz oluyor.”*

Özel gereksinime sahip bir çocuğa sahip ailelerin sosyal yaşamlarında karşılaştığı bir başka sorunda yakın çevrelerinin kendilerine ve çocuklarına karşı küçümseyici tavır içinde olmalarıdır. Çocuğunun eğitim ortamlarına katılması ya da farklı bir etkinliğe katılması durumunda bile yakın çevresinden olumsuz tavır gördüğünü ifade eden K6 düşüncelerini şu şekilde açıklamıştır: *“Çocuğumu eğitime götürürken kendi anne babam bile niye bu kadar koşturuyorsun bir şey değişmeyecek diye hep olumsuz yorum yapıyorlar. Destek olmayı bırakın bu lafları bile duyunca çok zoruma gidiyor.”* Bir başka katılımcı ise K5; *“Okula gidip gelirken özel eğitim servisini gören bile farklı bakıyor, üzülüyor halimize. Ben bu bakışlardan çok rahatsız oluyorum.”*

Program öncesi diğer gruptaki katılımcılarının görüşleri incelendiğinde sosyal yaşamlarında destek eksikliği ve olumsuz tavırlarla karşılaşma öne çıkmaktadır. Yaşadığı zorlukları ve engellenmeyi A3 şu sözlerle açıklamıştır: *“Çocuğumu emanet edeceğim hiç kimsem yok, ailem en başından beri hep bana karşı oldular. Çocuğumun bu durumundan dolayı beni sorumlu tuttular o yüzden kendim için hiçbir şey yapamıyorum. Sıkıntılarımı paylaşacak bile kimse yok.”* Bir başka katılımcı A5

“İnsanın bazen oturup konuşacak bir yakının olmaması ne kadar kötü. Çocuğumun durumundan dolayı zaten bir yere gidemiyorum insanlarda aramıza mesafe koymuş gibi davranıyorlar.” Program içerisinde yapılan çalışmalarda annelerin tekrar bu durumları gözden geçirilmiş, olumsuz durumlarla nasıl baş edecekleri konusunda bilgi alış verişi yapılmıştır. Katılımcıların oturumlardan sonra kendilerine daha güvendikleri, olumsuz durumlarla daha kolay baş edebildikleri gözlenmiştir. K6; *“ Biz engelli aileleri olarak o kadar çok olumsuz durumla karşılaştık ki bazen çok ağladık bazen de çok sessiz kaldık. Ama bu eğitimlerde gördüm ki sessiz kalarak, üzülerek ya da evden çıkmayarak çocuğumuza iyilik etmemişiz. Keşke bu eğitimler sürekli olsa ya da biz daha önceden katılabilsaydık.”* Program boyunca yapılan çalışmalardan memnun kaldığını ve bu konuda kendinde değişim olduğunu ifade eden K3 düşüncelerini şu sözlerle açıklamıştır: *“ Burada konuştuklarımızdan sonra ben niye bir adım atmıyorum diye düşündüm ve çok uzun zamandır görmediğim iki arkadaşımı evime davet ettim. Benim için keyifli bir gündü, bir sıkıntı yaşamadık.”* Yine bu konuda kendinde değişimi fark eden K7 *“kızımın birlikte bir akrabamızı ziyaret ettik beklediğimin aksine kızım hiç sıkılmadan ve sorun çıkarmadan oturdu bizimle. Ara ara böyle şeyler yapmak lazım.”*

4.3. Programa Katılan Annelerin Çocuklarının Eğitim ve Engelli Haklarıyla İlgili Bilgi ve Farkındalık Düzeyine İlişkin Tespitler

Tablo 8. Programa Katılan Annelerin Çocuklarının Eğitim ve Engelli Haklarıyla İlgili Bilgi ve Farkındalık Düzeyine İlişkin Tespitler

Program Öncesi	f
Ailelerin çocuğun eğitim- öğretim ortamını ziyaret etmesi	7
Çocuğun yasal haklarının farkında olma	1
Engelli çocuğun varlığı ile evde yapılan düzenlemeler	2
Program Sonrası	f
Çocuğun eğitim öğretim ortamını ziyaret etme	8
Ailelerin çocuğun yasal haklarının farkında olması	5
Çocuğun eğitimi ve gelişimini destekleyecek ev içi düzenlemelerin yapılması	4

Engelli bir bireyin varlığı ile ev ortamında bir takım değişiklikler olmaktadır. Çocuğun öğrendiklerini daha iyi pekiştirebilmesi için ev ortamında da düzenlemelerin yapılması çocuğun gelişimini ve eğitimini olumlu etkileyecektir. Programa katılan annelere program öncesinde yöneltilen sorularda, ev ortamında ne gibi değişiklikler yaptığı sorulmuş sadece bir katılımcı farklı bir düzenleme yaptığını ifade etmiştir. K3; “Çocuğum biraz daha büyüdüğünde camlara ve dış kapıya çocuk kilidi yaptırdık ne olur ne olmaz diye. Bazen öfke nöbetleri tutuyor ne yapacağı belli olmaz.” Bir başka katılımcı da ev içinde özel bir alan oluşturamadığını ve bunun için yeterli maddi imkanının olmadığını şu sözlerle açıklamıştır. K4; “Çocuğum için sadece diğer kardeşlerinden ayrı kullanabileceği bir masa alabildik. Maalesef maddi durumumuzdan dolayı başka bir şey yapamadık.” Diğer gruptaki katılımcılarla program öncesi yapılan görüşmelerde ev ortamında düzenleme yaptığını açıklayan üç katılımcı bulunmaktadır. Katılımcılardan yaptığı düzenlemeyi açıklayan A1; “Okula

başlamasıyla beraber ilk iş kendisine ait masa sandalye almak oldu. Daha sonra evde kırılacak dökülecek şeyleri kaldırdım çocuğum rahat hareket edebilsin diye.” A5 ise “Benim kızım duvarları karalamayı seviyordu bunu engelleyemedik bir türlü son çare olarak büyük resim kağıtlarından alıp boyuna göre duvara yapıştırdık en azından orayı karalasin diye. İşe de yaradı.” A4’ te okuldaki öğretmenin tavsiyesi üzerine evde yaptığı değişikliği şu şekilde açıklamıştır: “Bizim en büyük sorunumuz ders çalışmamasıydı, öğretmenimiz bir tavsiyede bulundu. Ona güzel, renkli masa alınca heveslenip en azından başına geçiyor.”

Aile destek eğitim programında ilgili oturumda anneler ile ev içinde ne gibi düzenlemeler yapılabileceği hakkında beyin fırtınası yapılmış ve her bir katılımcı kendi aile yaşantısı ve çocuğun düzeyine uygun olarak düzenleme yapması istenmiştir. Katılımcılardan bazılarının yaptığı düzenlemeyi programda paylaşması istenmiştir. Ev içi yaptığı düzenlemeyi K1 şu sözlerle açıklamıştır: “Maalesef evimiz çok küçük her çocuk için özel bir oda yok. Ama geçen oturumda konuştuklarımızı düşününce acaba neler yapabilirim diye iyice düşündüm. İlk adım olarak çocuğa ait bir masa ve sandalye ayarladım. Bu şekilde ödevlerini daha rahat yapabilecek.” Bir başka katılımcı ise ev içinde yaptığı düzenlemeyi şu cümlelerle açıklamıştır. K8 “Ben daha önce kapı ve cam kilitlerini hiç düşünmemiştim. 4. Katta oturuyorum bu yüzden ilk olarak bunları hallededildim.” K9 ise “kapı ve cam kilitleri benim aklıma da gelmemişti onları hallettim hemen.” Program sonrası katılımcı görüşlerine bakıldığında programa katılan üç annenin görüşlerinde farklılık olduğu ve günlük yaşamlarında da bunu uyguladıkları gözlenmiştir. Diğer grupta ise program sonrası katılımcı görüşlerinde farklılık olmamıştır.

Ailelerin çocuklarının eğitim- öğretim ortamını ziyaret etmesi, öğretmenlerinden çocuğun gelişimi hakkında bilgi alması ve çocukla ilgili neler yapılabileceği ile ilgili ortak kararlar alınması açısından önemli bir adımdır. Katılımcılara eğitim- öğretim ortamını en son ne zaman ziyaret ettiniz sorusu yöneltilmiş ve katılımcıların büyük bir oranının hemen hemen her gün okula uğradıkları görülmüştür. Programa katılan K7 konu ile ilgili “ben maalesef hemen hemen her gün okuldayım, kızım ile sınıf arkadaşları arasında sürekli problem oluyor okula gitmek zorunda kalıyorum.” Bu konuda K6 ise “Ben her gün çocuğumu okula götürüp, sınıfına bırakıyorum, onu yalnız göndermeye korkuyorum.” K4;

“Çocuğumun okuluna en son veli toplantısında gittim, sanırım 2 ay önceydi.” K1 ise “Ben çok sık gidemiyorum ancak öğretmeni çağırırsa gidiyorum, kızım servisle gidip geliyor.” Programa katılmayan annelerin ise okul ziyaretinin programa katılan annelere göre daha az olduğu görülmüştür. Programa katılmayan dört anne, okula gerek olmadıkça gitmediklerini ifade etmişlerdir. A4 çalışma saatlerinden dolayı okula gidemediğini şu şekilde açıklamıştır: “ Benim çocuğum servisle gidip geliyor, okula gitmesine ablası yardımcı oluyor çünkü ben o saatte işte oluyorum. Maalesef ben ancak toplantılara gidebiliyorum.” Daha önceleri yaşadığı sıkıntılardan dolayı okula gitmeye çekindiğini ifade eden A8 durumu şu şekilde açıklamıştır: “Daha önce öğretmenimizle tartışmalarımız oldu çocuğumun tanısını kabul etmediğim için, sadece öğretmenle değil müdürle de tartıştık. O yüzden okula gidip bir şey sormaya çekiniyorum. Önemli bir şey olursa öğretmeni not gönderiyor. O zaman gidiyorum ” Yine iş saatlerinden dolayı okula gidemediğini ifade eden A1 “Maalesef iş saatlerimle okul saatleri uymuyor. Okula gidip gelmesinde benim annem yardımcı oluyor bir şey olduğunda öğretmeniyle iletişime geçiyorum” cümlelerini kurmuştur. Bir başka katılımcı ise şikayetlerden dolayı okula gitmek istemediğini belirtmiştir. A7; “ Benim oğlumun hırçınlığı yüzünden sınıfta sorun yaşıyor. Velilerde öğretmenlerde alt sınıfa gitmesini istiyor ama ben istemiyorum bu yüzden sürekli tartışıyoruz. Bende artık okula gitmemeye başladım.”

Aile eğitim programında okul ortamı ve ailelerin bu konudaki tavrının önemi üzerinde durulmuş, programa katılan annelerin konu ile farkındalıklarının arttığı gözlenmiştir. Bu konuda çocuğuna karşı tutumunu değiştirmesi gerektiğini söyleyen K6 düşüncelerini şu şekilde açıklamıştır: Daha önce okula hep ben götürüyordum, eve çok yakın olduğu için servis kullanmadık. Hatta sınıfına kadar götürüyor sırasına oturtuyordum. Ama eğitimde konuştuklarımdan sonra anladım ki çocuğumu biraz daha özgür bırakmam gerekiyor. En azından okul bahçesine kadar götürüp, diğer kısımlarda kendi başına gitmesi daha iyi olacak. Çocuğum bunu yapabilecek yaşta ama maalesef ona şimdiye kadar fırsat vermedim. K2 ise okul ortamını çok sık ziyaret etmediğini ifade etmiş, ancak program sonrası bunun bir eksiklik olduğuna karar vermiş ve şu ifadeleri kullanmıştır: “Ben okula neredeyse hiç gitmiyordum. Çocuğumla ilgili olumsuz bir şeyler duymaktan artık o kadar sıkıldım ki diğer velilerle karşılaşmak istemiyordum. Ama programda konuştuklarımızdan sonra

anladım ki bunun çocuğuma faydası yok hatta zararı var. Bu yüzden artık daha sık gitmeye karar verdim.

Ailelerin bilgi eksikliği yaşadığı bir başka nokta da çocuklarının engel durumundan dolayı sahip olduğu yasal hakların farkında olmamak ya da eksik bilgiye sahip olmaktır. Program öncesi katılımcılara çocuğun engel durumundan dolayı sahip olduğu yasal hakların neler olduğu sorusu sorulmuş her iki grupta da katılımcıların nerdeyse hepsi yasal haklarını tam olarak bilmediğini ifade etmiştir. Katılımcılar tarafından en iyi bilinen hak MEB tarafından sağlanan özel eğitim ve rehabilitasyon hizmeti, engelli maaşı ve toplu taşıma indirim kartı olmuştur. Her ne kadar aileler özel eğitim hizmetlerinden yararlansalar da çocuğun eğitim hakları konusunda bilgi eksikliği yaşadığı görülmüştür. Programa katılan iki anne, program öncesinde engelli hakları ile ilgili hiçbir bilgisinin olmadığını ifade etmiştir. Diğer grupta ise katılımcılar yasal haklar konusunda yarı yapılandırılmış görüşme formalarını eksik doldurmuştur. Katılımcıların en iyi ifade ettikleri yasal hak programa katılan annelerinde ifade ettiği gibi engelli maaşı olmuştur. Program sonrası katılımcılara tekrar aynı soru yöneltildiğinde K5; *“Ben kızımın en fazla ortaokulu bitirebileceğini düşünüyordum. Daha sonraki eğitim imkanlarından hiç haberim yoktu. Çok teşekkür ederim bu program sayesinde bunu öğrenmiş oldum.”* Konu ile ilgili K7; *“Açıkçası ben kızımı liseye göndermeyi düşünmüyordum. Zaten yapamaz diye düşünüyordum ama onlara özel bir lisenin olduğunu duyunca çok sevindim. Kesin göndereceğim.”* Katılımcıların daha önce duymadığı ya da farkında olmadıkları bir başka hak ise engelli bireylerin katılabildikleri E-KPSS ile işe yerleşebilme hakkıdır. Bu konuda K4; *“Biz engelli aileleri en çok ta çocuğumuz ilerde nasıl bir hayat sürebilecek diye endişeleniyoruz. Başına bir şey gelecek korkusuyla da öyle her yere de gönderemiyoruz. Allah korusun televizyonda neler görüyoruz. Ama devletin böyle bir iş imkanı olmasına çok sevindim. İnşallah çocuğum büyüdüğünde de bu imkanlar olur.”* Daha öncesinde böyle bir durumdan haberi olmadığını belirten K8 şu cümleleri kurmuştur: *“Ben şimdiye kadar hiç böyle bir şey duymadım. Liseye bile göndermeye korkuyordum. Şimdi bu eğitimden öğrendiğim kadarıyla hem kendine göre bir liseye gidebilecek hem de iş imkanı olacak. Çok sevindim içim rahatladı.”*

Programa katılan bir çok annede ortak gözlenen bir başka konu ise çocuğun eğitimi ile ilgili durumları eksik değerlendirmeleri, çocuklarına devlet

tarafından verilen hakları eksik ya da hatalı bilmelerinden kaynaklı okuldan ve özel eğitim kurumlarından beklentilerinin düşük olması sıralanabilir. Aileler çocuklarının eğitim hakkını iyi bilmedikleri için okulda ve özel eğitimde onlara sunulan hizmetlerden dolayı kendilerini bir yük gibi hissedebilmektedirler. Bu konu ile ilgili K1 şunları demiştir: “ *Bu hakları duyunca keşke şimdiye kadar bunları araştırseydim dedim. Çocuğum şimdiye kadar daha çok yol alabilirdi. Ben sanki öğretmenlerine zorluk çıkarıyormuşuz gibi düşünüyordum. Aslında onların yaptığından çok daha fazlasına hakkımız varmış.*” Diğer gruptaki annelerle yasal haklar ile ilgili tekrar görüşüldüğünde katılımcılar herhangi bir eğitime tabi olmadıklarından dolayı ve kendileri de bu süreçte araştırmadıkları için görüşlerinde farklılık olmamıştır. Daha önce sıkça bahsedilen engelli maaşı ve indirim kartı katılımcılar tarafından en bilenen haklar olmuştur. Program sonrası katılımcı görüşleri değerlendirildiğinde katılımcıların bilgi eksikliği ve haklarının farkında olmamasının günlük yaşamlarında bir çok zorluğa neden olduğu ve çözüm için sağlıklı yollar tercih edemedikleri görülmektedir.

4.4. Annelerin Aile Destek Eğitimi Programıyla İlgili Görüş ve Önerileri

Tablo 9. Aile Eğitimine Katılan Ebeveynlerin Aile Destek Eğitim Programı Değerlendirme Formu Frekans Değerleri

Sorular	Evet (n)	Kısmen(n)	Hayır(n)
Oturumlar etkili ve verimliydi.	9	0	0
Oturumlarda şimdi ve gelecek yaşamıma beni hazırlayacak bilgi ve beceriler vardı.	9	0	0
Oturumlar sayesinde yeni bilgi ve beceriler kazandım.	9	0	0
Hafif düzeyde zihinsel yetersizlik tanısı ve özellikleri hakkında bilgi sahibi oldum.	9	0	0
Çocuğumun gelişim özelliklerini ve eğitim imkanlarını öğrendim.	8	1	0
Çocuğumun özel gereksiniminden dolayı yasal haklarının neler olduğunu öğrendim.	7	2	0
Çocuğumla ilgili problem durumlarda neler yapabileceğim hakkında bilgi sahibi oldum.	7	2	0
Çocuğumun gelişim özelliklerine uygun davranıp davranmadığımı gözden geçirdim.	9	0	0
Çocuğum ile iletişim biçimimi gözden geçirdim.	9	0	0
İletişimde dinleme ve empatinin önemini öğrendim.	9	0	0
Oturumlarda öğrendiklerimi günlük yaşamımda uygulamak isterim.	9	0	0
Özel gereksinimli çocuklarda günlük yaşamı kolaylaştırıcı bilgiler öğrendim.	8	1	0
Bir ebeveyn olarak oturumların ebeveynlik yaşamına katkısı olacağını düşünüyorum.	8	1	0
Oturumların benim ve arkadaşlarımda yaşamı kolaylaştıracağına inanıyorum.	9	0	0
Oturumlardaki beceriler yaşamıma katkı sağlayacak.	9	0	0

Aile Destek Eğitim Program Değerlendirme Formu sonuçlarına bakıldığında, programa katılan ebeveynlerin hafif düzeyde zihinsel yetersizlik tanısı ve özellikleri hakkında bilgi sahibi oldukları, çocuğunun gelişim özelliklerini, yasal hakları ve eğitim imkanlarını fark ettikleri, öğrenilen bilgi ve becerilerin günlük yaşamlarını kolaylaştırıcı etkisi olduğunu belirtmişlerdir.

Program sonrası programa katılan annelere “Aile Eğitim Programı Değerlendirme Formu” uygulanmış ve katılımcılardan şu görüşler alınmıştır. Katılımcıların tamamı eğitimi etkili ve verimli bulmuş, eğitimde aktarılan bilgilerle yeni bilgi ve beceriler kazandıklarını ifade etmiş, bu süreçte ebeveyn olarak kendilerini, iletişim şeklini, yaşam becerilerini ve çocuklarının gelişim özelliklerini gözden geçirdiklerini, programda günlük yaşamlarını kolaylaştırıcı bilgileri öğrendiğini, programda aktarılan becerilerin yaşamlarına katkı sağlayacağını ve bu tür programlara katılmaya gönüllü olduklarını, çevrelerine de tavsiye edeceklerini belirtmişlerdir. Aileler formlardaki görüş ve öneri kısmına büyük bir orandan bu programlarda eşlerinin de olmasının çocuğun gelişiminde yararlı olacağını düşündüklerini belirtmişlerdir. Eğitime katılan anneler, daha öncesinde bu şekilde bir çalışmaya katılmadıkları ve bu tarz eğitimlerden haberdar olmadıkları için kendilerini suçlu hissettiklerini ifade etmişlerdir. Yine katılımcılar diğer katılımcıların tanıdıktan sonraki süreç içerisinde yaşadıkları zorlukları dinlediklerinde yalnız olmadıklarını ve diğer ailelerinde aynı süreçten geçtiklerini ve çözüm yollarını dinlemenin kendilerine rehber olacağını ifade etmişlerdir. Birçok katılımcı eğitim sonunda verilen katılım belgesinin kendisini mutlu ettiğini ve başka eğitimler için motivasyon sağladığını belirtmiştir.

5. BÖLÜM

TARTIŞMA, SONUÇ ve ÖNERİLER

5.1. Tartışma ve Sonuç

Bu bölümde 3-14 yaş aralığında hafif düzeyde zihinsel yetersizliğe sahip çocuğu bulunan annelere yönelik uygulanan Aile Destek Eğitim Programının etkililiğinin araştırılmasında ulaşılan bulgular tartışılarak yorumlanmıştır.

Yapılan çalışma sonuçlarına göre program sonrası katılımcı görüşleri değerlendirildiğinde zihinsel yetersizliğin tanımı ve özellikleri, çocuğun eğitimi ve gelişim özellikleri ve annelerin araştırma yaparken yararlanabilecekleri güvenilir bilgi kaynakları, noktasında bilgi ve farkındalık düzeylerinin arttığı görülmüştür. Anneler program öncesine göre bilgi eksikliklerini giderecek ve daha sağlıklı bilgileri edinebilecekleri kaynakların neler olduğu konusunda kendilerinde değişim olduğunu belirtmiştir. Bilgi kaynağı olarak sadece kitaplardan yararlanmak yerine elektronik kaynaklar, öğretmenler, alan uzmanları, seminerler gibi kaynaklarda anneler tarafından yararlanılabilir kaynaklar olarak değerlendirilmiştir. Alan yazında yapılan bir başka çalışmada da aileler tanı aldıktan sonra en önemli problem olarak bilgi eksikliğine işaret etmişlerdir (Kot, Sönmez, ve Eratay, 2018). Bu ve benzeri çalışmalar ele alındığında bu programların aileler için yararlı olduğu ve bilgi ve farkındalık düzeyine olumlu etkisinin olduğu bulunmuştur. Anneler baş etmekte zorlandıkları konularda bilgi kaynaklarının neler olması gerektiği konusunda farkındalıklarının arttığını belirtmiştir.

Bunun yanı sıra bu program ile ailelerin problemle karşılaştığında çözüm odaklı tepkiler verme, çocuğun eğitime ve gelişimine odaklanma, çocuğun sosyal çevresi ile daha sağlıklı ilişkiler kurması ve eşler arasında engelli bir çocuğun aile içinde varlığı ile ortaya çıkan problemlerin sağlıklı çözüme ulaştırılması gibi katılımcılarda olumluya dönük değişim olduğu gözlenmiştir. Anneler program öncesinde çocuğun olumsuz davranışına karşı daha az tolerans gösterdiklerini bazen

çok fazla tepki verdiklerini ifade ederken, bazen bu olumsuz tepkilerin çocuğun gelişimine de zarar verdiğini kabul etmektedirler. Aile içindeki yanlış tutum ve davranışların özellikle engelli çocuk tarafından daha çabuk rol model olarak alındığı ve sosyal çevrelerinde de bunu uyguladığını dile getirmektedirler. Bu yanlış tutum ve davranışlar nedeniyle engelli çocuklarının sınıf içinde dışlandığının ya da farklı tepkilere maruz kaldığını paylaşmışlardır. Özellikle annelerin okul ziyaretlerinde çoğu zaman bu davranışlardan dolayı hem velilerden hem de öğretmenlerden şikayet aldıklarını üzülerken ifade etmişlerdir. Yine annelerin olumsuz olarak ifade ettikleri bir başka nokta da eşler arasındaki problemler olmuş, anneler özellikle eşlerinin çocuğun eğitiminde ve bakımında kendilerini yalnız bırakmasından dolayı daha fazla kaygı ve stres yaşadıklarını söylemişlerdir. Uygulanan aile destek eğitim programıyla annelerin tutum ve davranışlarında değişim olduğu, program öncesine göre annelerin olumsuz olaylar karşısında farklı çözüm yolları geliştirdikleri, eğitimde öğrendikleri bilgileri ev ortamına da taşıdıkları için bazı annelerin eşlerinde olumlu değişimin olduğu gözlenmiştir. Konu ile ilgili yapılan çalışmalara bakıldığında engelli bir bireye sahip ailenin stres kaynaklarından biri olarak annelere çocukların bakımında daha fazla sorumluluk düşmesi nedeniyle kendilerine ve eşlerine yeteri kadar vakit ayıramadıklarını ve eşler arası çatışmalara neden olduğunu saptamışlardır (Kaytez, Durualp, ve Kadan, 2015). Bu çalışmaların ailelerin sağlıklı çözüm yolları üretmelerinde ve çocuğunun gelişim özelliklerini dikkate alarak değerlendirmesinde ve böylelikle aile içi iletişimde yaşanan problemlerin çözümünde yol gösterici olacağı düşünülmüştür.

Aile destek eğitim programı ile katılımcıların engelli hakları ve eğitim hakları ile ilgili bilgi ve farkındalık düzeyinde olumlu yönde değişim olduğu saptanmıştır. Katılımcılar çocuklarının eğitim- öğretim ortamını daha sık ziyaret etme, yasal hakların farkında olma ve ev içerisinde çocuğun gelişimi ve eğitimini destekleyecek düzenlemeleri yapma noktasında program öncesine göre görüşlerinde değişim olduğu görülmüştür. Katılımcılar çocuklarının engel durumundan dolayı sahip oldukları yasal hakların farkında olmadıkları için karşılaştıkları güçlüklerde sağlıklı bir yol izleyememektedir. Anneler engelli çocuklarının yasal haklarını tam olarak bilmedikleri için bir çok kaynaktan yararlanamamıştır. Özellikle eğitimle ilgili haklarda eksik bilgilerin olması çocuğun daha az eğitim- öğretim ortamlarında

bulunmasına neden olmuş, aileler bunun kendileri ve çocukları için sorun olduğunu ifade etmişlerdir. Çocukları için gelecek planlaması yaparken yoğun kaygı yaşadıklarını ifade eden anneler, özellikle devlet tarafından engelli bireylere sunulan iş ve eğitim imkanlarını öğrendiklerinde program öncesine göre daha mutlu olduklarına düşüncelerinde yer vermişlerdir. Yapılan bu çalışma ile bilgi farkındalık düzeyleri artırılarak sorunlar karşısında daha sağlıklı çözüm önerileri getirmeleri beklenmektedir. Engelli haklarını daha iyi bilen anneler, çocuklarını daha doğru yönlendirebilecek ve gelecek planlaması yaparken daha az stres yaşayacaklardır. Alan yazında yapılan çalışmalara bakıldığında sosyal destek, bilgi desteği, maddi ve manevi destek arttıkça ailenin stresinin azaldığı belirtilmiştir (Sivrikaya ve Tekinarslan, 2013). Bilgi ve farkındalık düzeyleri arttıkça ailelerin stres kaynakları ve olumsuz bakış açılarında azalma olduğu saptanmıştır.

Araştırmada uygulanan aile destek eğitim programının katılımcılar tarafından değerlendirilmesine bakıldığında, katılımcıların programdan memnun kaldıkları, programda öğrenilen bilgilerin yaşamlarına katkı sağlayacağını, diğer katılımcılarla ortak sorunlara sahip olma ve onların çözüm yollarını dinleme fırsatı buldukları için programın kendilerine yol gösterici olduğunu, öğrenilen bilgileri günlük yaşamlarına aktarmak istediklerini ve yine bu tarz programları çevrelerine tavsiye edeceklerini aktarmışlardır. Aileler şimdiye kadar bu ve benzeri eğitimlerden haberdar olmadıkları için üzüntülerini de dile getirmişlerdir. Anneler aile eğitim programının farklı boyutlarda tekrar uygulanması durumunda katılımcı olmak istediklerini hatta programın daha uzun süreli planlanmasının kendilerine daha fazla yarar sağlayacağını dile getirmişlerdir. Eğitime katılmaya gönüllü olan anneler, özellikle babalarında dahil olacağı programların planlanmasının aile içinde iletişime ve çocuklarının gelişimine olumlu etkisinin olacağını ifade etmişlerdir. Konu ile ilgili benzer çalışmalara bakıldığında, aile eğitimleri sayesinde aileler çocuklarının yetersizliklerine odaklanmak yerine bu süreçte çocuğun gelişimine katkı sağlayacak yolları araştırmaya odaklandıklarını tespit etmiştir. Araştırma sonucunda ailelerin çocuklarına bakış açılarında olumlu bir yaklaşım sergilediklerini ifade etmiştir (Şeker, 2013). Bu çalışmada da ailelerin bilgi eksikliklerinin giderilmesi, programda diğer katılımcılardan farklı bakış açıları dinlemeleri, çözüm yollarını öğrenmeleri hem kendilerini hem de özel gereksinimli çocuklarını olumlu destekleyecektir.

Bu çalışma ile ailelerin tanı aldıktan sonraki süreçte bir takım zorluklar yaşadıkları, tıbbi, eğitsel konularda bilgi eksiklerinin olduğu ve sosyal destek konusunda yalnız kaldıkları ve bununla aile içinde sorunlara neden olduğu görülmektedir. Annelerin tanı sürecinden sonra uzman kişiler tarafından desteklenmesi ve bilgilendirilmesi, süreç içinde yaşadıkları zorluklara karşı destek bulmaları gerektiği düşünülmektedir. Ailelerin ortak paylaşım yaptığı ve bilgi ve becerilerini arttırdığı aile eğitim programlarının ya da grup toplantılarının düzenlenmesi fayda sağlayacaktır. Yine bu çalışmalara babalarında dahil olması aile içi iletişime önemli katkısı olacaktır.

Bu çalışma ile annelerin hafif düzeyde zihinsel yetersizliğe sahip bireylerin gelişim özellikleri, eğitim ve engelli hakları, olumlu tutum ve davranışlar kazanarak çocuğa iyi rol model olabilme, aile içi iletişim, eşler arası iletişim ve sosyal destek ağıları konularında bilgi ve farkındalık düzeylerinde değişim olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Uygulanan aile destek eğitim programının, annelerin çocuklarının engel durumunu programdan daha öncesinde kabul ettikleri ve çözüm arayışında oldukları için kabul aşamasında bir etkisi olmamıştır.

5.2.Öneriler

Yapılan çalışmanın sonuçları incelendiğinde şu öneriler sıralanabilir:

Uygulamaya Yönelik Öneriler

1. Hafif düzeyde zihinsel yetersizliğe sahip bireylerin ailelerin bilgi ve beceri düzeyinde eksiklerin olduğu görülmektedir. Ailelerin günlük yaşamlarında karşılaşılabilecekleri güçlüklerle baş etmelerine yardımcı olacak ve yeterliliklerini artıracak seminer, konferans ve aile eğitim programları düzenlenebilir.
2. Aile eğitim programlarına katılım sağlayan gönüllü ebeveynlerin genellikle annelerin olduğu görülmüştür. Babaların eğitime katılımını sağlayacak

düzenlemeler yapılarak (iş saatleri dışında ya da hafta sonları) babalarında eğitim ortamlarında aktif bulunmaları sağlanabilir.

3. Annelerin aile eğitim programı içerisinde birbirlerine yol gösterici görüş ve önerileri dikkate alındığında, özel gereksinime sahip ailelerin duygu ve düşüncelerini paylaşabilecekleri grup rehberliği, aile toplantıları gibi kısa süreli etkinliklerde tasarlanabilir.
4. Toplumun engelli bireylere yönelik olumlu bakış açısı kazandıracak ve bilinçlenmesini sağlayacak yeni politikalar ve yasal düzenlemeler geliştirilebilir.
5. Hafif düzeyde zihinsel yetersizliğe sahip bireylerin ailelerine yönelik yapılan eğitimlerin uygulanabilirliği yönünde araştırma yapmak amacıyla eğitimden bir süre sonra tekrar çalışmalar yapılabilir.

Araştırmacılara Yönelik Öneriler

1. Aile destek eğitim programına katılan annelerin, eğitim programının oturum sayısının artırılması yönünde talepleri dikkate alındığında daha geniş kapsamlı aile eğitim programları tasarlanabilir ya da farklı boyutları olan aile eğitim programları geliştirilebilir.
2. Ailelerin tanı aldıktan sonraki süreçte nasıl bir yol izleyecekleri konusunda endişe duydukları ve nasıl bir yol izleyecekleri konusunda çözümsüz kaldıkları görülmüştür. Tanı aldıktan sonraki süreçte ailelere yol gösterecek, danışmanlık yapabilecek uzman desteğinin sağlanması hem ailelere hem de özel gereksinime sahip bireyin gelişimine önemli katkı sağlayacaktır.
3. Hafif düzeyde zihinsel yetersizliğe sahip bireylerin ebeveynleri dışında ailenin diğer üyelerine kardeşler, büyükanne, büyük baba ya da birlikte yaşadığı diğer bireylere yönelik eğitimler planlanabilir.
4. Farklı engel türlerinde ya da zihinsel yetersizlik türlerinde de ailelere rehber olacak eğitimler planlanabilir.

KAYNAKÇA

- Ak, M.(2020). Engelli Aileler ve Ruhsal Etkiler Ders Notları. Meram Tıp Fakültesi Psikiyatri Anabilim Dalı.
[https://engelsiz.yok.gov.tr/Documents/Toplantilar/04 Mehmet Ak Engelli Bireyleri Aileleri.pdf](https://engelsiz.yok.gov.tr/Documents/Toplantilar/04_Mehmet_Ak_Engelli_Bireyleri_Aileleri.pdf) 03.05.2020 tarihinde alındı.
- Akça, F., ve Özyürek, A. (2019). Zihinsel Yetersizlikten Etkilenmiş ve Normal Çocuğa Sahip Ebeveynlerin Problemleriyle Başa Çıkma Yöntemleri. *Ihlara Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 1(4), 37-52.
- Alpaydın , Y., ve Canel, A. (2011). Aile Eğitimi Programları Üzerine Notlar. T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü.
- Altuğ, S., Özkahraman, Ş., ve Çallı, F. (2006, Mart). Zihinsel Engelli Çocuk Sahibi Ailelerin Yaşadıkları Güçlüklerin İncelenmesi. *Aile ve Toplum Dergisi*, 3(9), 70.
- Avşaroğlu, G. (2019). *7-11 Yaş Aile Eğitimi Kurs Programının Öğretmen Görüşlerine Göre Değerlendirilmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi.
- Avşaroğlu, S., ve Okutan, H. (2018). Zihin Engelli Çocuğu Olan Ailelerin Yaşam Doyumları, İyimserlik Ve Psikolojik Belirti Düzeylerinin İncelenmesi. *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 7(1), 59-76.
- Ay, F. ve Şahan, G. (2018). Aile Eğitimi Kurslarının Yetişkin Eğitimi Bağlamında Etkililiğinin Değerlendirilmesi. *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*.11. 66-86.
- Baltacı, A. (2019). Nitel Araştırma Süreci: Nitel Bir Araştırma Nasıl Yapılır?. *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2(5), 368-388.
- Baykoç, N., Acar, E., Artan, İ., Bayhan, P., Belgin , E., ve Çetin, Z. (2017). Özel Gereksinimli Çocuklar ve Özel Eğitim. Ankara: Eğiten Kitap.
- Bayram, S., ve Görkem, A. (2019). Zihinsel Yetersizliğe Sahip Çocukların Annelerinin Yaşadıkları Güçlükler ve Başa Çıkma Stratejileri Hakkındaki Görüşleri. *Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi Anemon*(7), 27-39.

- Bee, H., & Boyd, D. (2009). Çocuk Gelişim Psikolojisi. (O. Gündüz, Çev.) İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- Berg, B. L., & Lune, H. (2015). Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri(1). (H.Aydın, Çev.). Eğitim Yayınevi.
- Beşer, G. N. ve İnci, F. (2014). Zihinsel Engelli Çocuğu Olan Ailelere Verilen Grup Danışmanlığının Etkinliğinin Değerlendirilmesi. *Psikiyatri Hemsireleri Derneği*, 5(2). 84-91.
- Boyacıoğlu, N. E., Karaçam, Z. D., ve Özcan, N. K. (2018). Engellere Rağmen Cinsellik: Zihinsel Yetersizliğe Sahip Çocuklarda Cinsellik. *Sağlık Bilimleri Ve Meslekleri Dergisi*, 5(2), 275-280.
- Bülbül, I. (2012). *Zihinsel Yetersizlikten Etkilenmiş Erkek Ergenlere Ebeveynleri Aracılığıyla Uygun Mastürbasyon Yapma Becerisinin Kazandırılmasında Eş Zamanlı İpucuyla Öğretimin Etkililiği*. Yüksek Lisans Tezi, Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Bolu.
- Büyüköztürk, Ş., Kılıç, Ç., E., Akgün, Ö., Karadeniz, Ş., ve Demirel, F. (2017). Bilimsel Araştırma Yöntemleri (23). Ankara: Pegem Akademi.
- Cavkaytar, A. (1999). Zihin Engellilere Özbakım Ve Ev İçi Becerilerinin Öğretiminde Bir Aile Eğitimi Programının Etkililiği. *Ankara Üniversitesi Özel Eğitim Dergisi*. 2(3). 40-50.
- Cavkaytar, A., Adıgüzel, O., ve Ceyhan, E. (2017). Ailelerin Zihin Yetersizliği Olan Çocukların Özellikleri ve Eğitimleriyle İlgili Bilgi Düzeylerinin Belirlenmesine Yönelik Ölçme Araçlarının Geliştirilmesi. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 16(60). 46-59.
- Cavkaytar, A., Yıldız, G., Bozkurt, S., Acar, Ç., Eyiip, Ö., Tomris, G., ve Çelik, S. (2014). *Zihinsel Engelli Çocuklar*. Ankara: Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü.
- Çalışkan, Z., ve Bayat, M. (2016). Zihinsel Yetersizliği Olan Çocukların Annelerinde Eğitim ve Grup Etkileşiminin Aile Yüğü ve Aile Desteğine Etkisi. *Anadolu Psikiyatri Dergisi*. 17(3). 214-222.
- Çağdaş, A. (2015). Anne-Baba- Çocuk İletişimi. Ankara: Eğiten Kitap.
- Çetin, K. (2018). Engelli Çocuklara Sahip Ailelerin Çocuklarını Kabul- Reddi ile Sosyal Destek İlişkisinin Çeşitli Değişkenlerce Yordanması. *Adnan Menderes Üniversitesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 2(9), 137-154.

- Çetinkaya, Ç. (2010, Aralık). 19. Ve 20. Yüzyıllarda Avrupa'da Zihinsel Yetersizliğı Olan Bireylerin Eğitimi Tarihi. *ODÜ Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 1(2), 52-62.
- Demirbilek, M. (2013, Eylül). Zihinsel Engelli Bireylerin Ve Ailelerinin Gereksinimleri. *Turkish Journal of Family Medicine and Primary Care*, 7(3). 62.
- Deniz, M., Akbağ, M., Balcı, S., Çeçen, R., Eldeleklioğlu, J., ve Aypay, A. (2012). Eğitim Psikolojisi (3). Ankara: Maya Akademi Yayınevi.
- Doğan, M. (2015). Yetersizliğı Olan Çocuklar, Aile Ve Aile Eğitimi: Kavramsal Ve Uygulamaya Dönük Gelişmeler. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*.
- Döğüşgen, M. (2010). Çocuklarda ve Gençlerde Zeka Gelişimi. İstanbul: Ekinoks Yayınevi.
- Er, H. (2011). Özel Eğitim Okullarında Aile Eğitimi Uygulamalarının Değerlendirilmesi. Ankara. Milli Eğitim Bakanlığı Eğitimi Araştırma ve Geliştirme Dairesi Başkanlığı. https://www.meb.gov.tr/earged/earged/Ozel_eg_alan_aile_eg_hizm_etki_deg.pdf 19.01.2020 tarihinde alındı.
- Er, R. K. (2011). *Aile Ve Kardeş Eğitimi Programının Engelli Çocuğa Yönelik Tutum ve Davranışlara Etkisi*. Doktora Tezi. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Erginer, F. (2006). Durum Çalışması Araştırma Teknikleri Dersi, Ankara Üniversitesi, Eğitim Yönetimi ve Teftişi Yüksek Lisans Programı.
- Fenge, Z. Z. A., ve Subaşıoğlu, F. (2020). Dünyada Ve Türkiye'de Zihinsel Ve Ruhsal Engellilik: Zaman Çizelgesi. *Ankara Üniversitesi Dil Ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 60(1), 355-389.
- Fırat Üniversitesi. (2018). Araştırma Yöntemleri Dersi. https://m.firat.edu.tr/upload/user_439/ca171991cf13942e17cd47c0c16b595a3fd9ad73_dosya_439.pdf. 22.01.2020 tarihinde alındı.
- Güler, M. (2018). *Grup Rehberliğı Programının Engelli Çocuğa Sahip Çalışan Annelerin Mesleki Tükenmişlik, İşle Bütünleşme ve Eş Tükenmişliğı Düzeyine Etkisi*. Doktora Tezi, Mersin Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Mersin.
- Güneş, H. (2011). Çocuğun Dünyası(Aile, Oyun, Uyku, Zeka). İstanbul: Hayat Yayıncılık.

- Gürol , M., Güven , S., Gürol, A., Kuzu, H., Kuzu, İ., İzci, E., ve Akdağ , M. (2004). Öğretimde Planlama Uygulama Değerlendirme (1). Elazığ: Üniversite Kitabevi
- Gürhopur F.D., ve Dalgıç A. (2017). Zihinsel Yetersizliği Olan Ebeveynlerde Aile Yüğü. *Psikiyatri Hemşireliği Dergisi*, 8(1), 9-16.
- Gladding, S. (2017). Aile Terapisi Tarihi, Kuram ve Uygulamaları (4). (İ. Keklik, ve İ. Yıldırım, Çev.) Ankara: Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Derneği.
- Kaytez, N., Durualp, E., ve Kadan, G. (2015). Engelli Çocuğı Olan Ailelerin Gereksinimlerinin Ve Stres Düzeylerinin İncelenmesi. *Eğitim Ve Öğretim Araştırmaları Dergisi*, 4(1), 197-214.
- Kot, M., Sönmez, S., ve Eratay, E. (2018). Özel Gereksinimli Bireylere Sahip Ailelerin Yaşadıkları Zorluklar. *Atatürk Üniversitesi Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi*.(37). 85-96.
- Köksal, G. (2011). *Zihinsel Engelli Çocukları Olan Ebeveynlerin Yaşamlarında Algıladıkları Stresi Yordayan Faktörlerin İncelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Aile Danışmanlığı ve Eğitimi Ana Bilim Dalı, İzmir.
- Kanbaş, E. (2014). *Zihinsel Engelli Çocuklar ve Özellikleri*. Zihinsel Yetersiz Çocukları Yetiştirme ve Koruma Vakfı: <https://www.zicev.org.tr/zihinsel-engelli-cocuklar-ve-ozelliklerimakale> 1 Eylül 2019 tarihinde alındı
- Kara, B. (2017). Dünyada ve Türkiye'de Zihinsel Engellilerde Eğitim. *The Journal of Academic Social Science Studies*, 277-288.
- Karakuş, Ö., ve Kırlioğlu, M. (2019). Engelli Bir Çocuğı Sahip Olmanın Getirdiğı Yaşam Deneyimleri: Anneler Üzerinden Nitel Araştırma. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (41), 96-112.
- Karataş, Z. (2015). Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri. *Manevi Temelli Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 62-80.
- Kaya, U. (2019). *Zihinsel Yetersizlik*. Antalya Özel Eğitim: <http://www.antalyaozelegitim.com/blog/ogrenme-problemleri/zihinsel-yetersizlik.html> 15 Ekim 2019 tarihinde alındı.
- Koçak, A., ve Arun, Ö. (2006). İçerik Analizi Çalışmalarında Örneklem Sorunu. acikerisimarsiv.selcuk.edu.tr. 20.08.2020 tarihinde alındı.

- Kulaksızoğlu, A., Güven, Y., Korkmaz, B., Yukay , M., Yayıcı, L., Korkmazlar , Ü., ve Aydın , A. (2003). Farklı Gelişen Çocuklar (2). İstanbul: Nobel Yayıncılık.
- Kurt, A., Tekin, A., Koçak, V., Kaya, Y., Özpulat, Ö., ve Önat, H. (2008). Zihinsel Engelli Çocuğa Sahip Anne Babaların Karşılaştıkları Güçlükler. *Türkiye Klinikleri J Pediatr*(17), 158-163.
- Kuzucu, Y. (2008). Küçükler İçin Büyüklere. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Leymun, Ş., Odabaşı, H., ve Yurdakul, I. (2017). Eğitim Ortamlarında Durum Çalışmasının Önemi. *Eğitimde Nitel Araştırmalar Dergisi*, 5(3), 369-385.
- İSEM, (2020). Zihinsel Engelli Bireylere ve Ailelerine Psikolojik Destek. İstanbul .
- Meşe, İ.(2013).Engellenmiş Annelik: Zihinsel Engelli Çocukların Anneleri. *Electronic Turkish Studies*, 8(12).841-858.
- Milli Eğitim Bakanlığı (2013). Engelli Bakım Hizmetleri. http://megep.meb.gov.tr/mte_program_modul/moduller_pdf/Engelli%20Bakim%20Hizmetleri.pdf . 23.10.2019 tarihinde alındı.
- Milli Eğitim Bakanlığı (2015). Zihinsel Engelliler. Ankara.
- Milli Eğitim Bakanlığı.(tarih yok). 7-19 Yaş Aile Rehberliği Kurs Programı. http://orgm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2012_10/02024408_719yarepkazanmlar.pdf?CHK=1a07b55a948377a291857e1ad1433e90 . 12.10.2019 tarihinde alındı.
- Miser, R. (2002). Küreselleşen Dünyada Yetişkin Eğitimi. *Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 35(1-2). 56-60.
- Nazlı , S. (2016). Aile Danışmanlığı. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Oktar, M. N., ve Yıldız, R. (2019). Zihinsel Engelli Çocuğu Olan Annelerin Ölüm Kaygısı İle Sosyal Politikalara Güven İlişkisi. *Akademik İncelemeler Dergisi*. 14(1), 463-498.
- Orhan , S., ve Genç, K. (2015). Engellilere Yönelik Ülkemizdeki Özel Eğitim Hizmet Uygulamaları ve Örnek Ülke Karşılaştırması. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*. 35(2), 115-146.
- Özcan, N. (2004). *Zihin Özürlü Çocuklara Tuvalet Becerisi Öğretimine Yönelik Aile Eğitimi Programının Etkililiği*. Yüksek Lisans Tezi. Anadolu Üniversitesi.

- Özel, E., ve Zelyurt, H. (2016). Anne Baba Eğitiminin Aile Çocuk İlişkilerine Etkisi. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, (36).
- Özmen, D., ve Çetinkaya, A. (2012). Engelli Çocuğa Sahip Ailelerin Yaşadığı Sorunlar. *Ege Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Dergisi*. 28(3). 35-49.
- Özokçu, O., ve Canpolat, M. (2013). Grup Rehberliği Programının Zihinsel Yetersizliği Olan Çocuğa Sahip Annelerin Stres Düzeylerine Etkisi. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 10(24). 181- 196.
- Özşenol, F., Işıkhana, V., Ünay, B., Aydın, H., Akın , R.,ve Gökçay, E. (2003). Engelli Çocuğa Sahip Ailelerin Aile İşlevlerinin Değerlendirilmesi. *Gülhane Tıp Dergisi*, 2(45), 156-164.
- Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği (2018).
<https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2018/07/20180707-8.html>
05.10.2019 tarihinde alındı.
- Plotnik, R. (2009). Psikoloji'ye Giriş (1). İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- Şahin, F. T., ve Özbey, S. (2007). Aile Eğitim Programlarına Baba Katılımının Önemi. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 18(1), 39-48.
- Santrock, J. (2011). Yaşam Boyu Gelişim Psikolojisi (13). (G. Yüksel, Çev.) Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Şanlı, E., ve Çelik, S. B.(2015). Grup Rehberliğinin Engelli Çocuk Sahibi Annelerin İyimserlik Düzeyini Artırmaya Etkisi. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*. 8(41). 841- 849.
- Şeker, E. (2013). *Özel Gereksinimli Çocuğa Sahip Ebeveynlere Yönelik Olarak Düzenlenen Aile Eğitimi Etkinliklerinin Değerlendirilmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, Halk Eğitimi Ana Bilim Dalı, İstanbul.
- Selçuk, Z., Palancı, M., Kandemir, M., & Dünder, H. (2014). Eğitim Ve Bilim Dergisinde Yayımlanan Araştırmaların Eğilimleri: İçerik Analizi. *Eğitim Ve Bilim*, 39(173).
- Sert, G., Kurtoğlu, M., Akıncı, A., & Seferoğlu, S. S. (2012). Öğretmenlerin Teknoloji Kullanma Durumlarını İnceleyen Araştırmalara Bir Bakış: Bir İçerik Analizi Çalışması. *Akademik Bilişim*, 1(3), 1-8.

- Sevim, Y., ve Gezer, Ş. B. (2018). Aile Yaşam Eğitimi. *Journal of International Social Research*. 11(60). 662-667.
- Sırmabıyıklı, G. (2017). *MEB Aile Eğitimi Programının Eğitim Materyallerinde Toplumsal Cinsiyet*. Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Yaşamboyu Öğrenme ve Yetişkin Eğitimi Anabilim Dalı, Ankara.
- Sivrikaya, T., ve Tekinarslan, İ.Ç. (2013). Zihinsel Yetersizliği Olan Çocuğa Sahip Annelerde Stres, Sosyal Destek Ve Aile Yüğü. *Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*. 14(2). 17-29.
- Tanyaş, B. (2014). Nitel Araştırma Yöntemlerine Giriş: Genel İlkeler Ve Psikolojideki Uygulamaları. *Eleştirel Psikoloji Bülteni*, 5, 25-38.
- Tönbül, Ö. (2019). Aile Eğitimi Programının Annelerin Çocuk Yetiştirme Tutumlarına Etkisinin İncelenmesi. *Okul Psikolojik Danışmanlığı Dergisi*, 2(1), 46-72.
- Tösten, R. (2010, Ekim). *Türkiye'de Özel Eğitim Sürecine Genel Bakış*. Eğitim Dergisi: <http://www.egitim.gen.tr/tr/index.php/arsiv/21-30/sayi-28-egitim-politikasi-ekim-2010/849-turkiye-de-ozel-egitim-surecine-genel-bakis> 27.12.2019 tarihinde alındı.
- Ünal, N. (2009). *Zihinsel Engelli Çocukların Annelerinin Çocuk Yetiştirme Tutumları ile Normal Gelişim Gösteren Çocukların Zihinsel Engelli Kardeşlerine Yönelik Davranışlarının İncelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Ev Ekonomisi(Çocuk Gelişimi ve Eğitimi) Anabilim Dalı, Ankara.
- Var, Ç.E. ve Aydoğan, C.(2017). Zihinsel Yetersizliği Bulunan Özel Gereksinimli Bireylere Yönelik Sosyal Kabul ve Sosyal Hizmet Uygulamaları. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*. 10(52). 995-1002.
- Yavuzer, H. (2015). *Çocuğu Tanımak ve Anlamak*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Yavuzer, H. (2017). *Doğum Öncesinden Ergenlik Sonuna Çocuk Psikolojisi (40)*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Yıldırım, A. (1999). Nitel Araştırma Yöntemlerinin Temel Özellikleri Ve Eğitim Araştırmalarındaki Yeri Ve Önemi. *Eğitim Ve Bilim*, 23(112).

EKLER

Ek 1. Aile Destek Eğitim Programı Tanıtım Afışı

**KONTENJAN
SINIRLIDIR!**

**HAFİF DÜZEYDE ZİHİNSEL
YETERSİZLİK ;**

**ÖZELLİKLERİ, GELİŞİMİ VE EĞİTİMİ
AİLELERİN KARŞILAŞTIĞI
GÜÇLÜKLER
ANNE-BABA-ÇOCUK İLETİŞİMİ
ÇOCUKLARA OLUMLU DAVRANIŞ
KAZANDIRMA
GELECEK PLANLAMASI
ENGELLİ HAKLARI
AİLELER İÇİN PRATİK ÖNERİLER**

**AİLE EĞİTİM PROGRAMIMIZA
SİZDE KATILMAK
İSTER MİSİNİZ?**

**3-14 YAŞ ARALIĞINDA HAFİF DÜZEYDE ZİHİNSEL
YETERSİZLİĞE SAHİP BİREYLERİN AİLELERİNE
EĞİTİM PROGRAMI DÜZENLENECEKTİR.**

**EĞİTİM SONUNDA KATILIMCILARA İSTANBUL TİCARET ÜNİVERSİTESİ VE SULTANGAZİ
FAHRİ AYĞÜN REHBERLİK VE ARAŞTIRMA MERKEZİ ONAYLI KATILIM BELGESİ
VERİLECEKTİR.**

BİLGİ İÇİN;

Psikolojik Danışman Melek KÖSE

0212 594 90 43/ Sultangazi RAM ile iletişime geçiniz.

Uğur mumcu mahallesi 2337.sokak no:1/1 75.yıl Ortaokulu Yanı SULTANGAZİ

Ek 2. İstanbul Ticaret Üniversitesi Gazetesi Aile Destek Eğitim Programı Haber Yazısı

Zihinsel engelli çocuğu olan ailelere özel eğitim

SULTANGAZİ Fahri Aygün Rehberlik ve Araştırma Merkezi ve İstanbul Ticaret Üniversitesi Sürekli Eğitim Merkezi işbirliği ile 3-14 yaş aralığında zihinsel engelli çocuğu olan ailelere yönelik "Aile Eğitim Programı" yürütülecek.

OCAKTA BAŞLIYOR

Haftada bir gün ailelerle bir araya gelinerek sekiz haftada

tamamlanacak olan programda, hafif düzeyde zihinsel yetersizlik tanımı ve zihinsel yetersizliğe sahip bireylerin özellikleri, anne-baba-çocuk iletişimi, engelli çocuğun gelişimi ve eğitimi, engelli çocuklara olumlu davranış kazandırma, engelli hakları, gelecek planlaması ve sosyal etkinlikler konuları işlenecek.

KATILIM BELGESİ

Ocak 2019'da başlatılması planlanan programın sonunda ailelere katılım belgesi verilecek. Programa katılmak için Sultangazi Fahri Aygün Rehberlik ve Araştırma Merkezi'nden Psikolojik Danışman Melek Köse'ye 0212 594 90 43 numaralı telefon aracılığıyla başvuru yapılması gerekiyor.

Ek 3. Yarı Yapılandırılmış Görüşme Formu

**ZİHİNSEL ENGELLİ ÇOCUĞA SAHİP EBEVEYNLERE
UYGULANACAK
AİLE DESTEK EĞİTİM PROGRAMI
GÖRÜŞME FORMU**

Değerli katılımcı,

Bu çalışma, ‘‘Zihinsel Engelli Çocuğu Olan Ebeveynlere Uygulanan Aile Destek Eğitim Programının Karşılaşılabilecek Güçlüklerle Baş Etme Durumlarına Etkisi’’ konulu tezin araştırılması amacıyla İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Aile Danışmanlığı ve Eğitimi Anabilim Dalı Yüksek Lisans tezi çalışması kapsamında yürütölmekte olup verdiğiniz cevaplar gizli tutulacaktır.

Katkılarınızdan dolayı teşekkür ederim.

İstanbul Ticaret Üniversitesi
Aile Danışmanlığı ve Eğitimi Yüksek Lisans Öğrencisi

Melek KÖSE

A. DEMOGRAFİK BİLGİLER:

1) Cinsiyetiniz?

Kadın()

Erkek ()

Yaşınız?

(Belirtiniz:)

2) Eğitim durumunuz nedir?

Okur yazar()

İlkokul()

Ortaokul ()

)

Lise ()

Üniversite ()

Okur yazar

değil ()

3) Mesleğiniz nedir? (Belirtiniz:)

4) Medeni durumunuz nedir?

Evli ()

Boşanmış ()

Ayrı

Yaşıyor ()

5) Kaç çocuğunuz var? (Belirtiniz) (.....)

6) Hangi aile yapısına sahipsiniz?

Çekirdek aile (eşler, evlenmemiş çocuklar)

(

)

Geniş aile (eşler, evli çocuk, torun, büyükanne, büyükbaba vs.)

()

Parçalanmış aile (boşanmış, ayrı yaşama, ölüm, kayıp)

()

Diğer (Belirtiniz)

(.....)

7) Aylık geliriniz nedir? (Belirtiniz:)

B. ARAŞTIRMAYA İLİŞKİN BİLGİLER:

1- Engelli çocuk sayınız nedir? (Belirtiniz) (.....)

2- Çocuğunuzun engel türü nedir? (Belirtiniz) (.....)

3- Çocuğunuzun tanı aldığı yaş nedir? (Belirtiniz) (.....)

4- Çocuğunuzun engellilik nedeni nedir?

Doğum öncesi ()

Doğum sırasında()

Doğum sonrası ()

Diğer (Belirtiniz) ()

5- Çocuğunuz destek eğitim hizmetlerinden yararlanıyor mu?

Evet ()

Hayır ()

6- Engelli çocuğunuzun eğitimine ve bakımına ailenizde kimler destek olmaktadır?

7- Engelli çocuğa sahip olmak kişisel yaşamınızı nasıl etkiliyor? Örneğin uykunuz, dinlenmeniz, bakımınız nasıl etkileniyor?

8- Engelli çocuğunuzla birlikte tatile gittiniz mi? Gidebiliyor musunuz?

9- Engelli çocuğunuzla ilgili evde düzenlemeler yaptınız mı? Yaptıysanız ne tür düzenlemeler yaptınız?

10- Daha önce engelli çocuğunuzla ilgili herhangi bir eğitime katıldınız mı?

Katıldıysanız ismi ve süresini belirtiniz)

11- Ailenizde ya da yakın çevrenizde engelli çocuğunuzla ilgili sosyal destek alabiliyor musunuz?

12- Engelli çocuğunuzla ilgili bilgi sahibi olmak istediğinizde bilgi kaynaklarınız nelerdir?

13- Engelli çocuğunuzla baş etmekte zorlandığınız konular nelerdir?

Ek 4. GRUP KURALLARI VE GRUBA KATILIM KONTRATI

- Grup oturumları 90 dakikadır.
- Grupta bir başka üyenin paylaştığı özel bir durum konusunda hassasiyet gösterilmeli ve kesinlikle grup dışında paylaşılmamalıdır.
- Her üyenin gruba katılması, duygu ve düşüncelerini içtenlikle ifade etmesi beklenmektedir. Aynı zamanda yeri geldiğinde pas geçme hakkına sahiptir.
- Grup üyeleri gruba devam etmeye zorunludur.
- Grup üyeleri ev ödevlerini yapmakla yükümlüdür.
- Grupta tartışma ve kavga olmaz.
- Grup üyelerinin söz alarak konuşması beklenmektedir ve her bir üye birbirini dinlemelidir.
- Grup üyeleri birbirine yardımcı olmaya çalışmalıdır.
- Grup oturumlarına üyeler zamanında gelmelidir. Geç kalan üyeler beklenmeden oturuma başlanacaktır.
- Oturum boyunca telefonlar sessizde olmalıdır.
- Grup oturumuna katılamama durumunda grup liderine 2 gün önceden haber verilmelidir.

Bu gruba gönüllü olarak katıldım. Oturumlar süresince belirlenmiş olan tüm grup kurallarına uyacağıma, tüm oturumlara aktif olarak katılacağıma ve grubun işleyişine katkı sağlayacağıma ve oturumlar süresince daha fazla kazanım elde etmek ve bu kazanımları işlevsel olarak kullanmaya çaba sarf edeceğime söz veriyorum. Ayrıca grup süreci içinde arkadaşlarıma da yardımcı olmak için elimden gelen desteği göstermekten çekinmeyeceğim.

Yukarıdakilerin hepsini kendi isteğimle kabul ediyorum ve adımın altına imza atıyorum.

İsim-Soyisim:

İmza:

OTURUMLAR

1.OTURUM

TANIŞMA VE AMAÇ BELİRLEME

‘Bütün anne babalar iyidir ve çocukları için elinden gelenin en iyisini yaparlar.’

Süre: 90 dakika

Amaçlar:

- Grup çalışmasını yürütecek liderin kendini ve programı tanıtmayı, amaçları ve işleyişi anlatması
- Grup çalışmasına katılacak ebeveynlerin kendilerini tanıtmaları, grup çalışmasından beklentilerini ifade etmeleri
- Grup kurallarının belirlenmesi
- Günlük yaşamda karşılaşılan güçlüklerin paylaşılması

Kazanımlar:

- Grup üyeleri birbirlerini tanır.
- Grup üyeleri çalışmanın amacını açıklar ve grup kurallarının farkında olur.
- Grup üyelerinin ne tür güçlüklerle karşılaştığının farkında olur.

Materyaller:

- Müzik çalar, Kalem, A4 kağıtları, ppt sunusu

Süreç:

1. Grup üyelerinin tanışması ve kaynaşması için etkinliğin hangi yapılması;

- Katılımcılar gelmeden sınıf düzeni grup üyelerinin birbirlerini daha iyi görebilmeleri için U şeklinde düzenlenir. Grup lideri herkesi selamlar daha sonra kendini tanıtır. Burada oldukları için memnuniyetini ifade eder. Daha sonra katılımcılardan ayağa kalkmasını ister. Yuvarlak oluşturulur. Grup lideri herkesin birbirini

daha iyi tanınması ve kaynaşması için tanışma etkinliği yapılacağını söyler.

- Yuvarlak oluştuktan sonra grup lideri etkinliği anlatır. Kendi adını ve adının baş harfi ile başlayan bir sıfat söyler. Bir sonraki üyenin önce kendinden öncekilerin adı ve sıfatını söyleyip en sonda kendi adı ve adının baş harfi ile başlayan sıfatı söyler. Bir sonraki üyeye geçilir. Bu şekilde etkinlik iki defa tekrar edilir. Grup üyelerinin birbirinin adlarını iyice öğrendiği anlaşıncaya bir sonraki etkinliğe geçilir.
- Bir sonraki kaynaşma etkinliği grup lideri tarafından anlatılır. Bir müzik açılır ve katılımcıların sınıf içinde serbest bir şekilde dolaşması istenir. Katılımcılar dolaşırken bir yandan da müziği takip ederler. Müzik durduğunda her bir katılımcı kendine en yakın katılımcı ile tokalaşır. Nasılsın diye sorar. Kendini tanıtır. Diğer katılımcıyı tanımak için sorular sorar. Grup üyeleri konuşurken bir süre sonra grup lideri tekrar müziği başlatır. Katılımcılar yine serbest şekilde dolaşır. Daha sonra yine müzik durur. Katılımcılar kendilerine en yakın üye ile tanışır sohbet eder. Bu şekilde her bir üye gruptaki diğer üyeye sohbet ettikten sonra etkinlik sonlandırılır. Etkinliğin tanışma ve kaynaşma etkinliği olduğu grup lideri tarafından tekrar vurgulanır.

2. Programın tanıtımı, amacı ve içeriği hakkında bilgi verilmesi, 1.oturumun işleyişinin anlatılması, program planının dağıtılması;

- Grup lideri grup sürecini, grubun amaçlarını ve kurallarını açıklar. Birlikte hangi kurallara uyulması gerektiğine karar verilir. Katılımcılara grup sürecinden beklentilerini sorar. Gönüllü paylaşımlardan sonra grup lideri de beklentilerini ifade eder. Grup kuralları ve grup sürecine katılma kontratı katılımcılara dağıtılır. Bir kez daha kurallar tekrarlanır ve imzalamaları istenir. Böylelikle programa aidiyet ve katılma duygusu geliştirmek istendiği söylenir.

3. Katılımcıların genel program amaçları ile ilgili hazır bulunuşluk düzeylerinin belirlenmesi için Ön test çalışmasının yapılması;

- Katılımcılara açık uçlu soruların olduğu ön test kağıtları dağıtılır ve bireysel olarak doldurmaları istenir. Katılımcılar kendi yaşantılarına göre soruları cevaplarlar.

4. Grup lideri katılımcılardan karşılaştıkları güçlüklerle ilgili duygu ve düşüncelerini ifade etmelerini istemesi;

- Grup lideri katılımcılara günlük yaşamda engelli bir çocukla yaşarken ne tür zorluklarla karşılaştıklarını sorar. Paylaşım yapıldıkça bunları tahtaya yazar. Paylaşımlar üzerindeki ortak noktalar üzerinde durulur. Programın amaçları ile yaşanan güçlüklerle ne tür bir etki yapacağı üzerine konuşulur.

5. Katılımcılara ev ödevlerinin verilmesi;

- Grup lideri katılımcılardan bir hafta boyunca karşılaştığı güçlüklerin neler olduğunu, soruna nasıl çözüm bulduklarını ve çözümde destekleyicileri ve engelleyici noktaları not etmesini ister. Bir sonraki oturumda bu notlar üzerinde durulacağı vurgulanır.

6. Grup lideri tarafından süreç özetlenir ve paylaşımlarından dolayı katılımcılara teşekkür ederek oturum sonlandırılır.

Değerlendirme:

- Oturum boyunca yapılan etkinlikler ile süreç değerlendirmesi yapılacaktır.
- Hazır bulunuşluk seviyesini ölçmek için açık uçlu sorular yöneltilecektir.
- Ev ödevi ile süreç hakkında düşünceleri sağlanacaktır.

2.OTURUM

SORUNLARIMIN FARKINDAYIM(SORUNLARI FARKETME) ÇÖZÜM İÇİN BURDAYIM

‘Çocuğa verilebilecek en güzel şey zamandır.’

Süre: 90 dakika

Amaçlar:

- Özel gereksinimli bir çocuğa sahip olmakta yaşanan duygu ve düşüncelerin konuşulması
- Günlük hayatta karşılaşılabilecekleri güçlüklerin neler olduğunun ifade edilmesi ve bu güçlüklerle baş etme yolları üzerine konuşulması
- Problem çözme basamaklarının öğretilmesi

Programın Kazanımları:

- Özel gereksinimli bir çocuğa sahip olma sürecinin ve yaşanan duyguların farkında olur.
- Günlük hayatta karşılaşılabilecekleri güçlüklerin farkında olur.
- Problem çözme basamaklarını günlük yaşamda uygular.

Materyaller:

- PPT sunusu, A4 kağıt, kalem

Süreç:

1. Katılımcılar selamlanarak oturuma başlanır, nasılsınız diye sorulur kısa bir sohbetten sonra grup lideri tarafından bir önceki oturumun özeti yapılır.

2. *Ev ödevlerinin değerlendirilmesi;*

- Bir önceki oturumda verilen ödevlerin değerlendirmesi yapılır. Grup lideri gönüllü olanlardan bir hafta boyunca ne tür zorluklarla karşılaştığını ifade etmesini ister. Sorunlar paylaşıldıkça önemli noktalar grup lideri tarafından

tahtaya yazılır. Paylaşımlardan dolayı gruba teşekkür edilir ve bu oturum konusu ile bağlantıları grup lideri tarafından anlatılır.

3. *Örnek metnin okunması;*

- Katılımcılara “**Hollanda’ya Hoşgeldiniz**” adlı metnin olduğu kağıtlar dağıtılır ve bu metni dikkatli bir şekilde dinlemeleri istenir. Grup lideri tarafından metin okunur. Bittikten sonra katılımcılara bu parça hakkında düşünceleri sorulur. Gönüllü olanlar düşüncelerini ifade ederler. Daha sonra grup lideri metnin önemli noktaları üzerine konuşur. Anlatılanlarla katılımcıların ortak noktaları üzerine durulur.

4. *Grup üyeleri çocuklarının hafif düzeyde zihinsel yetersizliğe sahip olduğunu öğrendiğinde neler hissettiğini yazması;*

- Parça hakkında konuşmalar bittikten sonra grup lideri katılımcılara A4 kağıtlar dağıtır. Bu kağıtlara çocuklarının özel gereksinimli bir çocuk olduğunda neler yaşadıklarını, neler düşündüklerini yazmalarını ister. Her bir üye kişisel olarak kendi sürecini yazar.

5. *“Çocuğunun özel gereksinimli bir çocuk olduğunu öğrenen ailelerin ilk tepkileri” adlı sunumun anlatılması;*

- Katılımcılar duygu ve düşüncelerini yazdıktan sonra “*Çocuğunun özel gereksinimli bir çocuk olduğunu öğrenen ailelerin ilk tepkileri*” adlı sunum grup lideri tarafından anlatılır. Şok, inkar, acı çekme ve depresyon, utanma, suçluluk duyma ve kabullenme süreci ile ilgili açıklamalar yapılır. Örneklerle ifade edilir. Sunum bittikten sonra grup lideri katılımcılara aşağıdaki sorulara cevap yazmalarını ister:

- Size göre siz bu aşamalardan hangilerini yaşadınız?
- Şuan kendinizi hangi aşamada görüyorsunuz?
- Size göre aileniz ve eşiniz şuan hangi aşamadalar? Sorularına cevaplar katılımcılar tarafından yazılır. Kendini kabullenme aşamasında

görenlere bu noktada olabilmek için neler yaptıkları sorulur. Deneyimlerini grup ile paylaşması istenir.

6. *Problem çözme basamaklarının anlatılması;*

- Son olarak katılımcılara grup lideri tarafından “Problem çözme basamakları” adlı ppt sunusu anlatılır. Sunum sırasında katılımcıların günlük yaşamda karşılaşılabilecekleri problemlerden örnekler ve çözüm yolları üzerine konuşulur. Her bir üyenin sürece aktif katılımı sağlanır. Problemde ne tür çözümler getirilebileceği üzerine beyin fırtınası yapılır.

7. *Oturumun özetlenmesi;*

- Grup lideri katılımcılardan gönüllü olan birinin oturumu özetlemesini ister. Son olarak grup lideri de kısa bir özet yapar. Herkese teşekkür ederek oturum sonlandırılır.

Değerlendirme:

- Oturum boyunca yapılan etkinliklere ile süreç değerlendirmesi yapılacaktır. Grup üyelerinin oturumun amaç ve kazanımlarına uygun olarak duygu ve düşüncelerini yazmaları ile içerik analizi yapılacaktır.

3.OTURUM

ÇOCUĞUMUN ÖZELLİKLERİNİ TANIYORUM

“Çocuğunuzu tanıyın, onu olduğu gibi kabul edin. Dikkatinizi onun yetersizliklerinden çok yeterliliklerine verin.”

Süre: 90 dakika

Amaçlar:

- Problem çözme becerilerini günlük yaşamda nedenli kullanıldığının dönütlerinin alınması
- Hafif düzeyde zihinsel yetersizliğinin tanımının yapılması belirtileri üzerine konuşulması
- Hafif düzeyde zihinsel yetersizliğe sahip çocukların ebeveynlerinin ortak duygu paylaşımı

Programın Kazanımları:

- Problem çözme basamaklarını günlük yaşamda uygular.
- Hafif düzeyde zihinsel yetersizliğin ne olduğunu ve belirtilerinin neler olduğunu açıklar.
- Engelli bir çocuğa sahip olma sürecinin ve yaşanan duyguların farkında olur.

Materyaller:

- OKULİSTİK Platformu Özel Eğitim Farkında Olmak Videosu(İlk 5dk) , ppt sunusu, kağıt, kalem

Süreç:

1. Katılımcılar gelmeden sınıf düzeni U oturma planına göre düzenlenir. Grup üyeleri geldiğinde grup lideri onları selamlar kısa bir sohbet edilir. Bu oturumda eş grup lideri olduğunu söyler ve sözü diğer grup liderine bırakır. Eş grup lideri kendini tanıtır, neden burada olduğunu ifade eder. Daha sonra grup

lideri kaynaşma etkinliği yapılacağını söyler ve herkesi yuvarlak oluşturacak şekilde ayağa kaldırır. Grup lideri elinde bir yumak ip tutar. İpin ucunu tutarken adını, yaşını, kendiyle ilgili sevdiği bir özelliği söyler ve ip yumağını istediği bir katılımcıya atar. İpi tutan katılımcıda aynı şeyleri söyler ve ipin bir ucunu tutup yumağı istediği kişiye atar. Bu şekilde ipin tüm katılımcılara ulaşması sağlanır. Daha sonra yumağı elinde tutan kişi oluşan ağı çözmek için yumağı kendinden öncekine atar. Atarken önceki üyenin söylediği şeyleri de tekrar eder. Bu şekilde ip tekrar grup liderine gelene kadar devam ettirilir. Etkinlik bittiğinde grup lideri nasıl hissettiklerini sorar. Oluşan bağ ile ilgili duygular ifade edilir. Katılımcılara teşekkür ederek oturmaları istenir.

2.

- Grup lideri günün sözünü okur. Kısa bir açıklama yapar. Daha sonra grup üyelerine geçen oturumda neler yapıldığını anlatmak isteyen var mı diye sorulur. Gönüllü olan katılımcılara söz verilir. Daha sonra grup lideri de bir önceki oturumda yapılanları özetler.

3. *Farkında olmak adlı videonun gösterilmesi;*

- Okulistik Platformundan alınan Özel Eğitim Farkındalık adlı video katılımcılara izletilir. Grup amaçlarına uygun olarak videonun ilk 5 dk sı izletilir. Video bittikten sonra katılımcılara duygu ve düşünceleri sorulur. Gönüllü olanlar paylaşımlarını yaptıktan sonra söz diğer grup liderine bırakılır.

4. *Çocuğunuzun farklı olduğunu düşündüğünüz yönleri var mı? Adlı etkinliğin yapılması;*

- Diğer grup lideri katılımcılara Çocuğunuzun diğer çocuklarınızdan yada arkadaşlarından farklı olduğunu düşündüğünüz yönleri var mı? Diye sorar. Katılımcılara söz hakkı verir. Paylaşımların önemli noktalarını tahtaya yazar. Bu oturumda çocukların farklı olarak adlandırılan özellikleri üzerine durulacağını ve hafif düzeyde zihinsel yetersizliğin ne olduğunu işleyeceklerini söyler.

5. *Eş grup lideri tarafından “Hafif Düzeyde Zihinsel Yetersizliği Olan Çocuklar ve Özellikleri” adlı sunumun anlatılması*

- Eş grup lideri tarafından sunum gösterilir.

8. Problem çözme basamakları hakkında tekrar kısa bir hatırlatma yapılması
9. Zihinsel yetersizlik ile ilgili farkındalık oluşturacak ve katılımcıların dikkatlerini çekecek video ve görsellerin gösterilmesi
10. Zihinsel Yetersizlik türlerine değinilmesi, Hafif Düzeyde Zihinsel Yetersizliğinin ne olduğu ve bireysel özellikleri hakkında bilgi verilmesi
11. Katılımcıların duygularını ifade edebileceği küçük grup çalışmasının yapılması bu çalışmanın özelliği ayrıntısı
12. Paylaşılan duyguların ne olduğu ve olumsuz duygularla nasıl başa çıktıkları ile ilgili örneklerin verilmesinin istenmesi
13. Katılımcıların çocuklarının özelliklerini tanınması ve kabul etme sürecine yardımcı olunması
14. Ev ödevi olarak bu oturumda öğrenilen bilgilere göre bir hafta boyunca çocuklarını gözlemlemelerini ve neyle /kimle benzer ve farklı yönlerini not etmelerinin istenmesi

Değerlendirme:

- Oturum boyunca yapılan etkinliklere ile süreç değerlendirmesi yapılacaktır.
- Ayrıca oturumlarda verilen ev ödevleri de değerlendirme sürecinde etkili olacaktır.

4.OTURUM

ÖZEL GEREKSİNİMLİ ÇOCUKLARDA PROBLEM DAVRANIŞLAR VE ÇÖZÜM YOLLARI

“Çocuğun yanında olmalıyız, çocuğun yanında olmak çocuğa sevgi vermek demektir. Sahip çıkan sevgi değil, duygusal sevgi de değil, yalnızca çocuğa onu sevdiğinizi ve onayladığınızı hissettirecek biçimde davranmak. (A. S. Neil)”

Süre: 90 dakika

Amaç:

- Özel gereksinimli çocuklarda problem davranışların neler olduğu hakkında bilgi sahibi olunması
- Çocuklarda karşılaşılan problem davranışlara karşı nasıl davranmaları gerektiğinin öğrenilmesi ve çözüm yolları hakkında bilgi sahibi olunması
- Problem davranışlarla karşılaştığında öğrenilen çözüm yolların günlük yaşama aktarılması

Program Kazanımları:

- Hafif düzeyde zihinsel yetersizliğe sahip çocuklarda problem davranışların ne olduğunu öğrenir.
- Problem durumla karşılaştığında nasıl davranması gerektiği ve çözüm yollarının ne olduğu hakkında bilgi sahibi olur.

Materyaller:

- A3 kağıtları, resim ve video gösterimi, örnek olay metinleri

Süreç:

1. Sınıf içi düzenlemenin yapılması;

Grup lideri katılımcılar gelmeden sınıf içinde gerekli düzenlemeleri yapar, sunum açılır. Katılımcılar geldikçe selamlanır, kısa bir sohbet yapılır. Bu oturumda Özel Eğitim Alanında uzman bir eğitmenin katılımıyla gerçekleşeceği için oturuma katılacak kişiyi gruba tanıtır. Onunda kendisini tanıtmayı için zaman verilir.

2. Bir önceki oturumun değerlendirilmesi;

- Grup lideri katılımcılardan gönüllü olanlara daha önceki oturumda neler konuşulduğunu ve neler yapıldığını özetlemesini ister. Gönüllü katılımcıların aktarımlarından sonra grup lideri de süreci tekrar özetler. Bir önceki hafta verilen ödevin değerlendirilmesine geçilir. Daha önceki oturumda katılımcıların öğrendikleri bilgilere göre çocuklarını gözlemlemeleri ve önemli gördükleri noktaları not etmesi ödevi verilmişti. “Bir hafta boyunca çocuklarınızda ne tür özellikler fark ettiniz?” diye sorar Grup lideri katılımcılardan gönüllü olanlardan paylaşım yapmalarını ister. Paylaşımlardan sonra bu hafta neler yapılacağı ile ilgili süreç hakkında bilgi verir. Bir önceki oturumla bağlantıları hakkında konuşulur.

3. Problem davranış ile ilgili örneklerin verilmesi;

- Grup lideri katılımcılara uyguladığı görüşme formunda annelerin ifade ettiği problem davranışlarla ilgili örnekleri sunuma aktarılmış haliyle katılımcılara gösterir. “Bu durumlar dışında eklemek istediğiniz başka bir şey var mı?” diye sorulur. Ekleme yapılan yerleri tahtaya yazar. Tahtanın diğer kısmına da bu problem durumlarına nasıl çözüm getirdikleri sorulur. Paylaşımlar grup lideri tarafından tahtaya yazılır.

4. Problem davranışlarla ilgili sununun anlatılması;

- Grup lideri genel bir ifadeyle ailelerin karşılaştığı problem davranışlardan ve ailelerin çözüm yollarından bahseder. Daha sonra bu haftanın konusunun öneminden bahsedilir ve sunum için eş grup liderine söz verilir. Eş grup lideri sunuya örnek olay vererek başlar. Katılımcılara “Siz olsaydınız bu durumda nasıl davranırdınız?” diye sorar. Katılımcılardan alınan cevaplardan sonra sunuya geçilir. Sunuda yer alan “Problem davranış nedir? , Problem davranışın nedenleri nelerdir? , Problem davranışın çocuk için işlevleri nelerdir? , Problem Davranışların Azaltılması ve ÖDS modeli ve Problem davranış ile baş etme” konularında bilgileri aktarır. Çözüm yolları hakkında uzman tarafından

bilgiler verilir. Problem davranışlar ve örnek(doğru) çözüm yolları hakkında örnek olaylar aktarılır. Katılımcıların problem davranışla karşılaştıklarında kullandıkları çözüm yolları tekrar gözden geçirilir. Tekrar aynı olay yaşansa nasıl davranacakları hakkında katılımcıların düşüncelerini paylaşması istenir.

5. *Bir sonraki hafta için ev ödevinin verilmesi*

- Grup lideri katılımcılara Problem Davranış ve Çözüm Yollarım adlı çalışma kağıdını dağıtır. Bir sonraki oturuma kadar bu hafta öğrenilen konulardan da yola çıkarak ne tür durumlarla karşılaştıklarını ve buna nasıl çözüm getirdiklerini not etmelerini ister. Son olarak gönüllü katılımcılarda bu oturumu özetlemesi istenir. Daha sonra grup lideri de kısa bir özetleme yapar ve bir sonraki hafta oturumda neler yapılacağından bahseder ve oturum sonlandırılır.

Değerlendirme:

- Katılımcılara verilen çalışma kağıdı ile bu oturumda anlatılan konuların değerlendirmesi yapılacaktır.
- Süreç değerlendirmesi yapılacaktır.

5.OTURUM

ÖZEL GEREKSİNİMLİ ÇOCUKLARDA ERGENLİK VE CİNSEL EĞİTİM

“Çocukların nasihattan çok, iyi örneğe ihtiyaçları vardır. (Joseph Joubert)”

Süre: 90 dakika

Amaç:

- Hafif düzeyde zihinsel yetersizliğe sahip bireylerin ergenlik döneminde fiziksel, duygusal, psikolojik ve sosyal gelişimleri hakkında bilgi sahibi olunması
- Hafif düzeyde zihinsel yetersizliğe sahip bireylere cinsel eğitim verilirken dikkat edilecek noktaların farkında olunması

Program Kazanımları:

- Hafif düzeyde zihinsel yetersizliğe sahip bireylerin ergenlik döneminde fiziksel, duygusal, psikolojik ve sosyal gelişimleri hakkında bilgi sahibi olur.
- Hafif düzeyde zihinsel yetersizliğe sahip bireylere cinsel eğitim verilirken dikkat edilecek noktaların farkında olur.

Materyaller:

Süreç:

1. *Sınıf içi düzenlemenin yapılması;*

- Grup lideri katılımcılar gelmeden sınıf içinde gerekli düzenlemeleri yapar, sınıf oturma düzeni U oturma düzeni haline getirilir ve sunum açılır. Katılımcılar geldikçe selamlanır, kısa bir sohbet yapılır.

2. *Ev ödevlerinin değerlendirilmesi;*

- Grup lideri herkesi selamladıktan sonra bir önceki oturumda verilen ödevle ilgili paylaşım yapmak isteyenlere söz verilir. Paylaşımlar dinlendikten sonra hangi konularda daha çok zorlandıkları, kolay gelen yönleri ve aile içinde destekçilerinin kim olduğu konularında konuşulur.

3. *Bulut egzersizinin uygulanması;*

- Grup lideri Bulut Egzersizinin ne olduğunu, amacını ve nasıl uygulanacağını anlatır. Katılımcılar kendilerini rahat hissedecekleri şekilde oturmaları istenir. Grup lideri dinlendirici bir müzik açar ve katılımcıların gözlerini kapatıp yönergeyi takip etmesini ister. Etkinlik bittikten sonra katılımcılara neler hissettikleri sorulur. Paylaşımlar dinlenir. Etkinlik hakkında ne düşündükleri sorulur paylaşımlar dinlendikten sonra bu oturumun konusuna geçilir.

4. *Bir önceki oturumların değerlendirilmesi;*

- Grup lideri ödevle ilgili paylaşımları dinledikten sonra 5.oturum için burada olduklarından bahseder. “Bu haftanın konusuna geçmeden önce daha önceki oturumlarda neler yapıldığını özetlemek isteyen var mı? Sadece geçen oturum değil geçen dört oturumun özetinin yapılmasını istiyorum.” Diye sorulur. Katılımcılardan cevap vermek isteyenler dinlenir. Daha sonra grup lideri şimdiye kadar ki süreci özetler. Daha sonra bu haftanın konusundan bahsedilir. Daha önceki konularla bağlantıları konuşulur.

5. *Özel Gereksinimli Bireylerde Ergenlik ve Cinsel Eğitim konusunun anlatılması;*

- Grup lideri konu ile ilgili sunuyu açar. Katılımcılara ergenlik dönemi hakkında neler bildikleri sorulur. Katılımcılar dinlendikten sonra grup lideri sırasıyla “Yaşam Evreleri, Ergenlik Dönemi, Ergenlik Döneminde Bireylerdeki Değişimler, Özel Gereksinimli Bireylerde Ergenlik Dönemi, Ailelere Tavsiyeler” konuları hakkında bilgi verir. Cinsel eğitim verilirken dikkat edilecek noktalar hakkında bilgi verir. Konu ile ilgili örnek olay metinleri ve çözüm yolları hakkında konuşulur ve konunun daha kalıcı olması için grup lideri farklı örnek olayları ve çözüm yollarını sunuda yansıtır. Katılımcıların örnekleri ve yorumları dinlenir.

6. 5.Oturumun sonlandırılması ve ev ödevinin verilmesi;

- Grup lideri katılımcılara “Bu oturumda neler yapıldığını özetlemek isteyen var mı?” diye sorar. Gönüllü olanlar dinlenir. Daha sonra grup lideri süreci özetler. Bu oturumdan sonra 3 oturum kaldığı hatırlatılır. Katılımcıların öğrendiklerinin daha kalıcı olması için gelecek haftaya kadar “Özel gereksinimli çocuklarda ergenlik dönemi ve cinsel eğitim” konusu hakkında araştırma yapmaları ve bunları not etmeleri istenir. Bir sonraki oturumda paylaşım yapacakları hatırlatılır. Oturum sonlandırılır.

Değerlendirme:

- Süreç değerlendirmesi yapılacaktır.
- Ev ödevleri ile öğrenmelerin kalıcılığı ölçülecektir.

7. OTURUM

AİLE İÇİ İLETİŞİM

“Çocukların nasihatten çok iyi bir örneğe ihtiyaçları vardır.”

Süre: 90 dakika

Amaçlar:

- Sağlıklı iletişim yollarının neler olduğunun öğrenilmesi
- Özel gereksinimli öğrencilerle sağlıklı iletişim yollarının öğrenilmesi

Programın Kazanımları:

- Sağlıklı iletişim yollarını açıklar ve günlük yaşamında uygular.
- Engelli bir çocukla doğru iletişim yolunun ne olduğunun farkında olur.

Materyaller: A4 kağıdı, ppt sunusu

Süreç:

1. Sınıf içi düzenlemenin yapılması;

- Grup lideri katılımcılar gelmeden sınıf içinde gerekli düzenlemeleri yapar, sınıf oturma düzeni U oturma düzeni haline getirilir ve sunum açılır. Katılımcılar geldikçe selamlanır, kısa bir sohbet yapılır. Tüm katılımcılar geldikten sonra bu oturumda bir başka uzmanın daha katılacağı söylenir ve diğer grup liderinin kendisini tanıtmaya geçilir. Diğer grup lideri neden bu oturuma katıldığını kısaca ifade ettikten sonra oturuma geçilir.

2. Ev ödevlerinin değerlendirilmesi;

- Grup lideri bir önceki oturumda yapılanlarla ilgili paylaşım yapmak isteyen var mı diye sorar. Paylaşımlar dinlendikten sonra grup lideri de bir önceki oturumu özetler ve verilen ödevle ilgili paylaşım yapmak isteyenlere söz verilir. Araştırma yaparken nelerle karşılaştıklarından bahsederler. Bilgi almak isteyenlere araştırma yapabilecekleri kaynaklar hakkında bilgi verilir. Paylaşımlar dinlendikten sonra grup lideri sınıftan 2 gönüllü seçer.

3. “İletişim Ne Zaman Başlar Etkinliği’nin” uygulanması;

- Gruptan iki gönüllü seçilir. Aralarında 6-8 metre olacak biçimde karşılıklı dururlar. Grup lideri: “Şimdi siz kaldırımda karşılıklı yürüyen iki kişisiniz. Karşılıklı yürürken lütfen benim yönergelerime göre hareket edin.” Durum 1 : “Birbirinizi tanımıyorsunuz karşılıklı yürürken selamlaşmadan birbirinize tepki vermeden birbirinizin yanından geçiyorsunuz.” Gönüllüler birkaç defa birbirlerine doğru gidip gelirler. Daha sonra grup lideri 2. yönergeyi verir: “Karşılıklı yürürken ortada karşılaştığınızda birbirinize gülümseyerek başınızla selam veriyorsunuz.” Daha sonra grup lideri 3. yönergeyi verir: “Karşılıklı yürürken ortada karşılaştığınızda birbirinizle el sıkışarak kısa bir süre sohbet ediyorsunuz.” Katılımcılar yerlerine oturur. Grup lideri katılımcılara aşağıdaki soruları yöneltir.

- Sizce hangi durumda iki kişi arasında iletişim vardı?
- Peki sizce iletişim nedir?
- Sizce iki insan aynı ortamda bulunduğunda iletişimsizlik mümkün müdür?

Katılımcılar dinlendikten sonra grup lideri de gerekli açıklamaları yapar. Daha sonra grup lideri EK X kağıtlarını dağıtır ve katılımcılardan cevaplamalarını ister. Katılımcılar soruları cevapladıktan sonra grup lideri “ Birazdan anlatacağımız konular ile verdiğiniz cevapları karşılaştırabilmeniz için kağıtları toplamayacağım. Sunu bittikten sonra düşüncelerinizi alacağım” der. Ve sunuya geçilir.

4. “Aile İçi İletişim” ppt sunusuna geçilmesi;

➤ Grup lideri ppt sunusundan “İletişim nedir?, Çocuğumuzla aramızdaki iletişim engelleri, İletişim hatalarının çocuk üzerindeki etkileri ve Anne baba tutumları” konularından bahseder. Örnekler verilir. Anne Baba tutumlarından bahsederken diğer grup lideri Kelebek Kozası Etkinliği’ni uygulanır. Katılımcıların bu hikaye ile ilgili düşüncelerinin neler olduğu sorulur. Anne babalar çocukları için ne kadar koruyucu olmalıdır? Anne babalar aşırı korumacı davranırsa çocuklar neler düşünür, neler hissederler? Buna örnekleriniz var mı? gibi sorular yöneltilir. Katılımcılar dinlendikten sonra grup lideri de düşüncelerini ifade eder ve sunuda kalan kısımlara geçilir.

➤ Sunu bittikten sonra grup lideri katılımcıların öğrendikleri bilgiler ışığında soruları tekrar cevaplamalarını ister. Kısa bir zaman verilir daha sonra paylaşım yapmak isteyenler dinlenir.

5. Değerlendirmenin yapılması ve oturumun sonlandırılması;

Katılımcılar dinlendikten sonra grup lideri “Bugün ki oturumu özetlemek isteyen var mı?” diye sorar. Gönüllü olanlar dinlenir sonrasında grup lideri de süreci özetler. Diğer grup lideri de süreç hakkında düşüncelerini açıklar. Bu sonraki haftaya kadar whatsapp grubunda paylaşılan bilgilerin gözden geçirilmesi istenir. Son iki oturum kaldığı ve bir sonraki haftanın konusundan kısaca bahsedilir ve oturum sonlandırılır.

Değerlendirme:

- Oturum boyunca süreç değerlendirmesi yapılacaktır.

6. OTURUM

ÖZEL GEREKSİNİMLİ BİREYLER İÇİN YASAL DÜZENLEMELER VE SOSYAL DESTEK AĞLARI ile GELECEK PLANLAMASI

“Eller çok olunca, yük hafifleşir.” *Frederic Amiel*

Süre: 90 dakika

Amaç:

- Özel gereksinimli bireylerin yasal haklarının öğrenilmesi
- Katılımcıların kendi sosyal destek ağları ile özel gereksinimli çocuklarının sosyal destek ağlarının neler olduğunun farkına varması
- Zihinsel engelli bireylerin gelecek planlaması yaparken dikkat edilecek hususların öğrenilmesi

Program Kazanımları:

- Katılımcılar özel gereksinimli çocukların yasal haklarını açıklar.
- Katılımcılar kendi sosyal destek ağları ile özel gereksinimli çocuklarının sosyal destek ağlarının farkına varır.
- Zihinsel yetersizliğe sahip çocuklarda gelecek planlaması yaparken dikkat edilecek hususları açıklar.

Materyaller: Kağıt, kalem, renkli kalemler, post it ve sticerlar, ppt sunusu

Süreç:

1. Sınıf içi düzenlemenin yapılması;

Grup lideri katılımcılar gelmeden sınıf içinde gerekli düzenlemeleri yapar, sunum açılır. Katılımcılar geldikçe selamlanır, kısa bir sohbet yapılır.

2. Isınma Etkinliğinin yapılması;

Etkinlik bul

3. Bir önceki oturumun değerlendirilmesi;

Grup lideri katılımcılara “Şuana kadar 6 oturum bir araya geldik ve paylaşımlarda bulunduk. Bize bu zamana kadar ki süreci özetlemek isteyen var mı?” diye sorar. Paylaşım yapmak isteyenler dinlenir. Daha sonra grup lideri de süreci özetler ve bu haftanın konusundan bahseder.

4. Özel gereksinimli bireyler için yasal düzenlemeler adlı sunuya geçilmesi;

Grup lideri katılımcıların ön bilgilerini ölçmek için gruba bazı sorular yöneltir.

- “Çocuğunuz hangi sınıfta eğitimine devam etmektedir? Özel eğitim sınıfı nedir? Tam zamanlı kaynaştırma eğitimi nedir? Rehabilitasyon merkezi nedir? Gibi sorular sorarak katılımcıların bilgi düzeyleri ölçülür. Paylaşımlardan sonra grup lideri sunuya geçer ve özel gereksinimli bireylerle ilgili sağlık, eğitim, sosyal haklarından bahseder. Özel gereksinimli bireylerin gelecek planlaması (eğitim, iş ve evlilik) ile ilgili neler yapılabileceği ile ilgili gruptan paylaşımlar istenir. Daha sonra grup lideri E-KPSS den bahseder. Gelecek planlaması yaparken nelere dikkat edileceği hususunda katılımcılara tavsiye ve örnekler verilir. Katılımcıların hangi yasal haklardan haberdar oldukları sorulur ve daha sonra grup lideri yasal haklarının neler olduğu ile ilgili paylaşımlarda bulunur.

5. Katılımcıların sosyal destek ağlarını fark etmesinin sağlanması;

Katılımcıların sosyal destek ağlarını fark etmeleri için gruba A4 kağıtları dağıtılır ve ortaya kendilerini alarak etraflarına destekçilerinin kim olduğunu istedikleri sembollerle çizmeleri istenir. Daha sonra paylaşım yapmak isteyenler dinlenir.

Paylaşımlar bittikten sonra grup lideri sosyal destek ağlarımızın günlük yaşamımızı kolaylaştırıcı etkilerinden bahseder.

6. Sürecin sonlandırılması ve ev ödevinin verilmesi;

Grup lideri paylaşımlardan sonra “Bugün ki oturumu özetlemek isteyen var mı?” diye sorar. Paylaşımlardan sonra grup lideri de süreci özetler. Daha sonra bir sonraki oturuma kadar bugün bahsedilen yasal haklarla ilgili herhangi birine başvuru yapmaları istenir. Örneğin;
“Engelli kartı bulunmayanlar ona başvurabilir ya da su faturasında indirim isteyenler bunun için gerekli yerlere başvurabilir gibi” sizin için öncelikli olan bir şeye başvurmanızı istiyorum denilir ve oturum sonlandırılır.

8.OTURUM

SON OTURUM-EĞİTİMİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Süre: 90 dakika

Amaç:

- Katılımcıların programı başarıyla tamamlaması ile katılım belgesi almaya hak kazanması

Program Kazanımları:

Katılımcılar:

- Zihinsel engelli bireylerin özelliklerini, gelişimi ve eğitiminde dikkat edilecek noktaların farkında olur.
- Katılımcılar özel gereksinimli bireylerle iletişim konusunda farkındalık kazanır.
- Zihinsel engelli çocukların gelecek planlamasında nasıl bir yol izleyeceğini bilir.
- Zihinsel engelli bireylerin yasal haklarının neler olduğunu açıklar.
- Programı başarı ile tamamlayanlar katılım belgesi almaya hak kazanır.

Materyaller: İkramlar, kağıt kalem, sertifikalar, program boyunca çekilen fotoların sunumu

Süreç:

1. Grup yuvarlak masa etrafında toplanır ikramlar servis edilir.
2. Programda öğrenilen bilgilerin ölçülmesi için son test dağıtılır ve katılımcıların cevaplamaı istenir.

3. Son testten sonra grup lideri programın genel amaçları ve kazanımları hakkında tekrar hatırlatma yapar ve grup sürecinin işleyişi hakkında konuşur. Katılımcılardan gönüllü olanlardan süreç hakkında görüşlerini ifade etmesi istenir. Daha sonra oturumlar boyunca çekilen fotoğrafların sunumu yapılır, katılımcıların duygu ve düşünceleri dinlenir.
4. Son olarak sertifika töreni yapılır ve fotoğraf çekilir.

Değerlendirme:

- Yapılan son test ve katılımcı görüşleri ile değerlendirme yapılacaktır.

ÖZGEÇMİŞ

Adı-Soyadı : Melek AKSOY
Doğum Tarihi : 20.05.1991
İletişim Bilgileri :melekoose@hotmail.com

Öğrenim Durumu : Erciyes Üniversitesi
Psikolojik Danışmanlık ve Rehberlik Bölümü (2010-2014)

İş Deneyimi :Sultangazi Fahri Aygün Rehberlik ve Araştırma
Merkezi/İSTANBUL
(2014-2019)

Ayşegül Arsoy Ortaokulu/AFYONKARAHİSAR
(2019- Devam Ediyor)